John Locke

Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler

Türkçesi : İsmail Çetin

Paradigma

Paradigma'nın Vitrinindekiler

Hüsamettin Arslan, Epistemik Cemaat.
I. Lakatos & A. Musgrave, Bilginin Gelişimi ve Bilginin Gelişimiyle İlgili Teorilerin Eleştirisi.
Jacques Ellul, Sözün Düşüşü.
Hakkı Hünler, Estetik'in Kısa Tarihi.
David West, Kıta Avrupası Felsefesine Giriş
Martin Heidegger, Tekniğe İlişkin Soruşturma
Martin Heidegger, Bilim Üzerine İki Ders
Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü
Wilhelm Dilthey, Hermeneutik ve Tin Bilimleri
S. Woolgar, Bilim: Bilim İdesi Üzerine Sosyolojik Bir Deneme
Susan Hekman, Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik
Edibe Sözen, Söylem
Anthony Giddens, Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi
John Locke, Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler

* * * * *

Paradigma'nın Gündemindekiler

Hans Georg Gadamer, Hakikat ve Yöntem.
Giambattista Vico, Yeni Bilim.
Kant, Saf Aklın Eleştirisi
Friedrich Nietzsche, Ahlâkın Soykütüğü
Friedrich Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde
Richard Rorty, Felsefe ve Doğanın Aynası
Leo Strauss, Siyaset Felsefesi
Alasdair McIntyre, Etiğin Kısa Tarihi
Richard Bernstein, Objektivizmin ve Rölativizmin Ötesi
Joseph Rouse, Bilgi ve İktidar/Bilimin Politik Felsefesine Doğru.
Paul Hühnerfeld, Heidegger: Bir Filozof, Bir Alman.
O. Pöggeler, B. Alleman, Heidegger Üzerine İki Yazı.
Hüsamettin Arslan, Bilim ve Entellektüeller.
Hüsamettin Arslan (der.),Gelenek, Hermeneutik ve Retorik
G. Holton, Kepler'den Einstein'a Bilimsel Düşüncenin Tematik Kökenleri.
Bryan Magee, Büyük Filozoflar.
J. W. Murphy, Postmodern Toplumsal Analiz ve Postmodern Eleştiri
Peter L. Berger ve **Thomas Luckmann**, Gerçekliğin Sosyal İnşası/Bir Bilgi Sosyolojisi Denemesi
B. L. Whorf, Dil, Düşünce ve Gerçeklik/B. L. Whorf'tan Seçmeler.
K. M. Wheeler, Romantizm, Pragmatizm ve Dökonstrüksiyon.
Eric Vogelin, Aydınlanmadan Devrime.

John Locke

Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler

Türkçesi: İsmail Çetin

Paradigma

Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler
John Locke

Türkçesi
İsmail Çetin

14. Paradigma Kitabı
Felsefe Klâsikleri Dizisi 5. Kitap

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Paradigma Yaymları'na aittir.

Baskı
Engin Yayıncılık

Birinci Basım
İstanbul, Aralık 1999

Yayınevi İrtibat Tel: 0 532 403 21 49

PARADİGMA YAYINLARI
Cankurtaran mah. Seyit Hasan sok. 12/4
Sultanahmet / İSTANBUL
TEL (0 212 638 64 46)

John Locke

Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler

Türkçesi: İsmail Çetin

Paradigma

İçindekiler

	Çeviri Üzerine	9
I	Bize Verilmiş Bir Ahlâk Kuralı Ya Da Tabiat Kanunu Bulunmaktadır	17
II	Tabiat Kanunu Tabiat Işığı Vasıtasıyla Bilinir	25
III	Tabiat Kanunu Doğuştan İnsanların Ruhlarına Nakledilmiş Değildir	35
IV	Aklın Duyu-Tecrübesi Aracılığıyla Tabiat Kanununun Bilgisine Erişmesi Mümkündür	41
V	Tabiat Kanunu İnsanların Müşterek Kabullerinden Öğrenilemez	50
VI	Tabiat Kanunu İnsanı Bağlayıcıdır	64
VII	Tabiat Kanununun Bağlayıcı Gücü Sürekli ve Evrenseldir	72
VIII	İnsanların Kendi Çıkarları Tabiat Kanununun Dayandığı Bir Temel Olamaz	83
	İndeks	93

Çeviri Üzerine

On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda Batı Düşünce Tarihini şekillendiren büyük filozoflardan birinin de John Locke (1632-1704) olduğu, her felsefe araştırıcısınca bilinen ve kabul edilen bir gerçektir. Her ne kadar daha çok Bilgi öğretisi ve Siyaset Felsefesi ile ilgili görüşleriyle tanınmış olsa da Locke klasik anlamda "Filozof" olarak nitelendirilen büyük düşünürlerin ilgilendiği bütün konularla ilgilenmiş ve herbiri kendi alanındaki klasikler arasında sayılabilecek önemli eserler ortaya koymuştur. O, büyük bir epistemolog ve siyaset felsefecisi olmakla kalmayıp önemli bir teolog, eğitimci, ahlâk filozofu, hekim ve ekonomisttir de aynı zamanda. Filozofun kaleme aldığı eserlerden birkaçını zikretmek, onun düşünce tarihine yaptığı çok yönlü katkıyı görmemize, sanırız, yetecektir:

"An Essay Concerning Human Understanding (İnsan Zihni Üzerine Bir Deneme)": Filozofun felsefî temel eseri olan "Deneme", adından da anlaşılacağı gibi, Bilgi Öğretisi ile ilgilidir. İnsan bilgisinin kaynağı konusunda rasyonalizmin ortaya koyduğu "doğuştan fikirler (innate ideas)" görüşünün eleştirilerek reddedilmesi ve insan bilgisinin biricik kaynağı olarak "deney"i kabul eden ampirizmin haklılığının gösterilmesi bu eserin başlıca konusunu oluşturmaktadır. Locke'un bu eserle gerçekleştirmek istediği şey bir altyapı işçisi gibi çalışarak gerçek bilgiye zemin hazırlamak ve bu bilgiye giden yoldaki engelleri ortadan kaldırmaktır.[1] Bu amacın gerçekleştirilmesi için ya-

[1] Locke, *An Essay Concerning Human Understanding*, ed. A.D. Woozly, The Fontana Library, 2 nd Imp., London 1964, s. 58-59.

pılması gereken şey de, Locke'un ifadesiyle "insan bilgisinin kaynağını, kesinliğini ve sınırlarını"[2] ortaya koymaktır.[3]

"Epistola de Tolerantia (A Letter Concerning Toleration/Hoşgörü Üzerine Bir Mektup)": Farklı mezhepler arasında dinî hoşgörüyü yerleştirmeyi ve devletin insanların dinî inançlarına müdahâlesinin olumsuz sonuçlarına dikkat çekmeyi amaçlayan[4] bu eser, 1689 yılında Locke tarafından Latince olarak yayımlanmış ve 1690 yılında William Popple tarafından İngilizce'ye çevrilerek tekrar basılmıştır. Locke, Jonas Proast tarafından bu esere yöneltilen eleştirileri cevaplândırmak için hoşgörü üzerine üç mektup daha yazmıştır.

"Two Treatises of Government (Yönetim Üzerine İki Deneme)": Eser Locke'un Siyaset Felsefesi ile ilgili görüşlerini ihtiva etmektedir.

"Some Thoughts Concerning Education (Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler)": Locke, bu eserinde, başarılı insanlar yetiştirmek için eğitimde uyulması gereken teorik ve pratik ilkeleri ortaya koymaktadır.[5]

"Some Considerations of the Consequences of the Lowering Interest and the Raising of the Value of Money (Faizin Düşürülmesi ve Paranın Değerinin Yükseltilmesinin Sonuçları Üzerine Bazı Düşünceler)" ve "Further Considerations Concerning Raising the Value of Money (Paranın Değerinin Yükseltilmesi Üzerine İlâve Düşünceler)": Bu iki eser de Locke'un Ekonomi ile ilgili görüşlerini ihtiva etmektedir.

---

[2] Locke, *a. g. e.*, s. 63.

[3] Locke'un bu eseri Vehbi Hacıkadiroğlu tarafından "İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme" (Kabalcı Yayınevi II. Baskı, İst. 1996) adıyla dilimize çevrilmiş bulunmaktadır.

[4] Locke, A Letter Concerning Toleration, *The Works of John Locke*, London 1801, VI/53. Bu eser de, Melih Yürüşen Tarafından "Hoşgörü Üzerine Bir Mektup" (Siyasal Kitabevi, Ank. 1995) adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir.

[5] Locke, Some Thoughts Concerning Education, *The Works of John Locke*, IX/6-7.

"The Reasonableness of Christianity, as Delivered in the Scriptures (Kutsal Metinlerde Bildirildiği Şekliyle Hristiyanlığın Akla Uygunluğu)": Filozof bu eserde, kendisinin önsözde belirttiğine göre, kutsal metinlerde bildirilmiş ve kendisine sonradan sokulan unsurlardan arındırılmış Hristiyanlığın ihtiva ettiği esasların aklîliğini göstermeyi hedeflemektedir.[6] Hristiyan ilâhiyatı tarihinde önemli bir yeri olan bu eser Jonh Edwards tarafından yöneltilen sert eleştirilere maruz kalınca, Locke, "A Vindication of the Reasonableness of Christianity etc. (Hristiyanlığın Akla Uygunluğunun Müdafası)" ve "A Second Vindication of the Reasonableness of Christianity (Hristiyanlığın Akla Uygunluğunun İkinci Müdafası)" adlı iki eser daha yazmış ve Edwards'm eleştirilerine cevap vermiştir.

"A Paraphrase and Notes on St. Paul's Epistles (St. Paul'ün Mektupları Üzerine Şerh ve Notlar)": St. Paul'ün Galatyalılara, Korintoslulara, Romalılara ve Efeslilere yazdığı, Hristiyan ilâhiyatçılar tarafından kutsal metinlerin bir parçası olarak kabul edilen mektuplar için Locke'un yaptığı açıklamaları ihtiva eden bu eser bir İncil tefsiri niteliğindedir.

Burada zikrettiğimiz eserler, 18. yüzyılın büyük filozoflarından biri olan Locke'un ne kadar zengin bir ilgi alanına sahip olduğunu bize açıkça göstermektedir. Hemen belirtmek gerekir ki, onun tarafından yazılan ve düşünce tarihine önemli etkileri olan eserler, elbette, bu sayılanlardan ibaret değildir;[7] burada sayılanlar, Locke'un ilgi alanının çeşitliliğini göstermek için seçilmiş olanlardır yalnızca.

Yukarıda, daha çok Bilgi Öğretisi ve Siyaset Felsefesi ile ilgili görüşleriyle tanınmış olmakla birlikte, Locke'un başka alanlarda da eserler yazdığını ve önemli görüşler ortaya koyduğunu belirtmiştik. Burada Türk felsefe okuruna çevirisini

---

[6] Locke, The Reasonableness of Christianity, *The Works of John Locke*, VII/3.

[7] Locke'un eserlerinin tamamı ve onlar hakkında geniş bilgi için bkz. Çetin, İsmail, *John Locke'da Tanrı Anlayışı*, E.F.K. yayınları, II. Baskı, Bursa 1998, s. 20 vd.

sunduğumuz, Locke'un gençlik dönemine ait olan "Essays on the Law of Nature (Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler)", bu başka alanlara ait eserler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Locke'un "Denemeler" de ele aldığı konular, günümüzde müstakil birer felsefe disiplini olan "Din Felsefesi" ve "Ahlâk Felsefesi"nin inceleme alanlarının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Söz gelişi, birinci denemede bir yandan Din Felsefesinde klâsik delillerden biri sayılan teleolojik delille Tanrının varlığı ispatlanırken, hemen ardından da O'nun varlığına dayanılarak, insana yüklenmiş bir ahlâkî sorumluluğun bulunduğu gösterilmek istenmektedir.

Çevirisini sunduğumuz eserin taşıdığı başlık, eseri henüz okumaya başlayacak okuyucuda, onda Locke'un Tabiat Felsefesi ile ilgili görüşlerini bulacağı beklentisini oluşturabilir. "Denemeler"in böyle bir beklentiye cevap vermeyeceğini şimdiden haber vermeliyiz. Zira, Locke'un bu eseri yazarken güttüğü amaç tamamiyle ahlâki alana yöneliktir; onun "tabiat kanununa" olan ilgisi kozmolojik olmaktan ziyade etiktir. Filozofumuz bu eseri yazarken, tabiatın işleyişi veya orada yürürlükte olan kanunlar hakkında bilgi vermeyi değil, insanın yaşamakla yükümlü olduğu bir ahlâkî hayatın varlığını temellendirmeyi hedeflemektedir. Ona göre, insanın ahlâkî bir yükümlülüğünün bulunduğunu hem ona verilmiş olan duyum, zihin, akıl, vbg. yetilerden (bu yetiler ona boşu boşuna, amaçsız olarak verilmemiştir), hem de tabiatta gördüğümüz kanunluluk ve düzenlilikten çıkarabiliriz; kaosun zıddı olan kanunluluk ve düzenlilik, insanın ahlâkî yükümlülüğünü yerine getirmesi için gerekli olan uygun zemini sağlamaktadır. Eğer tabiatta bir kanun ve kanunluluk olmasaydı, düzenliliğin yerini tam bir kaos alacak ve insan da, ahlâk kurallarına uygun davranışları seçme imkânına sahip olmadığı için yalnızca içgüdünün istediği şeyleri yapacaktı.[8] Şu hâlde "tabiat kanunu"nun Locke'un ilgi alanına girmesi, bu kanunun, insanın yaşamakla

[8] Bkz. Locke, *An Essay Concerning Human Understanding*, s. 346; ayrıca *Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler*'in ilki.

yükümlü olduğu bir ahlâkî hayatın varlığının kanıtlanmasında kullanılabilecek uygun bir araç olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır.

"Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler"in Locke tarafından ne zaman yazıldığı ve günümüze nasıl ulaştığı konusunda kısaca bilgi vermek gerekirse şunları söyleyebiliriz: "Denemeler" Locke'un gençlik yıllarının ürünü olan bir eserdir. Filozofun kaleminden çıkan müsveddede yer alan notlardaki tarihler, eserin 1663/64 yıllarında (Locke 32 yaşındayken) tamamlandığını göstermektedir. Bu yıllar, aynı zamanda, Locke'un Oxford'da Grekçe okutmanı ve Ahlâk Felsefesi eleştirmeni olarak üniversitede görev yaptığı yıllardır.[9] Demek ki, ahlâkî hayatı temellendirmek amacıyla kaleme alınmış olan eserin yazılması, kendi muhtevasıyla ilgili bir resmi görevin yürütüldüğü zamana rastlamıştır.

"Denemeler" Locke'un gençlik döneminde yazdığı bir eser olduğu için, filozofun daha sonraki eserlerinin herbirinde bu eserin etkilerini ve izlerini görmekteyiz. Bu etkilerin en çok görüldüğü olgunluk dönemi eserlerinin başında "İnsan Zihni Üzerine Bir Deneme", "Yönetim Üzerine İki Deneme" ve "Hoşgörü Üzerine Mektuplar" gelmektedir. Sözgelişi, "İnsan Zihni Üzerine Bir Deneme"nin ana gayesi olan, insan bilgisinin kaynağı konusunda "doğuştan fikirler" görüşünün reddedilerek ampirizmin kabul edilebilir biricik izah olarak savunulmasının temelleri daha önce "Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler"de atılmış bulunuyordu; "Yönetim Üzerine İki Deneme" ve "Hoşgörü Üzerine Mektuplar" da önemle üzerinde durulan insanın hür ve sorumlu bir varlık olduğu[10] konusu, "Denemeler" de hatırı sayılır bir yer işgal ediyordu.

---

[9] Aaron, R. John Locke, Clarendon Press, 2 nd. Ed., Oxford 1955, s. 5; von Leyden, *Introduction* (*Essays on the Law of Nature*'a yazılan), Clarendon Press, Oxford 1954,s.7 vd.

[10] Bkz. Locke, *Two Treatises of Government*, works V/370 vd; *A Letter Concerning Toleration*, works VI/41 vd.

Locke'un gençlik dönemine ait bir eser olmasına rağmen, "Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler"in yayımlanması oldukça yakın bir zamanda gerçekleştirilmiştir. Filozof, 1704 yılında öldüğünde bütün eserlerinin müsveddelerini ve özel yazışmalarını yeğeni Lord Peter King'e bırakmıştı. Bu miras, onun son sahibi Lord Lovelace tarafından Bodleian Library'ye teslim edildiği 1942 yılına kadar Peter King'in soyundan gelen mirasçılar tarafından korunmuştur. Bodleian Library okuyucularının hizmetine sunmak için bu mirası 1947 yılında satın almış ve onu, son sahibi Lord Lovelace'e izafeten "Lovelace Collection" şeklinde isimlendirmiştir.[11] İşte bu "Lovelace Collection" içinde, Latince olarak yazılmış ve Locke'un tabiat kanunu ile ilgili görüşlerini ihtiva eden bir grup denemenin müsveddesi de yer alıyordu. Bu denemeleri inceleyen Wolfgang von Leyden, onları İngilizceye çevirerek Latince metinle birlikte 1954 yılında yayımlamıştır. Böylece 1664 yılında yazılmış olan "Denemeler", yazıldıktan yaklaşık üç asır sonra okuyucuya ulaşmış olmaktadır.

Düşünce tarihinde daha çok Bilgi öğretisi ile ilgili görüşleriyle tanındığı ve adı ampirizmle neredeyse özdeşleştiği için, Locke'un başka alanlarla ilgili eserlerinin ve görüşlerinin incelenmesi önemli ölçüde ihmal edilmiş bulunmaktadır. Bu durum, onun felsefesinin eksik ve çoğu zaman da yanlış kavranmasına neden olmaktadır. Sözgelişi, filozofun ampirist bilgi öğretisinden yola çıkılarak, onun yalnızca duyulur varlıkları bilginin objesi olarak gördüğü ve ideal varlık alanını rasyonel düşünme ve konuşmanın sınırları dışında tuttuğu, daha da ileri, bu varlık alanını reddettiği şeklinde iddiaların ileri sürüldüğüne zaman zaman şahit olmaktayız. Locke felsefesi ile ilgili bu tür yanlış anlamaları ortadan kaldırmak için, daha önce Locke'un Din Felsefesi ve Ahlâk Felsefesi ile ilgili görüşlerini

---

[11] von Leyden, w.,"Notes Concerning Papers of John Locke in the Lovelace Collection", *Philosophical Quarterly*, Jan. 1952, s.63

konu edinen bir çalışma gerçekleştirmiştik.* "Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler"in dilimize çevrilmesinin bu doğrultuda yeni bir adım olacağını umuyoruz.

"Denemeler"i Türkçe'ye çevirirken von Leyden'in Latince'den yaptığı İngilizce çeviriyi kullandık. Kolayca anlaşılabilecek ifadelerle anlamı aktarmaya çalışırken metne sadık kalmaya da mümkün olduğunca gayret ettik.

Son olarak çevirinin Türk felsefe okuruna fayda sağlamasını diliyor ve basımı gerçekleştiren Paradigma Yayınlarının değerli yetkililerine teşekkür etmeyi mutlu bir görev olarak gördüğümüzü belirtmek istiyoruz.

Dr. İsmail Çetin
BURSA, 1999

* bkz. Çetin, İsmail, *John Locke'da Tanrı Anlayışı*, Vadi yayınları, I. Baskı, Ankara 1995.

I

Bize Verilmiş Bir Ahlâk Kuralı Ya Da Tabiat Kanunu Bulunmaktadır

Tanrı'nın bize kendinin her yerde var olduğunu gösterdiği ve geçmişte sıklıkla vuku bulan mucizelerin tanıklığıyla olduğu kadar şimdi de tabiatın değişmeyen akışında âdeta kendini insanların gözlerine açtığı için, O'nun varlığını inkâr edecek kimsenin olamayacağını sanıyorum; yeter ki hayatımızın biraz olsun rasyonel bir izahının yapılmasının lüzumu ya da erdem veya erdemsizlik olarak isimlendirilmeyi hak eden bir şeyin varlığı kabul edilsin. Bu kabul edilince (ki dünyayı ilâhî bir varlığın idare ettiğinden şüphe etmek doğru değildir. Zira, göğün kesintisiz bir eksende dönmesi, dünyanın düzenli olarak durması ve yıldızların parlaması O'nun emriyledir ve yine, azgın denizi boyunduruğu altında tutan ve her türlü bitkinin filizlenme ve büyümesinin şekil ve zamanlarını tayin eden O'dur. Bütün canlı varlıkların kendi doğum ve hayat kanunlarına sahip olmaları, O'nun irâdesiyledir ve varlıkların bütün örgüsünde kendi tabiatlarına uygun faaliyette bulunmalarının doğru ve değişmez kanunlarını kabul etmeyecek kadar kararsız ve değişken hiçbir şey yoktur) insanın bu dünyaya herhangi bir plân, kural veya hayatı için belirlenmiş bir model olmaksızın, kendisine uyulacak herhangi bir kanundan bağımsız olarak mı geldiğini incelemek yerinde görünmektedir. Mutlak kudrete sahip Tanrı, bütün insanlığın her zaman ve

mekânda değişmeyen mutabakatı ya da kendi varlığı ve vicdanı üzerinde düşünen bir kimse bunu kolayca kabul etmeyecektir. Fakat bu kanunun kendisi ve onun varlığının ispatında kullanılan kanıtlar hakkında konuşmaya başlamadan önce, ona verilen çeşitli isimlere işaret etmek bana faydalı görünmektedir.

İlk olarak bu kanunu, geçmiş zamanlardaki filozofların (özellikle de Stoacı filozofların) büyük bir gayretle araştırdıkları ve birçok övgü ile süsleyerek anlattıkları ahlâkî iyi veya erdemle özdeşleştirebiliriz; bu kanunu, Seneca'nın insanın razı olması gerektiğini söylediği, erdemsizliğin bozmuş olduğu ölümlüler arasında bile, onu kabul edecek ve ondan kaçarken, onun varlığını kanıtlayacakların bulunacağı kadar itibar ve ehemmiyete sahip olan "tek iyi" ile bir ve aynı kabul edebiliriz.

İkinci olarak, kendisinin insan olduğunu düşünen herkesin sahip olduğunu iddia ettiği "doğru akıl (*right reason*)" adı vardır ve bu, çeşitli ekollerin kendi aralarında tartıştığı ve her birinin kendi doktirininin temeli olduğunu iddia ettiği şeydir. Bununla birlikte, burada akıl (*reason*) kelimesi ile, ruhun düşünce dizilerini biçimlendiren ve kanıtlar çıkaran yetisinin değil, bütün erdemlerin ve uygun ahlâkî kalıplar için gerekli her şeyin kendisinden çıktığı belirli davranış prensiplerinin kastedildiğini düşünüyorum. Zira, bu prensiplerden doğru bir şekilde çıkarılan şeyin, haklı olarak, "doğru akıl"a uygun olduğu söylenir.

Diğerleri —ki bunlar çoğunluktadır— (bu kanunu isimlendirirken) "tabiat kanunu" terimine başvururlar ve bununla şu tanımda bir kanunu anlarlar: öyle bir kanun ki, tabiatın bize yerleştirdiği ışıkla herkes onu keşfedebilir, bütün durumlarda kendisinin ona itaatli olduğunu gösterir ve kendi yükümlülüğünün ilkesiyle, onun peşinen kabul edildiğini kavrar; Stoacı filozofların sıkça üzerinde durduğu tabiata uygun yaşama kuralı da budur.

Saydığımız bu isimlerle adlandırılan (üzerinde konuştuğumuz) kanun tabiî hak (*natural right*)'tan da tefrik edilmelidir.

Zira hak, bir şeyin özgürce kullanımına sahip olmamız gerçeği üzerine tesis edilebilir, hâlbuki kanun bir şeyin yapılmasını emreden ya da yasaklayan şeydir.

Bu nedenle tabiat kanunu, tabiat ışığı ile öğrenilebilen, rasyonel tabiata neyin uyduğunu neyin uymadığını gösteren ve bu sebeple de emredici veya yasaklayıcı olan ilâhî irâdenin bir buyruğu olarak tanımlanabilir. Bazı insanların tabiat kanununu aklın buyruğu olarak adlandırmaları, bana doğru bir adlandırma gibi görünmüyor. Çünkü akıl, tabiat kanununu tesis ve ilân etmekten ziyade, onu araştırır ve üstün gücün koyduğu ve kalplerimize yerleştirdiği bir kanun olarak keşfeder. Biz yüce kanun koyucunun itibarını yok ederek aklı, sadece araştırdığı bir kanunun sorumlusu yapmak istemiyorsak, akıl ne yorumladığı ve keşfettiği kanunun yapıcısıdır, ne de bizim için kanun koyabilir. Zira o sadece ruhumuzun yetisi ve bizim bir parçamızdır. Böylece, bir kanun için gerekli her şeyin tabiat kanununda bulunduğu oldukça açıktır. Çünkü: İlk olarak bu kanun, üstün bir irâdenin buyruğudur ve kanunun formel sebebi de bu üstün irâdededir. İnsanın bu kanunun bilgisini ne şekilde elde ettiği daha sonra tartışılacak bir konudur. İkinci olarak, tabiat kanunu neyin yapılması neyin de yapılmaması gerektiğini ortaya koyar, ki bu da bir kanunun gerçek fonksiyonudur. Üçüncü olarak, bir yükümlülüğü oluşturmak için gerekli her şeyi içinde bulundurduğu için, tabiat kanunu insanları bağlayıcıdır. Şüphesiz pozitif kanunların bilindiği yolla bilinmese de, tek başına tabiat ışığı yardımıyla kavranılabildiği için, insanlar tabiat kanununu yeter derecede öğrenebilir (amacımız için gerekli olan şey de bundan ibarettir).

Bu kadarı kabul edildikten sonra, böyle bir kanunun varlığı şu kanıtlarla reddedilemez bir şekilde gösterilebilir:

İlk kanıt Aristoteles'in *Nicomachean Ethics* [Nikomakhos'a Etik] adlı eserinin I. kitabının 7. bölümündeki bir pasajdan çıkarılabilir. Aristoteles orada şöyle der: "İnsanın hususî görevi zihnin yetilerini rasyonel ilkeye uygun olarak aktif bir şekilde kullanmaktır". Aristoteles, her varlığın gerçekleştirmesi için

plânlandığı özel bir görevi olduğunu önceki pasajlarda çeşitli örneklerle gösterdiği için, insan söz konusu olduğunda, bu görevin ne olabileceğini ortaya koymaya çalışmaktadır. O, insanın hayvan ve bitkilerle müşterek olarak sahip olduğu duyusal ve bitkisel yetilerin bütün faaliyetlerini ele aldıktan sonra, haklı olarak, şu sonuca ulaşır: İnsanın gerçek görevi akla uygun davranışta bulunmaktır, öyle ki insan zorunlu olarak aklın emrettiği şeyi gerçekleştirmelidir. Aynı şekilde yasal hukuk ve tabiî hukuk arasında bir ayrım yaptığı yer olan V. kitabın 7. bölümünde Aristoteles şöyle demektedir: "Hukukun tabiî kuralı her yerde aynı geçerliğe sahip olanıdır". Şu hâlde, haklı olarak şöyle bir sonuç çıkarılabilir. Bir tabiat kanunu vardır, zira her yerde geçerli olan bir kanun vardır.

Burada bazı insanlar tabiat kanununa karşı şöyle bir itirazda bulunabilirler: Hiçbir yerde bulunamadığı için böyle bir kanun mevcut değildir, zira çoğu insan hayatımızın rasyonel bir temeli ve bütün insanların kabul ettiği bu tür bir kanun yokmuş gibi yaşamlarını sürdürürler; aksine böyle bir kanunun varlığı konusunda insanlar tam bir ayrılık içinde gibi görünmektedirler. Eğer gerçekten tabiat kanunu akıl ışığı ile biliniyorsa, akıl sahibi bütün insanlar bu kanunun bilgisine neden sahip değiller?

Bu itiraza vereceğim ilk cevap şudur: Medenî işlerde, kamuya ait bir yerde ilân edilen yasal haberi okumanın kör biri için imkânsız, görmesi kusurlu olan biri için de güç olmasından, kanunun mevcut olmadığı ya da duyurulmadığı sonucu nasıl çıkarılamazsa, bunun gibi, diğer durumlarda da özel bir işle meşgul olan aylak veya kötü bir insan gözlerini ilân tahtasına çevirme ve oradan görevinin niteliğini öğrenme konusunda hür değildir. Ben bütün insanların yaratılış olarak akılla donatılmış olduğunu kabul ediyor ve tabiat kanununun da bu akılla bilinebileceğini söylüyorum.Fakat bundan, tabiat kanununun herkes tarafından bilineceği sonucu zorunlu olarak çıkarılamaz. Zira bazı insanlar vardır ki, aklın ışığını kullanmazlar; karanlığı tercih ederler ve kendilerini kendilerine bile gös-

termek istemezler. Fakat insan gözlerini açmadığı ve gezinti için tamamen hazır olmadığı takdirde güneş bile ona gideceği yolu gösteremez. Yine, kötü bir şekilde yetiştirilmiş ve zamanın ilerlemesiyle daha da kuvvetlenen kötü hayat tarzının doğru olmayan alışkanlıkları oluşturması ve kötü âdetlerin de ahlâkî ilkenin unsurlarını bile bozması yüzünden, iyi ile kötüyü güçlükle ayırdedebilen bazı insanlar da vardır. Keza diğer bazı insanların zekâsı, tabiî bir noksanlık nedeniyle tabiatın gizli emirlerini aydınlatamayacak kadar kördür. Zira birçok insan vardır ki, tutkularının zorlamasıyla kötü yola sapmış ya da dikkatsizlikten dolayı ilgisiz veya kötü alışkanlık sonucu bozulmuş olarak, aklın emirlerinden ziyade hazzın eğilimlerinin veya basit içgüdülerin dürtmelerinin peşinden gitmelerine rağmen, günlük uygulamalarda veya bilinmesi kolay işlerde kendilerini aklın hâkimiyetine ve irâdesine teslim ederler. Benim aşağı yukarı söylediğim şey şudur: Bir toplumda, ilân edilmiş ve kamuya ait yerlerde asılmış, okunması ve anlaşılması kolay ve her yerde insanların görüşlerine sunulmuş olmalarına rağmen kendi devletinin kanunlarını bilen ne kadar insan vardır? Böyle insanlar tabiatın gizli ve sırlı kanunlarını ne kadar bilebilir? Bu nedenle, tabiat kanununun bilinmesi konusunda insanların çoğunluğuna değil, akıl ve kavrayışı fazla olanlarına başvurulmalıdır.

Yukarıdaki itiraza benim ikinci cevabım şudur: Her ne kadar insanların daha akıllıları bile tabiat kanununun ve bu kanunun gerçek ve bilinen emirlerinin ne olduğu konusunda tam bir mutabakata varamamışlarsa da, bundan tabiat kanununun var olmadığı sonucu çıkmaz. Aksine insanların bu kanunun varlığı konusunda böyle şiddetli tartışmalarından onun mevcut olduğu sonucu çıkar. Zira bir toplumda, hukukçular arasında farklı hukuk yorumlarına rastlanılabilmesinden hukukun var olmadığı sonucunun çıkarılmasının hatalı olduğu gibi, ahlâkta da, bir yerde şu şekilde diğer bir yerde başka bir şekilde ele alınmasından tabiat kanununun var olmadığı sonucunu çıkarmak yanlıştır. Bu gerçek, bütün tartışmacılar kanunun kendisi

hakkında aynı fikri savunduklarından (zira onların hepsi tabiatı gereği kötü ve tabiatı gereği iyi olan bir şeyin varlığını bilmektedirler) ve sadece onun yorumunda ayrıldıklarından dolayı, daha ziyade kanunun varlığını kanıtlamaktadır. Bununla birlikte bu kanıt, tabiat kanununun ne şekilde bilindiği ele alınırken biraz daha tartışılacaktır.

Tabiat kanununun varlığını gösteren ikinci kanıt insanların vicdanından, yani kötü davranışta bulunan hiç kimsenin kendi yargılamasında kendini temize çıkaramadığı gerçeğinden devşirilebilir. Dolayısıyla, her insanın (kötü davranışta bulunduğunda) kendisi üzerine verdiği mahkûmiyet yargısı bir tabiat kanununun var olduğunu kanıtlar. Zira, eğer aklın itaat etmemizi bildirdiği tabiat kanunu olmasaydı, kanun olmadan herhangi bir yargılamadan bahsedilemeyeceğine göre, kendilerine rehberlik eden veya onları ödevle yükümlü kılan bir kanunun emirlerini tanımayan insanların vicdanlarının, bu insanların yaşam ve davranışlarını yargılaması ve nihayet onları temize çıkarması veya suçlu bulması nasıl mümkün olurdu? Şu hâlde, bu kanun yazılı değil, doğuştan, yani tabiîdir.

Tabiat kanununun varlığını gösteren üçüncü kanıt, içindeki bütün varlıkların kendi faaliyetlerinin değişmeyen kanununu ve kendi tabiatlarına uygun varlık tarzını takip ettikleri evrenin kendi yapısından çıkarılabilir. Zira bütün varlıkların formunu ve faaliyet biçim ve ölçüsünü belirleyen şey kanunun ta kendisidir. Thomas Aquinas, yaratılmış varlıklarda vuku bulan her şeyin ezelî kanuna göre meydana geldiğini ve Hippokrates'le birlikte "küçük-büyük her şeyin kaderin kendisi için belirlediği görevi yerine getirdiğini", ne kadar büyük olursa olsun hiçbir şeyin kendisi için konmuş kanundan sapmadığını söylemektedir. Böyle olunca, başka her şeyin bir yükümlülüğü varken, yalnızca insanın kanundan bağımsız olması ihtimal dahilinde değildir. Aksine, insana kendi tabiatına uygun bir davranış tarzı emredilmiştir. Zira, en yetkin ve aktif bir hayvanı meydana getirmek ve ona bütün diğer varlıkların üstünde ruh, müdrike, akıl ve faaliyette bulunmak için gerekli her şeyi ver-

mek ve bütün bunlara rağmen ona bir görev yüklememek veya hiçbir şeye tâbi olmayacağı hâlde yalnızca insanı kanunluluğa uygun bir varlık kılmak, yaratıcının hikmetine uygun görünmemektedir.

Tabiat kanununun varlığının dördüncü kanıtı toplumdan çıkarılabilir. Zira bu kanun olmadan insanlar kendi aralarında hiçbir sosyal münasebet ve birlik oluşturamazlar. Gerçekte toplumun toplum olabilmek için dayandığı iki faktör vardır: İlki tam bir devlet teşkili ve yönetim biçimi; ikincisi de sözleşmelerin yerine getirilmesidir. Eğer bu faktörler ortadan kalkarsa toplum yok olur, tabiat kanunu iptal edilirse de bu faktörlerin varlığı sona erer. Doğrusu, eğer toplumun en zararlıyı yapabilecek güce sahip olan kesimi her istediğini yapabilir ve üstün güçte en sınırsız hürriyet olursa, politik topluluğun biçimi, devletin oluşumu ve menfaatlerin güvenliği ne olacaktır? Zira, istedikleri şekilde kanun yapma veya kanunları yenileme ve diğerlerinin efendileri olarak kendi hâkimiyetleri lehine olan her şeyi yapma gücüne sahip olan yöneticiler ne kendilerinin ne de diğer insanların pozitif kanunlarıyla yükümlü olmadıklarına ve olamayacaklarına göre, onların itaat etmekle yükümlü oldukları daha üstün bir tabiat kanununun olmadığını da varsayarsak, lütfen söyler misiniz, insanların menfaatleri ne olacak? Eğer insanlar, sadece başkalarının güçleri için daha hazır bir av olmak amacıyla bir toplumun üyesi oluyorlarsa, bir toplumu meydana getirmek onlara ne gibi bir fayda sağlayacaktır? Gerçekte, eğer tabiat kanunu olmasaydı, yöneticilerin durumu da yönetilenlerinkinden daha iyi olmayacaktı; zira bu kanun olmadan insanlar devletin kanunlarıyla yükümlü tutulamayacaklardı. Pozitif medenî kanunlar, kesinlikle kendi tabiatları veya güçleri ile ya da otoriteye itaati ve toplum barışını korumayı emreden tabiat kanununun dışında başka bir şey sayesinde bağlayıcı değillerdir. Şu hâlde, bu kanun olmadan yöneticiler güç kullanarak ve orduların yardımıyla toplumu itaate zorlayabilirler, fakat onları kendilerinin de kontrol edemeyeceği bir yükümlülük altına sokmuş olurlar. Keza, tabiat

kanunu olmasaydı toplumu ayakta tutan diğer temel de, yani sözleşmelere vefalı bir şekilde uyma da ortadan kalkardı. Zira, vaatlere sadık olma yükümlülüğü insan irâdesinden değil de tabiattan çıkarılmadığı sürece, bir insandan, başka yerlerde daha iyi şartlar teklif edildiğinde, sadece söz verdiği için daha önceki bir vaadine sadık kalması umulamayacaktır.

Tabiat kanununun varlığının beşinci kanıtı, bu kanun olmadan ne erdemin ne erdemsizliğin ne iyiliği mükâfatlandırma, ne de kötülüğü cezalandırmanın mümkün olamayacağı hakikatidir; kanunun olmadığı yerde, ne hata ne de suç olabilir. Tabiat kanunu olmasaydı, her şey insan irâdesine dayanmak zorunda kalacak ve ödeve uygun davranışı gerektirecek bir şey olmadığı için insan faydalılık veya hazzın emrettiği ya da kör ve kanunsuz içgüdünün rastgele sarıldığı şeyden başkasını yapmakla yükümlü olmayacaktı. Yine "dürüst" ve "erdemli" terimleri anlamsız görünecek veya boş isimlerden başka bir şey olmayacaktı. Emir ve yasaklar getiren kanun olmadığı için, insan yanlış davranışta bulunamayacak ve kendi davranışlarının tamamen hür ve yüce bir hakemi olacaktı. Böylece disiplinsiz bir varlık hâline gelen insan yaşam ve sağlığı için fazlaca düşünmeyecekti. Ancak erdem ve erdemsizliklerimiz sahip oldukları şeref ve aşağılığı tamamen tabiat kanununa borçlu oldukları için, insan hiçbir şekilde şeref ve vazifeyi ihmal eder görünmemektedir; çünkü iyi ve kötünün tabiatı ezelî ve kesin olup, onların değeri insanların genel düzenleri veya herhangi bir özel kanaat tarafından tayin edilemez

II

Tabiat Kanunu Tabiat Işığı Vasıtasıyla Bilinir

İyi ve kötüye dair bir prensibin bütün insanlar tarafından kabul edildiğine, erdem ve erdemsizlik fikrine ve takdir ve kınama şuuruna sahip olamayacak kadar vahşî ve insani duygulardan uzak bir millet bulunmadığına göre, öyle görünüyor ki, şimdi yapmamız gereken şey, insanların, çok yaygın bir rıza ile saygı gösterdikleri ve kendilerini yok etmedikçe bu duygularını ortadan kaldıramayacakları tabiat kanununu ne şekilde öğrendiklerini araştırmaktır. Zira, bir kimse kendisi için sınırsız hürriyet iddiasında bulunmadan önce, tabiatın büsbütün inkâr edilmesi gerekir. Biz, tabiat kanununun bilgisine ulaştığımız yolun, diğer bilgi yollarından farklı olarak, tabiat ışığı (*light of nature*) olduğunu iddia ediyoruz. Fakat, tabiat ışığının tabiat kanununu öğrettiğini iddia ederken, bu ışığın, insana sürekli olarak kendi ödevini hatırlatan ve onu gitmesi gereken yöne dosdoğru ve hatasız olarak sevkeden içe ait ve doğuştan hazır olarak verilmiş bir ışık şeklinde anlaşılmasını istemiyoruz. Biz, tabiat kanununun sanki levhalara yazılmış gibi kalplerimizde ortaya çıktığını ve içe ait bir ışık (karanlıkta asılı olan bir ilân tahtasına yaklaşan meşale gibi) ona yaklaşır yaklaşmaz bu kanunun tabiat ışığının parıltısıyla tamamen okunduğunu, kavrandığını ve görüldüğünü iddia etmiyoruz. Aksine, tabiat ışığı ile bir şeyin bilinebileceğini söylemekle, insanın, kendisine

doğuştan verilmiş olan yetileri uygun bir şekilde kullanırsa, kendi kendine ve başka birinin yardımı olmaksızın bilgisine erişebileceği bir gerçekliğin bulunduğunu kastediyoruz yalnızca.

Bununla birlikte, terimlerin seçimi üzerinde çok fazla dikkat etmeden doğuştan bilgi (*inscription*), gelenek (*tradition*) ve duyu tecrübesi (*sense-experience*) şeklinde isimlendirebileceğim üç tür bilgi bulunmaktadır. Bunlara bir dördüncü tür, yani tabiatüstü ve ilâhî vahiy eklenebilir; fakat bu, bizim şu anki tartışmamızın bir parçası değildir. Zira, biz burada, ilâhî olarak kendisine ilham verilen bir insanın neyi tecrübe edebileceğini veya gökten gelen bir ışıkla aydınlatılan bir kimsenin neyi görebileceğini değil, zihin, akıl ve duyu algısıyla donatılmış olan bir insanın tabiatın ve kendi kabiliyetinin yardımıyla neyi araştırıp inceleyebileceğini öğrenmeye çalışmaktayız. Bu tür öğrenmenin tamamı (onun genişliği ne olursa olsun, ki o kesinlikle büyük ilerleme gerçekleştirmiş bulunmaktadır), bütün dünyayı baştan sona kateder ve onun sınırları içine de sıkışıp kalmaz; bu öğrenme insanı göğün temaşasına bile götürebilir, insan ruhların ve akılların yapı ve fonksiyonlarını ve onların tâbi oldukları kanunları küçümsenmeyecek bir dikkatle inceleyebilir. Tekrar söylüyorum, bütün bu öğrenme akla, tamamını yukarıda saydığım üç bilme yoluyla ulaşır; bunların yanında başka bilme prensipleri ve temelleri de bulunmamaktadır. Çünkü bildiğimiz şeyler, ya tabiatın bir hediyesi ve doğuştan belli bir imtiyaz olarak kalplerimize nakşedilmiştir, ya kulaktan duyma yoluyla bize ulaşmıştır ya da bizim tarafımızdan duyulardan elde edilmiştir.

Bununla birlikte, biraz önce bilme yollarıyla ilgilenir gibi olduğumdan dolayı, bazıları, özellikle tabiat kanununun çoğu zaman doğru akıl (*right reason*)'m kendisi veya onun bir bildirisi olarak isimlendiriliyor olmasının da etkisiyle, bilme yollarıyla ilgilenirken bütün bilgilerin büyük ve başlıca ışığı olan aklı zikretmeyi neden ihmal ettiğimi merak edebilirler. Bu konuda yapacağımız açıklama şudur: Biz burada, bütün bilgi

türlerinin ilk prensiplerini ve kaynaklarını, ilk fikirlerin ve bilginin malzemelerinin zihne girme şeklini inceliyoruz. İddia ediyoruz ki, bunların hiçbiri akıl tarafından kazanılmamaktadır. Ya onlar doğuştan ruhlarımıza nakşedilmektedir, ya biz onları ikinci elden edinmekteyiz ya da onlar duyumlarla bize ulaşmaktadır. Önceden bizde bulunan ve bizim tarafımızdan kabul edilen bir şey olmadan, şu güçlü muhakeme yetisi olan akıl herhangi bir şey elde edemez. İtiraf etmeli ki, akıl genişletmek ve geliştirmek için bilginin malzemelerini kullanır, fakat hiçbir şekilde onları meydana getirmez. En görkemli bir yapıyı tekrar tekrar kurmasına ve bilginin zirvelerini göklere kadar yükseltmesine rağmen, akıl bir temel tesis edemez. Eğer insan, önceden bilinen ve gerçekliği kabul edilen bir şey olmadan aklını kullanabilirse, bunun kadar kolay bir şekilde, öncül önermeler olmadan bir "kıyas" da kurabilecektir. Bununla birlikte, bizim şu anda araştırmakta olduğumuz şey bilginin gerçek kaynağıdır.

(1) önce doğuştan bilgi görüşünü ele alalım. Tabiat kanununun bizde doğuştan bulunduğu ve bu kanunun doğuştan, aklı kendi göreviyle ilgili olarak doğuştan karakter ve işaretlere sahip olmayan, doğuştan kendisinde bulunan ahlâkî emir ve davranış ilkelerinden habersiz olarak dünyaya gelen hiçbir insanın bulunmayacağı ölçüde herkesin aklına nakşedildiği kanaatinde olan bazı kimseler vardır. Yine bu kimseler, insanın kendi içinde kendi kanunlarına sahip olduğunu, bu kanunların onun gözleri önünde bulunduğunu ve insanın ödevini oluşturan her şeyi içine aldığını düşünerek, başka bir kaynaktan bilgi aramanın ve kişinin kendisinden başka bir yerden elde edilmiş ahlâk kurallarına başvurmanın gereksiz olduğu görüşünü savunurlar. İtiraf etmeli ki, bu, kolay ve güvenli bir bilme yoludur ve eğer insanlar doğuştan, neyin doğru olduğu neyin de olmadığı konusunda hiç şüphe duymayacak şekilde bilgilendirilmiş ve teçhiz edilmişlerse, insanlığın işi oldukça kolay olacaktır. Eğer bu görüş kabul edilirse, bizim tabiat kanununun tabiat ışığı ile öğrenilebileceği şeklindeki iddiamızın doğruluğu

kati olarak gösterilebilecektir. Tabiat kanununun kalplerimize bu şekilde nakşedilip nakşedilmediği ve onun insanlığa, yukarıda anlatıldığı şekilde bildirilip bildirilmediği, biraz sonra (3. denemede) tartışılacaktır. Üzerinde durduğumuz problemle ilgili olarak şunu kanıtlamış olmamız yeterli olacaktır: Eğer insan aklını ve tabiatın doğuştan kendine verdiği yetileri uygun bir şekilde kullanırsa, kendisine ödevlerini öğretecek bir öğretmen ve onları hatırlatacak bir nasihatçı olmadan, onun tabiat kanununun bilgisini elde etmesi mümkündür. Bununla birlikte, eğer biz tabiat kanununun gelenek yoluyla değil de başka bir şekilde öğrenildiğini kanıtlayacaksak, bu kanunun tabiat ışığıyla ve içe ait bir ilkeyle bilindiği kesindir. Zira, insan bildiği şeyleri zorunlu olarak ya başkalarından ya da kendisinden öğrenir.

(2) Şimdi, duyularla elde edilen bilgiden ayırdığımız geleneğe (*tradition*) geldik. Geleneği duyu bilgisinden ayırmamızın sebebi, geleneğe ait bilginin akla duyularla ulaşmıyor olması değil (geleneği aktaran kişi konuşurken biz işitmekteyiz), bu aktarma anında kulaklarımız aracılığıyla bize ulaşan şeyin bir sesten ibaret oluşudur; biz bir gerçeği düşünce şeklinde hazır olarak elde edersek, bu, yalnızca inancın konusu olabilir (bilginin değil). Söz gelişi, Sezar'dan bahsetmekte olan Çiçero'ya güveniyorsak, Çiçero Sezar'ın yaşadığını "bilirken", biz buna "inanırız". Şu hâlde, geleneğin, tabiat kanununu bize ulaştıran bir bilme yolu olmadığını söylüyoruz. Fakat bunu, tabiat kanununun emirlerinin bir kısmının hatta tamamının bize ailelerimiz, öğretmenlerimiz ve genç insanların davranışlarını şekillendiren, henüz işlenmemiş olan ruhları erdem aşkı ve bilgisiyle dolduran insanlar tarafından iletildiğini inkâr ettiğimiz için söylemiyoruz. Zira, gerçekten, insan ruhları zevke çok düşkün hâle gelebilir, bedenin ayartmalarına esir düşebilir, her yerde mevcut olan kötü örnekler tarafından yönlendirilebilir ve bunların sonucunda, insan için daha yararlı olan aklın emirlerini küçümseyebilir korkusuyla olağanüstü bir dikkate sahip olmak zorundayız. Bu gerçek, genç dimağların eğitimi

üzerine biraz kafa yoran, gençlik çağının ilk yıllarında ahlâkî erdemlerin temellerini kuran ve tanrısal olana saygı ve sevgi duygularını, büyüklere itaati, verilen sözü yerine getirme ve doğruyu söyleme sadakatini; karakter yumuşaklığını ve saflığını, iyi geçimlilik mizacını ve diğer bütün erdemleri güçlendirmek için elinden geleni yapan bütün insanlar tarafından kabul edilmektedir. Yukarıda sayılan erdemlerin tamamı tabiat kanununun buyrukları olduğuna göre, biz, bu buyrukların bize başkaları tarafından iletilebileceğini değil, yalnızca, geleneğin tabiat kanununu bilmenin temel ve kesin bir yolu olduğu görüşünü reddetmekteyiz. Zira, diğer insanların sözlerinden devşirdiğimiz şeyler, eğer onları sadece bu insanların söyledikleri şeylerin iyi olduğu konusundaki ısrarından dolayı benimsersek, belki ahlâkî davranışlarımızı yeterince iyi idare edebilir ve onları ödeve uygun davranışların sınırları içinde tutabilir; fakat yine de, bu şeyler, bize aklın değil insanların söylediği şeylerdir. Hiç şüphem yok ki, gelenekten devşirdiği ikinci elden davranış kurallarıyla yetinen çoğu kimse kendi ahlâkî yapılarını, içlerinde doğup eğitildikleri insanların âdet ve inançlarına göre oluşturmakta ve neyin doğru ve iyi olduğu konusunda kendi toplumlarının alışkanlıklarından ve birlikte yaşadıkları insanların genel kanaatinden başka bir kritere sahip bulunmamaktadır. Bu nedenle, bu tür insanlar, tabiat kanununu kendi kaynağından öğrenme ve kendi ödevlerinin temelinin hangi prensiplere dayandığını, ödevin birinci kaynağının ne olduğunu ve yükümlülükleri nasıl oluşturduğunu inceleme noktasında herkesten az çalışmaktadırlar. Çünkü, en son noktada, onlara tabiat kanunu değil, inanç ve muvafakatlar kılavuzluk etmektedir. Tabiat kanununun (o bir kanun olduğu sürece) bizim tarafımızdan gelenek vasıtasıyla bilinemeyeceği, yanılmıyorsam, aşağıdaki kanıtlarla gösterilebilir.

İlk olarak, eğer tabiat kanunu gelenekle bilinseydi, birbiriyle çatışma hâlinde olan gelenekler arasında bu kadar çok çeşitlilik olduğu için, tabiat kanununun ne olduğunu belirlemek imkânsız ve neyin gerçek neyin yanlış, neyin kanun ne-

yin kanaat olduğuna, neyin tabiat tarafından neyin faydalılık tarafından emredildiğine, hangi tavsiyenin akıl tarafından hangisinin toplum tarafından yapıldığına tam olarak karar vermek zor olurdu. Yeryüzündeki gelenekler bu kadar çok çeşitlilik arzettiğine, yalnızca farklı milletler arasında değil bir ve aynı milletlerde dahi insanların kanaatleri bu kadar âşikar bir şekilde birbiriyle çatışıp birbirleri için yıkıcı olduğuna göre (zira başkalarından öğrendiğimiz her bir kanaat bir gelenek hâlini almaktadır) ve son olarak herkes hararetle kendi kanaati uğruna mücadele edip kendisine inanılmasını istediğinden, tek başına geleneğin ödevimizin temelini oluşturduğunu kabul ettiğimizde, bu fonksiyonu hangi geleneğin ifa edeceğini tesbit etmek veya böyle bir çeşitlilikten gerçeği seçip çıkarmak imkânsız olurdu. Çünkü, eski nesillerden bir adamın, onun görüşünün tamamen aksini savunan başka biri bir kenara bırakılarak neden geleneğin otoritesi ya da güvenilmeye daha lâyık olarak görülmesi gerektiğine dair hiçbir gerekçe gösterilemez. Ancak, aklın, nakledilen şeylerin kendilerinde bir farklılık bulması ve kanaatlerin birinde tabiat ışığı tarafından bilinen açıklığın diğerindekinden daha fazla olduğunu gördüğü için ikinciyi reddederek birinciyi benimsemesi hâlinde durum değişir. Tabii ki, böyle bir yol takip etmek geleneğe inanmakla aynı şey değildir; o, nakledilen şeyler hakkında dikkatlice düşünülerek elde edilmiş bir kanaate ulaşma çabası olduğundan, geleneğin tartışılmaz otoritesini ortadan kaldırır. Şu hâlde, üç alternatiften birini seçmek durumundayız: Ya insan gelenek tarafından iletildiği şekliyle tabiat kanununu öğrenmeye çalışırken akıl ve kavrayışını kullanmak zorundadır, ki bu durumda bütün gelenek tartışılmaz güvenilirliğini yitirir; ya tabiat kanunu gelenek tarafından bildirilmemektedir; ya da tabiat kanununun kendisi mevcut değildir. Zira, tabiat kanunu her yerde bir ve aynı fakat gelenekler farklı farklı olduğuna göre, şu iki sonuçtan birini kabul etmeliyiz: Ya tabiat kanunu diye bir şey mevcut değildir, ya da böyle bir kanun vardır ama o, gelenek vasıtasıyla öğrenilemez.

İkinci olarak, eğer tabiat kanunu gelenekten öğrenilebilseydi, varlıkların kendilerinde bulunan açıklıktan çok bilgiyi aktaran kişinin otoritesine dayanacağından ve tabiata nakşedilmiş (tabiî) bir kanundan ziyade başkalarının sözlerinden çıkarılmış bir kanun olacağından dolayı, o bilginin değil inanmanın bir objesi olabilirdi.

Üçüncü olarak, tabiat kanununun gelenek vasıtasıyla öğrenildiğini iddia edenler kendi kendileriyle açık bir şekilde çelişkiye düşmektedirler. Zira, geriye dönmek ve herhangi bir geleneğin ilk kaynağını araştırmak isteyen bir kimsenin zorunlu olarak bir yerde durması ve en sonunda, tabiat kanununu kendi kalbine nakşedilmiş olarak bulan veya bu kanunu duyularla kavranmış gerçekler üzerinde düşünerek bilmeye başlayan birilerini söz konusu geleneğin ilk sahibi olarak kabul etmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, tabiat kanununu bilmenin bu yolları, insanlığın geri kalan kısmı için de eşit ölçüde açıktır ve herhangi bir kimse aynı temel bilgi prensiplerine kendisi de sahip olduğu sürece geleneğe hiçbir ihtiyaç duymayacaktır. Ancak, eğer söz konusu geleneğin ilk sahibi kendisine birtakım ilhamlar verildiği veya ilahî mesaja muhatap olduğu için dünyaya bir kanun sunmuş ise, bu yolla bildirilen bu tür bir kanun artık hiçbir şekilde tabiat kanunu olamaz; o, pozitif (vaz edilmiş) bir kanundur.

Şu hâlde, buraya kadar söylediklerimizden şu sonucu çıkarıyoruz: Eğer bir tabiat kanunu varsa (bunu kimse reddetmemiştir), bir kanun olarak kaldığı sürece o, gelenek vasıtasıyla öğrenilemez.

(3)Tartışılmayı bekleyen son bilgi yolu, duyu algısı (*sense-perception*)'dır; biz bu yolun tabiat kanunu ile ilgili bilgimizin temeli olduğu görüşündeyiz. Ancak bu görüşümüz, tabiat kanunu gözlerimizle onu okuyabileceğimiz, ellerimizle dokunabileceğimiz veya kendisini ilân ettiğini duyabileceğimiz açıklıkta bir yerlerde görünmektedir, şeklinde anlaşılmamalıdır. Şu anda tabiat kanunu ile ilgili bilginin ilkesini ve kaynağını, bu kanunun insanlığa hangi yolla bildirildiğini araştırdı-

ğımıza göre, ben, söz konusu kanunla ilgili bilginin tamamının duyularımızla kavradığımız şeylerden elde edildiğini söylüyorum. Duyularla kavranan bu şeylerden hareketle akıl ve muhakeme gücü —bunların ikisi de insanın ayırıcı vasıflarındandır— bu şeylerin bir yapıcısı bulunduğu fikrine geçer (bu doğrultuda maddenin yapısından, hareketten, dünyanın görülmekte olan kuruluş ve düzeninden zorunlu olarak çıkarılacak kanıtlar da yok değildir) ve sonunda, kesin olarak, ilâhî bir Varlığın duyularla kavranan bu şeylerin kurucusu olduğu sonucunu kendiliklerinden tesbit ederler. Bu kabul edilir edilmez bütün insanları bağlayıcı olan evrensel bir tabiat kanununun bulunduğu fikri zorunlu olarak ortaya çıkar; bu husus daha sonra açıklanacaktır.* Bununla birlikte, buraya kadar söylenenlerden, tabiat ışığı yardımıyla öğrenilebilen bir tabiat kanununun bulunduğu tam bir kesinlikle anlaşılmaktadır. Zira, insanlar arasında kanun gücüne sahip olan her şey mutlaka kendi yapıcısı olarak Tanrıya, tabiata veya insana dayanmak zorundadır; insanın emrettiği veya Tanrının ilâhî mesajla buyurduğu her şeyin pozitif (vaz edilmiş) kanun olduğunu da söylemek gerekir. Fakat, tabiat kanunu gelenek vasıtasıyla öğrenilemeyeceğine göre, geriye kalan tek şey, bu kanunun insanlar tarafından yalnızca tabiat ışığı yardımıyla öğrenildiğini kabul etmektir.

Bizim ulaştığımız bu sonuca karşı şöyle bir itiraz hemen öne çıkmaktadır: Eğer tabiat kanunu tabiat ışığı vasıtasıyla biliniyorsa, bu durumda bu içsel kanun doğuştan bütün insanların zihinlerine nakşedilmiş olduğuna göre, nasıl oluyor da herkesin eğitimden geçirildiği yerlerde tabiat kanunundan habersiz bunca insan bulunuyor? Birçok insanın tabiat kanununun bilgisinden mahrum olması ve neredeyse her insanın bu kanun hakkında farklı düşünceye sahip olması nasıl ortaya çıkıyor? Bu, eğer insanlar tabiat kanununun bilgisine tabiat ışığı ile ulaşıyorlarsa, gerçek olması mümkün görünmeyen bir durumdur.

---

* Bkz. IV. deneme.

Eğer biz tabiat kanununun kalplerimize nakşedildiğini kabul etseydik, bu takdirde yukarıdaki itirazın bir parça etkisi olabilirdi. Zira, böyle bir şey kabul edilirse, tabiat kanunu bütün insanların kalplerine nakşedilmiş olacağından ve zihne bir ve aynı şey olarak sunulacağından, bundan zorunlu olarak, söz konusu kanun hakkında düşünülen şeyin her yerde aynı olacağı sonucu çıkacaktır. Bununla birlikte, yukarıdaki itiraza bizim cevabımız şudur: Diyelim ki zihni yetilerimiz bizi tabiat kanununun bilgisine ulaştırabilir. Fakat yine de bundan, bütün insanların bu yetileri zorunlu olarak doğru kullandıkları sonucunu çıkarmak mümkün değildir. Şekillerin ve sayıların yapı ve özellikleri açık görünmektedir ve şüphesiz bunlar tabiat ışığı vasıtasıyla bilinebilir; yine de bundan, zihnî yetilere sahip olan herkesin bir geometri kurabileceği veya matematik ilmini mükemmel bir şekilde bileceği sonucu çıkarılamaz. Bir insanın çıkarım ve akıl yürütmeler kullanarak, kavranabilir ve açık şeylerden onların gizli yapılarına bir geçiş yolu bulabilmesi için aklın gerçekleştireceği titiz tefekküre, teemmüle ve itinaya ihtiyaç vardır.Yerkürenin derinliklerinde gizlenmiş olarak, bol bol altın ve gümüşe sahip maden damarları yatmaktadır; insanların da bu madenleri kazıp çıkarmak için elleri-kolları ve çeşitli makinalar icat edecek akılları bulunmaktadır. Yine de bundan, bütün insanların servet sahibi olduğu sonucunu çıkarmıyoruz. İlk olarak insanlar kendilerine, madenleri çıkarmak için gerekli aletleri temin etmek zorundadırlar; ayrıca, karanlıklarda gizli olan bu kaynakların gün ışığına çıkarılması büyük bir emekle gerçekleşmektedir. Onlar kendilerini, çalışmayan ve gerekli kadroları oluşturmayan insanlara hazır olarak sunmazlar, onları araştıran insanların tamamı da onları elde edemez. Çünkü, bu kaynaklara ulaşmak için didinen fakat bir sonuç elde edemeyen insanları da görmekteyiz. Eğer günlük hayattaki yapıp etmelerle ilgili işlerde kendilerini aklın idaresine bırakan yalnızca birkaç kişi buluyorsak (zira insanlar, kendi yaşam şartlarını, biçimlerini ve amaçlarını tesbit etmek için kendi yetilerine nadiren başvurmaktadırlar), bilinmesi

daha zor olan tabiat kanunu hakkında insanların kanaatlerinin böyle farklı olmasına şaşmamak gerekir. Çünkü, çoğu insan kendi ödevleriyle gereğinden az ilgilenmektedir; onlar başkalarından devşirdikleri örnekler, geleneksel alışkanlıklar ve ülkelerinin âdetleri ve ahlâklı ve hikmet sahibi olarak gördükleri insanların güvenilirlikleri ile yönlendirildikleri kadar kendi akıllarını yol gösterici olarak almamaktadırlar. Bu insanlar, başka insanların davranışları, kanaatleri ve tavsiyeleri vasıtasıyla, ciddi bir şekilde üzerinde düşünülmeden ve incelenmeden, dikkatsiz insanlara kolayca sunulan ikinci el kaidelerle tatmin olduklarından dolayı başka bir hayat ve davranış kaidesine ihtiyaç duymazlar. Bu nedenle, ahlâkî bozukluk tarafından kirletilmeyen ve ödevi konusunda ilgisiz olmayan, böylece de tabiat ışığını doğru bir şekilde kullanabilen yalnızca bir kaç kişi var diye tabiat kanununun tabiat ışığı vasıtasıyla öğrenilemeyeceği sonucu çıkarılamaz.

III

Tabiat Kanunu Doğuştan İnsanların Ruhlarına Nakledilmiş Değildir

Biraz önce bir tabiat kanununun var olduğunu ve bu kanunun gelenek ile değil tabiat ışığı vasıtasıyla öğrenilebileceğini ispatladığımıza göre, bu tabiat ışığının kendisinin ne olduğu hususunda bazı şüpheler ortaya çıkabilir. Zira, tabiat ışığı, tıpkı güneş ışığı gibi, yaydığı ışınlarla bize kendisi dışındaki gerçekliği gösterirken kendisi bilinmemektedir ve mahiyeti karanlıkta gizlidir. Gerçekte hiçbir şey, kendi varlığının bilinmesine ait bir prensip daha doğuştan ruha yerleştirilmedikçe veya duyular vasıtasıyla dış dünyadan edinilmedikçe insan tarafından bilinemeyeceğine göre, bu prensipial bilginin ilk başlangıcını araştırmak ve yeni doğanların ruhlarının daha sonradan gözlem ve akıl yürütmeler tarafından doldurulacak boş levhâlardan ibaret mi olduğu yoksa kendi ödevlerinin işaretleri olarak doğuştan kendilerine kazınmış tabiat kanunlarına sahip mi bulunduğu hususunu irdelemek için zahmete katlanmamıza değer görünmektedir. Tabiat kanununun insanların ruhlarına kazınmış olup olmadığını araştırmamızdan şunu kastediyoruz: Ruhda doğuştan, ona kendi yetileri olan irâde ve zihin kadar tabiî ve tanıdık gelecek şekilde nakşedilmiş ahlâkî buyruklar var mıdır, yok mudur? Bu ahlâkî buyruklar, bulundukları şekilde değişmeden ve daima açık olarak, her- hangi bir araştırma veya ciddi bir düşünme olmaksızın bizim tarafımızdan

bilinebilirler mi, bilinemezler mi? Aşağıdaki kanıtlar tabiat kanununun ruhlarımıza bu şekilde yerleştirilmesinin söz konusu olmadığını göstermektedir.

(1) İnsanlar doğduklarında onların ruhlarının, bütün temel fikirleri öğrenme yetisine sahip ancak doğuştan kendilerine kazınmış herhangi bir hazır bilgi bulunmayan boş levhâlardan fazla bir şey oldukları, boş bir iddia olmaktan öte gitmemiş ve bu iddiayı kanıtlamak için birçok kişi sıkıntıya katlanmışsa da, şimdiye kadar bu kanıtlamayı gerçekleştiren biri çıkmamıştır.

(2) Eğer tabiat kanunu bir bütün olarak, daha doğdukları anda insanların ruhlarına kazınmışsa, tabiat kanununun üzerine nakşedildiği ruhlara sahip olan insanların tamamının istisnasız ve tereddütsüz bir şekilde bu kanun hakkında mutabık olmamaları ve ona uyma rızasını göstermemeleri nasıl söz konusu olmaktadır? Tabiat kanunu hakkında insanlar öylesine yaygın bir farklılık içinde bulunmaktadır ki, bir yerde bir şey tabiat ve doğru akıl kuralı olarak ilân edilirken başka bir yerde başka bir kural benimsenmekte, bir ve aynı şey bir toplumda iyi görülürken başka toplumlarda kötü görülmekte, bazı toplumlar tamamen farklı bir tabiat kanunu kabul etmekte, diğer bazıları da böyle bir kanun tanımamaktadır. Her toplum tabiat kanunundan karmaşık bir şey anlamaktadır. Eğer bu noktada biri bize, tabiatın kalplerimize yerleştirdiği tabiat kanununun, Adem'in cennetten çıkarılışı nedeniyle kısmen veya tamamen silinmiş olduğunu söyleyerek cevap verecek olursa (bu görüşü birkaç kişinin ileri sürdüğünü biliyorum ve eminim ki bu kanıt, Adem ve onun cennetten çıkarılışı hakkında bir kere bile düşünmemiş olma ihtimali bulunan insanlığın ekseriyeti tarafından hiç bilinmemektedir), böyle bir cevap, özellikle filozofları ilgilendirmeyeceği gibi, kesinlikle ne problemi ortadan kaldıracak ne de şüpheleri yok edecektir. Zira, böyle düşünen kimseler, doğuştan insanların kalplerine nakşedilmiş olan tabiat kanununun daha sonra silinmiş olduğunu iddia ettiklerine göre, şu iki şıktan birini kabul etmek zorundadırlar: Sonradan silinmiş olan tabiat kanununun ya bir kısmı kaybedilmiştir yani

onun buyruklarının bir kısmı tamamen yok olmuştur, ya da bu buyrukların tamamı silinip ortadan kalkmıştır. Eğer tabiat kanununun buyruklarından sadece bir kısmı insanların kalplerinden silinmişse, kalplerde silinmeyip kalanlar bütün insanlarda ya aynı olacaktır ya da farklı. Eğer silinmeyen buyrukların bütün insanlarda aynı olduğu söylenirse, bu buyruklar zahmetsizce bilineceği için, dünyadaki bütün insanların kendi aralarında söz konusu buyruklar hakkında mutabık olmaları gerekecektir; ancak durumun hiç de böyle olmadığını görmekteyiz. Eğer insanların kalplerinde silinmeyip kalan tabiat kanunu buyruklarının insandan insana farklı olduğu ve bu doğuştan bilgilerin birbirine benzemediği söylenirse, benim burada soracağım şey bu farklılığın sebebi olacaktır. Çünkü tabiat, kendi işleyişi bakımından her yerde aynı ve tek biçimlidir. İlk prensiplerin kendileri hakkında insanların akıllarının birinin diğerinden farklı olduğunu iddia etmek akıl almaz bir şey olarak görünmüyor mu? Ayrıca tabiat kanununun buyruklarının ve davranış prensiplerinin kişiden kişiye değiştiği bir kere kabul edilirse, tabiat kanununun kendisi ve ahlâkî dürüstlük ve iyiliğin kesin bir kuralı hangi vasıtalarla öğrenilebilecektir? Ancak, eğer doğuştan kalplerimize kazınmış olan tabiat kanununun tamamının silindiği iddia edilecek olursa, lütfen söyler misiniz, aramakta olduğumuz tabiat kanunu nerede bulunacaktır? Eminim ki, doğuştan kalplere nakşedilme görüşünün dışında başka bir bilme yolu bulamadığımız ve yukarıdaki kabullere dayandığımız sürece tabiat kanunu bir hiç olacaktır.

(3) Eğer tabiat kanunu insanların ruhlarına nakşediliyorsa, küçük çocukların, cahil insanların ve herhangi bir kurum, kanun ve bilgiye sahip olmaksızın tabiatla uyum içinde yaşadıkları söylenen ilkel kabilelerin bu kanunu bilmemeleri ve anlamamaları nasıl söz konusu olmaktadır? Bu insanların tamamı, dışarıdan gelip aklı başka yöne çekebilecek fikirlerin tesirinden uzaktır; onlar başka bir kaynaktan ödünç alınmış, tabiatın buyruklarını bozacak, silecek veya ortadan kaldırabilecek kanaatleri öğrenmemektedirler. Zira, onların kendilerinden başka öğ-

reticileri yoktur ve tabiattan başka bir şeyi de takip etmezler. Eğer tabiat kanunu insanların kalplerine kazınmış olsaydı, tabiat kanununun yukarıda bahsedilen insanlarda azalmamış ve bozulmamış bir şekilde bulunacağına inanılması gerekirdi. Fakat yine de, hem eski hem de yeni dünyanın tarihlerine veya seyyahların gezi notlarına baş vuran herhangi bir kimse bu insanların ahlâkî durumlarının erdeme ne kadar uzak olduğunu ve onların insanî duygulara ne ölçüde yabancı olduklarını kolayca görecektir. Zira, sözünü ettiğimiz bu insanlar insanları öldürerek ve akraba kanlarını takdim ederek tanrılara ve kendilerini koruduklarına inandıkları ruhlara kurbanlar sundukları için, onlardaki gibi değişken bir dürüstlük, onların arasında görüldüğü kadar çok ihanet ve acımasız zulüm başka bir yerde görülmemektedir. Tabiat kanununun en iyi şekilde bu ilkel ve eğitimsiz kabileler arasında bilinip görüldüğüne hiç kimse inanmayacaktır. Çünkü, bu kabilelerin çoğunda dindarlık, merhamet duygusu, sadakat, iffet ve geri kalan diğer erdemlerin en küçük bir izine veya işaretine rastlanmamaktadır; daha ziyade onlar hayatlarını perişan bir şekilde, gasp, hırsızlık, ahlâksızlık ve cinayet olaylarında tüketmektedirler. Şu hâlde, eğer, tabiattan başka yol göstericisi olmayan ve önlerinde bulunan tabiatın buyrukları keyfî ahlâkî geleneklerce en az kirletilen insanlar takip edilecek hiçbir dürüstlük ve iyilik prensibi yokmuşcasına bütün kanunlardan habersiz yaşıyorlarsa, tabiat kanunu insanların kalplerine kazınmış olamaz.

Ben kendi payıma, ahlâkî eğitim ve öğretim sayesinde iyi bir ahlâk ve nezaket kazanmış insanlar arasında, ahlâka dair kesin ve şüpheden uzak birtakım görüşler bulunduğunu itiraf ederim. Fakat her ne kadar bu insanlar sözünü ettiğimiz görüşleri tabiat kanunu yerine koyabilir ve onların doğuştan kalplerine yazıldığına inanabilirse de, ben bu görüşlerin tabiattan devşirildiklerini düşünmekte güçlük çeker ve onların başka bir kaynaktan gelmiş olduğuna hükmederim. Her ne kadar bu görüşlerin tabiat kanununun buyruklarının bir kısmı olma ihtimali varsa da, onlar tabiattan değil insanlardan öğrenilmekte-

dirler. Çünkü, ahlâkî dürüstlük ve iyilikle ilgili bizim sıkıca sarıldığımız kanaatler, çoğunlukla, daha erken yaşlarda biz henüz kendileri hakkında herhangi bir karara varmadan veya bize nasıl ulaştıklarını farkedemeden, yol göstericisiz zihinlerimize giren ve bize ailelerimiz, öğretmenlerimiz veya birlikte yaşadığımız diğer insanlar tarafından telkin edilen kanaatlerdendir. Bu kanaatleri telkin eden insanlar, onların hayatın düzene konmasında teşvik edici olduğuna inandıklarından ve belki kendileri de aynı şekilde bu kanaatler ışığında yetiştirilmiş olduklarından dolayı, gençlerin henüz işlenmemiş zihinlerini, iyi ve mutlu bir hayat için elzem gördükleri bu tür kanaatlere alıştırmak eğilimindedirler. Zira, bu konuda en dikkatli ve gayretli olanlar, ölümden sonrası için beslenen bütün umudun daha çocuklukta kurulan ahlâkî temellere dayandığını düşünen kimselerdir. Sonunda, bu şekilde ve biz farkında olmadan, sözünü ettiğimiz bu kanaatler, bizim belki de çok az bir hazırlığımız varken zihinlerimize süzülüp girdikleri ve biz ne bu durumun ne de zamanın farkında değilken kalplerimizde kök saldıkları, keza üzerimizdeki otoritelerini de sosyal ilişki içinde olduğumuz insanların genel rıza ve tasdikleriyle kurdukları için, biz hemen, onların kalplerimize Tanrı ve tabiat tarafından nakşedildikleri sonucunu çıkarmamız gerektiğini düşünüyoruz; çünkü onlar için başka bir kaynak görmüyoruz. Yine, günlük uygulamalarla, bu kanaatleri, kendilerine göre yaşamamız gereken kurallar olarak sıkıca sağlamlaştırmaya devam ettiğimiz için, onların tabiat kanununu temsil ettiklerinden bir an olsun şüphe edecek olursak, hem gelecek hayatımız hakkında endişe duymamız hem de geçmiş hayatımızdan dolayı tövbe etmemiz gerekeceğini düşünüyoruz. Zira tabiat kanunu şimdiye kadar tasvir ettiğimiz şekilde olmadığı takdirde, içinde bulunduğumuz ana kadar kötü bir şekilde ve akılsızca yaşamış olduğumuz sonucunu çıkarmamız zorunlu hâle gelecektir.Bu nedenle, bize başkaları tarafından aşılanmış gençlik yıllarımıza ait kanaatlere mümkün olduğu kadar sıkı sarılıyor, onlara daha çok kıymet veriyor ve onlara olan inancımızı inatla sürdürüyo-

ruz; onların herhangi bir kimse tarafından tartışma konusu yapılmasına dayanamıyoruz. Bu kanaatleri vaz geçilmez prensiplerimiz olarak ilân ettiğimizden dolayı, kendimizin onlardan şüphe etmesine veya onları inkâr eden biri ile onlar hakkında tartışmasına müsade etmiyoruz (çünkü, onların ilk prensipler olduğuna inanıyoruz). Bütün bu söylenenlerden açıkça anlaşılmaktadır ki, herhangi bir kimsenin doğuştan ruhuna nakşedildiğine inandığı, bununla birlikte, başka bir kaynaktan çıkmış olan birçok şey olabilir; çıktığı kaynak hakkında bilgimiz olmamasına rağmen, yalnızca kuvvetle inanıyor ve gönülden sarılıyor olmamıza dayanarak bir şeyin kalplerimize doğuştan yazılmış tabiat kanunu olduğu sonucunu çıkarmak doğru değildir.

(4) Eğer tabiat kanunu kalplerimize yazılmışsa, kanunun doğrudan ruhun kendisi üzerine kazındığı ve bu kanunun bilinmesinin bedenin organlarının kuruluşunu ve yapısını neredeyse hiç ilgilendirmediği söylendiğine göre, saf ve akılsız insanlar tabiat kanunu hakkında niçin bilgi sahibi değillerdir? Her hâlde, itiraf etmeli ki, bilge insanlarla akılsızlar arasındaki yegâne fark burada yatmaktadır!

(5) Eğer tabiat kanunu kalplerimize yazılmışsa, bundan, pratik (ahlâkî) prensipler kadar spekülatif (mantıkî) prensiplerin de doğuştan zihinlerimize yerleştirilmiş olduğu sonucunu çıkarmak gerekecektir. Ancak, doğuştan spekülatif prensiplere sahip olduğumuzu ispatlamak oldukça zor görünmektedir. Zira, eğer bilimlerin ilk ve en tanınmış prensibini (yani, bir şeyin aynı anda hem olması hem de olmaması imkânsızdır şeklindeki prensibi) incelemeyi deneyecek olursak, bu prensibin doğuştan bir aksiyom olarak kalplerimize kazınmadığı ve herhangi bir kimsenin onu, başka bir kişiden öğrenmeden veya doğruluğunu aklî çıkarımlarla ve varlıkları gözleyerek kanıtlamadan (prensip tespit etmenin doğru yolu budur) evvel gerçek bir prensip olarak görmediği kolayca kabul edilecektir. Bu nedenle, bana öyle geliyor ki, pratik veya spekülatif hiçbir prensip doğuştan insanların zihinlerine yazılmamıştır.

IV

Aklın Duyu-Tecrübesi Aracılığıyla Tabiat Kanununun Bilgisine Erişmesi Mümkündür

Biraz önce, tabiat kanununun, hayatın akışına girerken gerçekten bizim tek yol göstericimiz olan ve vazifemizle ilgili olarak karşılaştığımız çeşitli karmaşıklıklar arasında, bir yandan ahlâkî bozukluğun engebeli yollarından bir yandan da insanı hataya götürebilecek sapa yollardan sakınarak bizi, Tanrının davet ettiği ve tabiatımızın da eğilimli olduğu erdem ve mutluluğun yüksekliğine ulaştıran tabiat ışığı vasıtasıyla bilinebileceğini kanıtlamıştık. Fakat, tabiat ışığının kendisi karanlıkta gizli olarak bulunduğuna ve bu ışığın ne olduğunu bilmek onun bizi nereye ulaştırdığını bilmekten çok daha zor göründüğüne göre, tabiat ışığını gizleyen karanlığı dağıtmak ve güneşin kendi aydınlığı içinde daha fazla gözü kapalı kalmamak için çaba sarfetmemize değerdir herhâlde. Kesinlikle bu çaba, yalnızca, hayvanlar gibi hayatta kullanmak üzere ışıktan fayda çıkarmayı ve onu atılacak adımlarda rehber olarak kullanmayı değil, aynı zamanda, bu ışığın kendisinin, yapısının ve kaynağının ne olduğunu daha derin bir incelemeyle araştırmayı da sağlayacaktır. Daha önce başka bir yerde gösterildiği gibi, tabiat ışığı ne gelenektir (*tradition*) ne de doğuştan zihinlerimize yazılmış ahlâkî bir prensip; bu nedenle tabiat ışığının açıklanmasında kullanılmak üzere, geriye akıl ve duyu-algısından başka bir şey kalmamaktadır. Zira, insanların zihinlerini bil-

giyle donatıp eğitime ve tabiat ışığına has olan yararı bize sağlama işini sadece bu iki yetinin gerçekleştirebileceği açıktır; yani, bizim için tamamıyla meçhul ve karanlıkta gizli kalabilecek olan şeyler bu iki yeti vasıtasıyla zihnin huzuruna gelip bilinecek ve derinlemesine araştırılacaktır. Bu iki yeti birbirine hizmet ederek çalışacak olursa, yani, eğer duyu yetisi akıl için duyulur varlıklara ait ideaları ve düşünmenin malzemelerini sağlarsa; öte yandan akıl da duyu yetisine rehberlik eder, varlıkların duyu algısıyla elde edilen kopyalarını düzenler ve onlardan hareketle yeni kopyalar oluşturursa, her şeye gücü yeten zihnin kendi içine yönelme ve düşünme ile kavrayamayacağı kadar karmaşık, gizli ve anlamsız bir şey yoktur. Fakat, eğer bu yetilerden birini kaldırırsanız diğeri kesinlikle faydasız kalacaktır; akıl olmadığı takdirde biz, duyularımızla harekete geçirilsek bile, hayvanların bulunduğu seviyeye güçlükle ulaşabiliriz, zira domuz, maymun ve birçok dört ayaklı duyularının keskinliği bakımından insanlardan çok daha üstün bir durumdadır. öte yandan, duyuların yardımı ve hizmeti olmadığı takdirde akıl, panjurları kapatılmış bir pencerenin arkasında, karanlıkta çalışmakta olan bir işçinin gerçekleştirebileceğinden daha fazla bir başarı elde edemeyecektir. Varlıkları temsil eden fikirler (duyum ile) zihne ulaşmadıkça düşünmede kullanabileceğimiz malzememiz olmayacak, zihin de bilgiyi elde etmek için, taşı, kerestesi, kumu ve diğer inşaat malzemesi olmayan bir mimarın ev inşa etmek için yapabileceğinden daha fazla bir şey ortaya koyamayacaktır. Burada "akıl (*reason*)" ile, eğer davranışlarımız kendilerine tamamıyla uyarsa bu davranışlarımızın doğru-akılla (*right reason*) uyum içinde olduğu söylenecektir anlamında ruha yerleştirilmiş birtakım ahlâkî prensiplerin veya yargıların bulunduğunu kastetmiyoruz; zira, bu anlamda kullanılan doğru-akıl, tabiat kanununun bilinme yolu veya bu kanunu bize öğreten tabiat ışığı değil, zaten bilinmekte olan taibat kanununun kendisi olacaktır; bu doğru-akıl, aklın yalnızca objesi olabilir, aklın kendisi değil. Yani, doğru-akıl, aklın hayatı yönlendirme ve karakter oluşturmada zo-

runlu olarak araştırıp peşinden gittiği türden hakikatleri ifade etmektedir.

Biz yukarıda, duyularla iş birliği içinde çalışması gerektiğini söylediğimiz akıl ile, ruhun, bilinen şeylerden bilinmeyen şeylere doğru ilerleyen ve önermelerin belli ve düzenli bir dizilişi içinde bir şeyden başka bir şeye delil getiren düşünme yetisini kastediyoruz. İnsanlığın tabiat kanununun bilgisine ulaşmada kullandığı şey bu akıldır. Bununla birlikte, aklın inşa edip göklere kadar yükselttiği bilginin dayandığı temeller de, duyu-tecrübesinin sağladığı verilerdir. Çünkü, her şeyden evvel, duyular, düşünmenin temel malzemelerini eksiksiz olarak temin eder ve onları ruhun derinliklerine kadar ulaştırır. Gerçekte, her zaman bütün akıl yürütmeler bilinen ve doğruluğu kabul edilen bir şeyi hareket noktası olarak alır ve akıl, bilinen ve kavranan bir gerçeklik olmadan, dört ayaklılardan en hızlı bir hayvanın, attığı adımları taşıyacak sabit bir zemin olmadan bir yerden başka bir yere hareket edip ilerleyebilmesinden daha fazla düşünme ve muhakeme gerçekleştiremez.

Matematik bilimlerde aklın keşfedip ortaya koyduğu şeylerin şu anda tartışdığımız konu açısından şaşırtıcı görüneceğini itiraf etmek isterim; ama bütün bunlar, çizgilerden ayrı olamaz; onlar bir satıhta gösterilmek ve kendilerini taşıyacak bir temel olarak katı bir cisimde yer almak zorundadırlar. Eminim ki, Matematik Bilimi, çalışmalarında kullandığı hipotezleri, daha sonra ulaştığı diğer prensip ve aksiyomlarla birlikte kendi verileri olarak kabul eder; onları tekrar ele alarak kanıtlama yoluna gitmez. Açık bir şekilde, akıl aynı yolu, diğer bilgi şekillerinin araştırılıp taşınmasında ve herhangi bir bilginin bezenip mükemmel hâle getirilmesinde de takip etmektedir. Her ne kadar, aklın başlangıçta şaşkınlıkla karşılayabileceği, ama çözdükten sonra bir buluş olarak ortaya koyacağı karmaşık, yüce ve asil bazı şeyler olabilirse de, eğer nazarî bilimlerin her biri gözden geçirilecek olursa, önce doğru olarak kabul edilip kullanılan, ancak daha sonra duyuların sağladığı verilerle doğrulanan varsayımların bulunmadığı bir bilime

rastlanmayacaktır. Bedenle ilgili kavramlar gibi, ruhla ilgili kavramlar da daha önceden var olan bir malzemeden hareketle elde edilir; akıl bu yolu ahlâkta ve diğer tatbikî bilimlerde de takip eder ve söz konusu malzemenin varlığının kabul edilmesini ister.

Fakat, akıl ve duyu-tecrübesinin, karşılıklı olarak yardımlaştıkları takdirde, bizi tabiat kanununun bilgisine nasıl ulaştırabileceklerini anlayabilmemiz için, öncelikle bazı gerçeklerin ortaya konması gerekmektedir; zira, herhangi bir kanunun bilinmesi, bu gerçeklerin zorunlu olarak kabul edilmiş olmasını gerektirir. İlk olarak, bir kimsenin, kendisinin bir kanunla kayıtlı olduğunu anlayabilmesi için, her şeyden önce, bir kanun yapıcının, yani kendisinin tabi olduğu üstün bir gücün var olduğunu bilmesi gerekir. İkinci olarak, üstün güce sahip olan varlıkta, bizim tarafımızdan yapılması gereken şeylerle ilgili bir irâdenin var olduğunun; yani, kanun yapıcının (bu kim olursa olsun) bazı davranışları yapmamızı bazılarından da uzak durmamızı dilediğinin ve bizden, hayatımızı onun irâdesine uygun bir şekilde yönlendirmemizi istediğinin bilinmesi de zorunludur. Tabiat kanununun bilgisini elde etmek için ihtiyaç duyduğumuz bu iki gerçeği öğrenmemizde duyu tecrübesinin ve aklın ne gibi katkıları olduğu aşağıdaki tesbitlerden açıkça anlaşılacaktır.

İlk olarak şunu belirtmek isteriz: Tabiî dünyada birtakım algılanabilir şeylerin, yani katı maddî varlıklar ve onların, hafiflik-ağırlık, sıcaklık-soğukluk, renk vbg., duyulara sunulan ve her biri bir bakıma harekete geri döndürülebilecek olan niteliklerinin bulunduğu; bu duyulur dünyanın harikulâde bir sanat ve düzenlilikle kurulduğu ve biz insanlık ailesinin de bu dünyanın bir parçası olduğu duyu-tecrübesiyle açıkça görülmektedir. Biz, kesintisiz ve değişmeyen bir akış içinde dönüp durmakta olan yıldızları, denizlere akmakta olan nehirleri, yılları ve belli bir düzen içinde birbirini izlemekte olan mevsimlerin değişimlerini kesin bir şekilde görmekteyiz. Bütün bun-

ları ve neredeyse sonsuz olan daha birçok şeyi, biz duyularımızdan öğrenmekteyiz.

İkinci olarak, diyebiliriz ki, akıl, duyularla algılanan bu dünyanın kendi iç örgüsünü daha dikkatli bir şekilde düşündükten ve görülen varlıklardaki güzellik, düzen, tertip ve hareketi müşahede ettikten sonra, böyle mükemmel bir eserin nedeninin ve yapıcısının ne olduğunu öğrenmek için varlıkların kaynağını araştırmaya başlar. Zira, bu eserin, tesadüfen ve sebepsiz olarak böylesine düzenli, her bakımdan mükemmel ve ustaca hazırlanmış bir yapı hâline gelemeyeceği tartışma götürmez bir gerçektir. İşte, aklın varlıkların kaynağı hakkındaki bu araştırmasından, bütün varlıkların güçlü ve hakim bir yaratıcısının (bütün evreni ve biz ölümlüleri meydana getirip kuran O'dur) var olması gerektiği sonucu tereddütsüz olarak çıkarılabilir. Çünkü, gerçekten, evrendeki cansız varlıkların ve kaba hayvanların, kendilerinden çok daha mükemmel olan insanı yaratmış olması mümkün değildir.

Diğer yandan, insanı kendisi de yaratmış olamaz. Zira, kendi var oluşumuzu kendimize borçlu olmadığımız hususu, yalnızca 'hiçbir şey kendi kendinin nedeni olamaz' ilkesinden dolayı değil (çünkü, bu ilke, eğer biz Tanrının varlığını kabul etmek istersek, bizi, kendisinden başka bir şeye dayanmayan bir varlığın mevcudiyetine inanmaktan alıkoyamayacaktır), aynı zamanda insan, zihninde tasarlayabildiği mükemmel vasıfların birçoğunu kendinde bulamadığı için, inkâr edilmesi mümkün olmayan bir hakikattir. Eğer insan kendisinin yapıcısı olup kendine varlık verseydi ve kendini tabiî dünyaya çıkarmış olsaydı, tabiattaki varlıklar hakkında şimdikinden daha mükemmel bilgiye ve onlar üzerinde şimdikinden daha büyük otoriteye sahip olmayı bir yana bıraksak bile, kendisine sonsuza dek devam edecek bir varlık vermesi gerekirdi. Çünkü, kendisine varlık vermeye gücü yeten herhangi bir şeyin, kendi hayat akışı sona ererken, varlığını korumayacak veya onun yok olup gitmesine izin verecek kadar kendisine ilgisiz ve hasım olabileceğini düşünmek mümkün değildir. Varlık olmadığı

takdirde, diğer kıymetli, faydalı, hoş ve yüce nitelikler de ayakta kalamaz. Ayrıca (eğer, insan kendisini yaratmış, fakat varlığını sonsuzca devam ettirmeye gücü yetmemiştir şeklinde itiraz edilecek olursa), bir şeyin varlığını korumak, onu yaratmaktan kesinlikle daha az, ya da ne olursa olsun yalnızca aynı gücü gerektirir; bir şeyin herhangi bir zamanda var olmasını sağlayan bir varlık, o şeyin başka bir zamanda varlığının sona ermemesini de temin edebilir.

Gerçek bu şekilde tespit edildikten sonra, bizim üzerimizde, kendi irâdesiyle bizi bu dünyaya getiren, varlığımızı devam ettiren ve belli bir süre sonra sona erdiren, bizden daha güçlü ve daha bilgili başka bir varlığın mevcut olduğu zorunlu olarak ortaya çıkmaktadır. Şu hâlde, akıl, duyuların sağladığı kanıtlara dayanarak bu sonuca ulaştıktan sonra, bizim tâbi olduğumuz üstün bir gücün, yani üzerimizde tam ve karşı konmaz bir hâkimiyete sahip olan, kendi irâdesiyle bizi yüceltip alçaltabilen ve hükmedici gücüyle mutlu veya mutsuz kılabilen bir Tanrının var olması gerektiği gerçeğini de teslim etmektedir. Tanrı, insan ruhunu kendisi yaratıp bedeni de hârikulâde bir sanatla teşkil ettiğinden, ruh ve bedenin gizli yapı ve tabiatları kadar onların yetilerini ve güçlerini eksiksiz olarak bildiğinden dolayı, istediği takdirde, onlardan birini (ruhu) üzüntü veya sürurla, diğerini (bedeni) de acı ve zevkle doldurabilir; yine O, isterse ruh ve bedenin ikisini birden en üst mutluluk derecesine yükseltebilir; isterse de onları mutsuzluk ve ızdırap batağına batırabilir. Böylece, yol gösterici olan duyu-algısı yardımıyla aklın bizi, bir kanun yapıcının veya zorunlu olarak tâbi olduğumuz üstün bir gücün var olduğu bilgisine götürebileceği açıkça anlaşılmaktadır. İşte bu (bir kanun yapıcının var olduğunun bilinmesi), herhangi bir kanunun var olduğunu bilmek için ihtiyaç duyduğumuz birinci husus idi.

Bazı insanların vicdanın tanıklığına dayanarak, dünyayı idare eden bir Tanrının varlığını ispatlamaya koyulduklarını, bazılarının da, bizde doğuştan bulunduğunu kabul ettikleri Tanrı fikrinden hareketle böyle bir ispatı gerçekleştirmeye ça-

lıştıklarını biliyorum. Her ne kadar bu ispat şekillerinden hiçbiri sahip olduğu gücü doğuştan bizde bulunan yetilerden (yani, duyu-algısından ve duyu verileri üzerinde çalışan akıldan) ve bu yetilerle gerçekleştirilen akıl yürütmelerden kazanmıyorsa da (bu deliller üzerinde dikkatlice düşünen herkes bu gerçeği açıkça görecektir), onların ikisi de Tanrının var olduğunu ispatlayacak güçtedir. Bununla birlikte, insanın duyularını ve aklını birlikte kullanarak yüce bir ulûhiyyetin var olduğu bilgisini elde edebiliyor olması, bizim yukarıda savunduğumuz gerçeği doğrulamak için yeterlidir.

Bu arada, çeşitli ülkeleri gezen seyyahlara güvenecek olursak, onların seyahat notlarında belirttiğine göre, dünyada, herhangi bir tanrı kabulü olmayan çeşitli insan toplulukları bulunmaktadır; buna dayanılarak bütün insanlarda doğuştan bir Tanrı fikri bulunduğu hususunda haklı şüphelerin ortaya atılabileceği gerçeğiyle ilgilenmekten şimdilik kendimi alıkoymak istiyorum. Halbuki, doğuştan yetileri eğitim yoluyla yeterince mükemmel hâle getirilmemiş olma ihtimaline rağmen, yeryüzünde, duyularını kullanmaktan zevk almayacak ve akıl yürütme gücünü kullanmak suretiyle hayvanların üstüne yükselmeyecek kadar medeniyetsiz ve kültürden uzak tek bir toplum bulunmamaktadır. Doğrusu, dünyadaki bütün insanlar, yaratılış itibariyle, Tanrının yeryüzündeki etkilerini gözleyerek O'nun varlığını keşfedebilecek şekilde donatılmıştır; yeter ki onlar, kendilerine doğuştan verilmiş olan yetilerin sağladığı verilere ilgisiz kalmasın ve tabiatın kendilerini yönelttiği istikameti izlemeyi reddetmesinler. Şu hâlde, insanların, duyu-tecrübesinden, kendileri üzerinde hak ve yetkisi olan üstün bir gücün (Tanrının) mevcut olduğunu çıkarabilecekleri açıkça ortadadır; balçığın çömlek ustasının irâdesine tâbi olduğunu ve çömleğin kendisini biçimlendiren el tarafından kırılıp yok edilebileceğini kim inkâr edebilir?

Tabiat kanununun varlığının bilgisine nasıl ulaştığımızın anlaşılabilmesi için bilinmesi gereken ikinci gerçek de şudur: Madem ki duyuların sağladığı açıklığa dayanılarak, var olan

her şeyi meydana getiren ve yalnızca güçlü değil aynı zamanda hikmet sahibi de olduğu zorunlu olarak kabul edilmesi gereken bir Varlığın bulunduğu sonucunun çıkarılması icap etmektedir, o hâlde bu Varlık, evreni hiç uğruna ve gâyesiz bir şekilde yaratmış olamaz. Zira, belli bir gâye olmaksızın faaliyette bulunmak, böyle yüce bir hikmete ters düşer. İnsan, kendisinin akıl ve bilgiyle donatılmış kıvrak, güçlü ve her şeye yatkın bir ruha ve ruhun idaresiyle oraya buraya çabuk ve kolayca hareket eden bir bedene sahip olduğunu bildiğine göre, en hikmetli bir varlık olan Yaratıcının ona bu davranış vasıtalarını herhangi bir şey yapmaması için bağışladığını ve bu yetilerin kendisine aylak ve tembel bir varlık olması için verildiğini düşünemez. Tanrının insandan birtakım şeyleri yapmasını istediği oldukça açıktır. Herhangi bir kanunun bilgisine erişmek için ihtiyaç duyulan ikinci şey de bu gerçek, yani üstün gücün bizim yapmamız gereken şeylerle ilgili bir irâdesinin bulunması idi; Tanrı bizden bazı şeyleri yapmamızı istemektedir.

Bizim tarafımızdan yapılması gereken şeyin ne olduğu, kısmen evrendeki varlıklarda görülen gâyelilikten çıkarılabilir. Evrendeki varlıklar var oluşlarını müşfik bir ilâhî gâyeye borçlu olduklarından ve en mükemmel ve bilgili bir Fâil tarafından yaratıldıklarından dolayı, bu varlıkların, kendilerini yaratan Varlığı ta'zim etmekten başka bir gâyeye tahsis edilmedikleri oldukça açıktır; bu, evrendeki her şeyi ilgilendirecek bir gâyedir.

Yine, yerine getirmemiz gereken vazifenin dayanacağı ilkeyi ve bu vazifeye ait kesin kuralı, kısmen insanın kendi yapısından ve ona verilmiş olan yetilerden çıkarabiliriz. İnsan plânsız olarak yaratılmadığına ve elinde bulundurduğu, kullanılabilir olan ve kullanılması gereken yetilerle gâyesiz olarak donatılmadığına göre, ona düşen şey, tabiat tarafından gerçekleştirmek üzere hazırlandığı vazifeyi yerine getirmektir. Şöyle de söyleyebiliriz: İnsan, kendisinin duyu-tecrübesine ve akla sahip olduğunu gördüğünde, Tanrının yarattığı varlıklar ve bu

varlıklarda gözlenen tanrısal hikmet ve güç üzerinde uzun bir tefekküre dalmak ve bu tefekkürden sonra da, yüce ve lütuf sahibi yaratıcıya O'na lâyık övgü, saygı ve ta'zimlerini sunmak üzere kendisinin istekli ve hazır olduğunu hisseder.

Ayrıca, insan, yalnızca hayattan kazandığı tecrübenin ve kendisini sürekli baskı altında tutan ihtiyaçlarının onu diğer insanlarla birlikte toplu hâlde yaşamayı başarmaya ve bunu sürdürmeye yönelttiğini farketmekle kalmaz, tabiatın kendisine yüklediği bir eğilim tarafından topluma girmeye zorlandığını ve kendisine bahşedilmiş olan konuşma imkânı ve dilin sağladığı iletişim kurabilme özelliği vasıtasıyla toplum hayatını sürdürmek için uygun hâle getirildiğini de fark eder. Yine aynı ölçüde, insan, kendisini korumaya mecbur oluşunun da bilincindedir. Ancak, insan üzerinde durduğumuz bu ödevini yerine getirmesi için kendisinde var olan içgüdü tarafından zaten çok fazla zorlanmakta olduğundan, kendisine önem vermeyen veya kendisiyle ilgilenmeyen herhangi bir kimse bulunamayacağından ve sözünü ettiğimiz ödev konusunda zaten herkes gereğinden fazla dikkat sarfediyor olduğundan dolayı, benim burada bu konu üzerinde daha fazla durmama gerek bulunmamaktadır. Bununla birlikte, insanların Tanrıya, hem-cinslerine ve kendilerine karşı yerine getirmekle yükümlü oldukları ödevleri içine alan bu üç hususu ayrı ayrı ele almak için ileride uygun bir yer sanırım olacaktır.*

* Bkz., VII. deneme.

V

Tabiat Kanunu İnsanların Müşterek Kabullerinden Öğrenilemez

'Halkın sesi Hak'kın sesidir'. Bunun ne kadar sallantılı, aldatıcı ve kötülüklere yol açıcı bir ilke olduğu; fenalık belirtilerini beraberinde taşıyan bu öz-deyişin nasıl bir taraflılık ruhu ve kötü niyetle ortalama insanlar arasında geniş bir şekilde yaygınlaştırıldığı, karşılaşılabilecek en üzüntü verici bir musibet (sivil savaş ve ondan sonraki gelişmeler) tarafından şüphe götürmez bir kesinlikle bize öğretilmiş bulunmaktadır. Gerçekten, eğer biz hâlkın sesine sanki bu ses ilâhî bir kanunun habercisiymiş gibi kulak verseydik, herhangi bir Tanrının varlığına güçlükle inanabilirdik. İdraksiz bir kalabalığın müşterek kabulü veya gizli komplosu tarafından zaman zaman desteklenmeyecek böylesi ürkütücü, kötü, doğruluğa ve kanuna aykırı bir şey var mıdır? Kutsal mabetlerin yağmalandıklarını, kötülüğün ve ahlâksızlığın inatla devam ettiğini, kanunların çiğnendiğini ve çeşitli krallıkların yıkıldığını zaman zaman duyuyoruz. Eğer insanlardan yükselen ses Hak'kın sesi olmuş olsaydı, hiç şüphe yok ki bu ses, Tanrının kaostan düzenliliği çıkarmak ve üzerindeki varlıklarla donatılmış bir şekilde bu dünyayı yaratmak için ortaya koyduğu irâdeden tamamıyla farklı olurdu. Tanrı, dünyayı düzenli bir şekilde yarattıktan sonra her şeyi tekrar karanlığa götürmek ve kaosa geri döndürmek istemediği müddetçe, kendisinin insanlara iletmek istediği mesajları yine

insanlardan yükselen bir ses (insanların müşterek kabulleri) şeklinde bildirmeyecektir. Şu hâlde, hayatımızı düzenlemede ihtiyaç duyduğumuz akıl ilkelerini ve tabiat buyruklarını insanların müşterek kabullerinde aramamız bize bir fayda sağlamayacaktır.

Bununla birlikte, insanların müşterek kabulleri farklı şekillerde ele alınabilir; zira bu kabuller, ilk olarak vaz'î (*positive*) ve tabiî (*natural*) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Biz herhangi bir anlaşmadan doğan kabulü vaz'î (positive) kabul olarak adlandırıyoruz. Bu anlaşma, insanların ortak menfaatlerinin ve rahatlarının icabı olan diplomatik görevlilerin serbest dolaşımı, serbest ticaret vbg. zımnî bir anlaşma olabileceği gibi, komşu ülkeler arasındaki sabit sınır çizgilerini, belirli malların satın alınıp ithâl edilmesinin yasaklığını ve diğer birçok şeyi bildiren açıkça ifade edilip imzalanmış bir anlaşma da olabilir. Bir anlaşmaya dayandıkları ve herhangi bir tabiî prensipten elde edilmedikleri için bu tür kabullerin hiçbiri tabiat kanunu için bir kanıt sayılamaz. Bir örnek vermek gerekirse, açıktır ki, neredeyse bütün milletler tarafından uyulmakta olan diplomatik görevlilerin serbest geçiş hakkına sahip oluşu anlaşması vaz'î bir anlaşmadır ve bir tabiat kanununun varlığını göstermez. Çünkü, tabiat kanununa göre zaten bütün insanlar birbirinin kardeşidir ve bazılarının iddia ettiği gibi tabiatta genel bir savaş ve insanlar arasında sürekli ve öldürücü bir nefret yoksa, bütün insanlar ortak çıkarlarla birbirine bağlı bulunmaktadır. Alternatiflerden hangisini benimserseniz benimseyin, ister insanların birbirine düşman olduğunu ister kardeş olduğunu kabul edin, diplomatik görevlilerin yabancı ülkelerdeki seyahatlerinin sıradan insanların seyahatlerinden neden daha güvenli olması gerektiği veya diplomatların sıradan insanlardan neden daha önemli olduğu konusunda tabiat kanunundan çıkarılmış bir sebep gösteremezsiniz. Diplomatların sahip olduğu bu konum insanlar arasında mevcut olan ve belli ihtiyaçların sonucunda ortaya çıkan zımnî bir anlaşmadan kaynaklanmaktadır. Bu anlaşma, insanların, kendilerinden

haksızlıkla alınmış şeyleri çok sayıda insanın oluşturduğu bir güçle değil de, bir tek insanın ricasıyla geri alabilmelerinin gerekliliğini anlatan bir anlaşmadır. Bununla birlikte, her ne kadar tabiat kanunu hepimiz için bir diplomata olduğu kadar sıradan insana sebepsiz yere saldırmayı veya onu incitmeyi yasaklıyorsa da, eğer yukarıda bahsettiğimiz anlamda bir anlaşma kabul edilirse, ben kendi payıma, diplomatik görevlilere saldırıda bulunmanın sıradan insana saldırmaktan daha kötü olduğunu itiraf ederim; çünkü diplomatlara saldırı olayında suç iki katlıdır, hem kötü bir davranış gerçekleştirilmektedir hem de bir anlaşma ihlâl edilmektedir. Şu hâlde, diplomatların yabancı ülkelerde başka insanlardan daha dokunulmaz oldukları herkes tarafından kabul edilmekle birlikte, bu kuralı ortaya koyan tabiat kanunu değildir. Zira, tabiat kanunu insanların birbirlerine karşı kinle dolmalarını ve düşman devletlere ayrılmalarını ne kabul eder ne de buna izin verir.

Ayrıca, bizim vaz'î (*positive*) olarak isimlendirdiğimiz söz konusu müşterek kabulün diğer konularda, bütün milletlere teşmil edilebilecek kadar yaygın olmadığı da belirtilmelidir. Avrupa'nın birbiriyle komşu ve etnik akrabalıkları olan milletleri tarafından kuvvetle inanılmakta ve tamamıyla kabul edilmekte olan birçok şey, çok uzak mesafelerde bulunmaları ve bizim ahlâkî değerlerimize ve inançlarımıza yabancı olmaları nedeniyle bizden ayrı olan ve kendilerini medeni toplumlardaki kanunlarla yükümlü görmeyen Asya ve Amerika'daki çeşitli topluluklar tarafından büsbütün görmezlikten gelinmekte ve hiçe sayılmaktadır. Bu nedenle, insanlar arasındaki zımnî ve açık herhangi bir anlaşmadan kaynaklanan müşterek kabulün tabiat kanununun varlığının kanıtı olarak görülmesi mümkün değildir. Bu kabulün, insanlara tabiat kanunu tarafından değil de kamu yararını temin etme çabaları tarafından öğretilen bir "milletler kanunu" olarak isimlendirilmesi daha doğru olacaktır.

İkinci olarak, insanların, herhangi bir anlaşma olmaksızın, sadece tabiî içgüdü vasıtasıyla ulaştıkları "tabiî kabul"e gelince, bu kabulün de kendi içinde üç türe ayrıldığını söyleyebiliriz:

(1) Ahlâkî alan veya davranışlarla, yani insanların ahlâkî fiillerinde ve sosyal hayata dair davranışlarında bulunması gereken uygunluk ve düzenlilikle ilgili kabuller.

(2) İnsanların çeşitli şekillerde (yani bir kısmını güvenle ve değişmez bir şekilde, bir kısmını da zayıf ve kararsız bir şekilde) tasdik ettikleri kanaatlerle ilgili kabuller.

(3) Sağlıklı bir zihne sahip her insanı kendilerini kolaylıkla tasdik etmeye zorlayan ve kendilerini anladıktan sonra onların gerçekliğinden şüphe edebilecek aklı başında hiçbir insanın bulunmayacağı ilk prensiplerle ilgili kabuller.

Ahlâkî konularla ilgili olarak insanlar arasında gördüğümüz müşterek kabulün kesinlikle tabiat kanunu için bir kanıt olamayacağını söylememiz gerekir. Zira, neyin doğru ve meşrû olduğu eğer insanların yaşam tarzları tarafından belirlenseydi, ahlâkî dürüstlük ve tutarlılık bütünüyle ortadan kalkardı. Eğer çoğunluğun uygulamalarından çıkardığımız örnekler bizim uyacağımız kanunu bildirseydi, mazur görülmeyen hatta toplumda kök salmayan hangi ahlâksızlık kalırdı? Eğer biz çoğunluğun gittiği yolu izlemekle yükümlü olsaydık, tabiat kanunu (tabiî ki çoğunluğun uygulamalarından çıkarılacak olan tabiat kanunu) bizi hangi utanılacak ve kötü durumlara, kınamayı gerektiren hangi davranışlara sevketmezdi? Doğrusu, herkes tarafından insanı bağlayıcı olarak görülen ve benimsenen kurallara göre eğitilmekte olan medeni toplumlarda, takip ettikleri hayat tarzıyla ahlâkî düşüklükleri tasvip ettiklerini göstermeyen, çoğu zaman kötü örnek olmak suretiyle başkalarının yoldan çıkmasına neden olmayan ve sayısız kötü alışkanlıkları bulunmayan kaç kişi vardır acaba? İçinde yaşadığımız çağda, her tür kötülük insanlar arasında gittikçe artmakta, bütün dünyaya yayılmakta ve her şeye bulaşmaktadır. Gerçekte, geçmişte yaşayan insanlar ahlâk kurallarının çiğnenmesi noktasında o kadar büyük bir ustalık

ve o kadar çeşitli ahlâksızlık örneği sergilemişler ki, yeni nesillerin keşfedeceği ve bu kötülüklere ilavede bulunacağı bir şey kalmamıştır; öyle ki, artık herhangi bir insanın hâlihazırda örneği bulunmayan bir suç işlemesi imkânsız durumdadır.

Buradan çıkarılması gereken sonuç şudur: Eğer herhangi bir kimse insanların davranışlarında görülebilecek uygunluğu ahlâkî dürüstlüğün kriteri olarak kabul etmek ve tabiat kanununu da buradan çıkarmak istiyorsa, onun yaptığı akla uygun gibi görünen bir akıl almazlık için zahmet çekmekten başka bir şey değildir. Bu nedenle, hiç kimse tabiat kanununu insanlar arasındaki müşterek kabul üzerine kurmaya teşebbüs edememektedir. Bununla birlikte, bu söylediklerimize karşı şöyle bir görüş ileri sürülebilir: 'Tabiat kanunu insanların davranışlarından değil, onların herbirinin sahip olduğu ortak düşünme yollarından çıkarılmalıdır. Biz insanların hayat tarzlarını değil, onların ruhlarını incelemeliyiz. Zira, tabiatın emirlerinin nakşedildiği ve ahlâk kurallarının, insan davranışlarının hiçbir şekilde ihlâl edemeyeceği prensiplerle bir arada gizlice bulunduğu yer insanın ruhudur. Bu prensipler hepimizde bir ve aynı olduğuna göre, onları ruhlarımıza yerleştiren Tanrı ve tabiattan başkası değildir. İnsanın içine yerleştirilmiş olan kanunun yaşanan ahlâksızlık sırasında çiğnemekte iken bile vicdan tarafından kabul edilmekte olması ve bu kanuna aykırı davranışta bulunmakta olan kimsenin kendisinin bu kanuna uygun şeyler hissediyor olması da bu yüzdendir'. O hâlde, şimdi, insanların kanaatlerinde bulabileceğimizi umduğumuz müşterek kabulü incelemeye geçelim.

İlk olarak, insanlar arasında ahlâkî konularda evrensel ve müşterek bir kabulün bulunamayacağını söylüyoruz. İkinci olarak da, eğer dünyadaki bütün insanlar arasında ödeve uygun davranışlar konusunda değişmez ve tam olarak benimsenmiş bir kabul olsa bile, yine de bu kabulden tabiat kanununun kesin olarak çıkarılıp bilinemeyeceğini söylüyoruz.

Şu hâlde insanlar arasında ahlâkî uygunluk hakkında müşterek bir kabul bulunmamaktadır. Bu konuyu ayrıntılı olarak

ele almaya başlamadan önce, ben kısaca şunu söyleyeceğim: Hiçbir ahlâksızlık, tabiat kanununu çiğneme ve ahlâkî hata yoktur ki, dünya tarihini gözden geçiren ve insanların yapıp etmelerini inceleyen herhangi bir kimse, onların yalnızca belirli kişiler tarafından işlendiğini değil, aynı zamanda kamu kurumları ve gelenekler tarafından da tasvip edildiğini kolaylıkla tespit etmesin. Dahası, bazı yerlerde belli bir din tarafından kutsallaştırılan veya erdem olarak kabul edilmek suretiyle bol bol övülen, fakat kendi içinde kınamayı gerektiren şeyler de olmamış değildir. İnsanların bu konuda nasıl bir kanaate sahip olabileceklerini kestirmek kolay olacaktır. Çünkü onlar, dinin kendilerine öğrettiği davranışları yerine getirmekle tanrıları takdis edeceklerine veya kendilerinin ulûhiyyet kazanacaklarına inanıyorlardı. Burada, farklı milletlerin sahip olduğu farklı dinler hakkında fazla bir şey söylemek istemiyorum; öyle dinler ki, bir kısmı garip ve saçma ayinleri ihtiva ediyor, bir kısmı ayinlerinde saygı kurallarını hiçe sayıyor, bir kısmı ayinlerinde yüce varlığı inkâr edici bir tavır içinde, bu nedenle de, diğer milletler bu dinlerin adını duyduklarında ürperiyor ve onların kutsal ayinlerinin (bu ayinler tabiat kanunu ile açık bir aykırılık içinde olduğundan) yeni kurbanlarla günahtan arındırılması gerektiğine inanıyorlar. Tekrar ediyorum, bütün bunların hiç üzerinde durmayacağım. Çünkü, biz, dinin insanlara tabiat ışığından çok ilâhî vahiyle öğretildiğine inanmak zorundayız. Eğer erdemler ve ahlâkî düşüklükler için yapılan sınıflamaya yeniden bir göz atacak olursak (böyle bir sınıflamanın tabiat kanununun kendisi olduğundan kimsenin şüphesi olamaz), insanların erdem ve ahlâkî düşüklüklerin herbiri hakkında kamuoyu ve gelenek tarafından da desteklenen birbirinden farklı kanaatler oluşturdukları kolaylıkla görülecektir.

Şu hâlde, eğer insanların müşterek kabulü ahlâk kuralı olarak telakki edilecek olursa, bu durumda ya tabiat kanunu diye bir şey olmayacak, ya da bu kanun mekândan mekâna değişecek, bir yerde ahlâken iyi olan bir şey başka bir yerde kötü olacak ve ahlâkî kötülüklerin kendisi vazifelerimizin yerini

alabilecektir. Böyle bir şeyi kimse savunamaz. Zira, toplumda hâkim olan kanaat tarafından yönlendirilen insanlar kendi ülkelerindeki ahlâkî tavırlara uygun olarak şu veya bu davranışı gerçekleştirirken, bu davranışları diğer insanlara haklı olarak yanlış ve hatalı görünse de, onlar davranışlarıyla tabiat kanununu çiğnediklerini değil bu kanuna riayet ettiklerini düşüneceklerdir. Bu insanlar, hangi davranışı gerçekleştirmiş olurlarsa olsunlar, davranışlarının yalnızca meşrû değil aynı zamanda övgüye değer olduğuna inandıkları için, içlerinde hiçbir vicdan azabı veya suçlu insanları genellikle rahatsız eden zihni bir sıkıntı hissetmeyeceklerdir. Bu kısa değerlendirmeden, ahlâkî alan insanların kendilerine bırakıldığında onların nasıl bir ahlâkî hayat yaşayacakları kadar, bu ahlâkî hayat hakkında ne kadar farklı düşüncelere sahip olacakları da açıkça anlaşılmaktadır.

Güvenilir yazarlardan bütün toplumlarda korsanlığın ve hırsızlığın yaygın olduğunu öğrendiğimizde, tabiat kanunu ve toplumu birbirine bağlayan bağ olarak kabul edilen insanlardaki hakkaniyet fikri hakkında nasıl bir inancımız olabilir? Didymus, Homer'le ilgili bir eserinde "eski insanlar arasında korsanlık kötü değil iyi görülen bir şöhretti" demektedir. Aristo,* Aulus Gellius tarafından iktibas edilen bir pasajda, çeşitli sanatlarda icatlar geliştirme konusunda maharetli ve şeylerin bilgisini araştırmada kavrayışlı olarak bilinen insanlardan oluşan eski Mısırlılar arasında hırsızlığın her türünün meşrû ve cezadan muaf olduğunu bildiriyor. Aulus Gellius'un kendisi ise, ılımlı mizaca sahip ve mert insanlar olarak bilinen Spartans (İspartalılar) arasında da (bu insanların durumuyla ilgili kanıtlar zaman bakımından Mısırlılarınkiler kadar eski değildir) çalmanın meşrû ve âdet hükmünde bir şey olduğunu birçok muteber tarihçinin kabul ettiğini söylemektedir. Doğrusu, bütün dünyaya erdemin çeşitli örneklerini sundukları iddia edilen Romalılar bile gururlarını, zaferlerini, şöhretlerini ve âdeta ölümsüzleşmiş olan isimlerinin hatırasını, bütün yer-

* Trajan devrinde Roma'lı bir hukukçu.

küreyi harap ettikleri hırsızlık ve haydutluklarıyla elde etmemişlerse başka hangi yolla kazanmışlardır? Bu kadar çok övülen ve yüceltilen erdem, Romalılar için güç ve zorbalıktan başka ne anlama geliyordu? Dahası var: Hakkaniyetle ilgili bu kabul edilemez ve insanı rahatsız edici anlayış henüz ortadan kalkmış değildir. Zira, bu gün bile birçok milletin anlayışına göre, hak denilen şeyin elde edilmesi tamamiyle yağmacılık, dolandırıcılık, baskı, şiddet ve silahların sağladığı güçle mümkün olduğunca fazla şeyi kazanmaya bağlıdır; bütün bunlar, gerçek üstünlük ve yönetme kabiliyetinin yüksekliği olarak görülmektedir. Bu anlayıştaki milletler, kendilerini kabul etmeye alıştırdıkları şekilde, hakkın gizli ve kılıcın gücü altında bulunan bir şey olduğuna da inanırlar. "Şahsi hırsızlık yapanlar" demektedir Cato, "hayatlarını zincire bağlı olarak hapishanelerde geçirirler; kamuoyu tarafından tasvip gören hırsızlıkları yapanlar ise altınlar ve erguvanlar içinde yaşarlar".

Diğer milletlerde kadınların, peçeyle örtülü olsalar bile, toplum içine çıkmaları, yüzlerini göstermeleri ve yabancılar tarafından görülmeleri yasak kabul edilirken, Asurlu kadınlar ziyafetlere çıplak olarak katılmayı ve kendilerini orada hazır bulunan herkese göstermeyi âdet hâline getirmişlerse, iffet ve namusluluk hakkında ne söylenecektir? Bazı toplumlarda, henüz evlenmemiş kızların ahlâkî kayıtlardan uzak bir cinsel hayat yaşamaları meşrûdur; bu toplumlarda, iffeti korumanın sadece evli kadınlara ait bir görev olduğu ve kadınların kayıtsız bir cinsel hayattan sadece evlilik yoluyla alıkonabileceği kabul edilir. Zifaf yatağını ahlâk dışı cinsel ilişkilerle kutsayan ve düğün meşalelerini şehvet ateşiyle tutuşturan; daha da ileri, gelinin ilk gecesinde, Messalina'nın da yaptığı gibi, düğünde misafir olarak bulunan ve eşini aldatmak isteyen bütün erkeklerle cinsel ilişkide bulunduğu bazı toplumlar da mevcuttur. Yine bazı toplumlar bulunmaktadır ki, onların bazılarında prensin bazılarında da papazın gelinin bekaretini alması geleneğin bir emridir. Solinus'a göre, "Etyopya'daki Garamant yerlileri özel evlilik diye bir şey bilmezler, onların herbiri tesadüfi birlikte-

likler oluşturabilir"; bu ahlâksızlığı onlara yaptıran da Pomponius Mela'dır. Tanrıların anası olan Pomponius Mela, bu tür ayinlerle (tesadüfi cinsel birleşmelerle) teskin olacağı gibi, iffetini korumayı seçen kadınlara da acı çektirecektir! Bir yerde hak başka bir yerde günah olarak görülen, bir yerde kanunla emredilen başka bir yerde ölümle cezalandırılan çok eşlilik üzerinde hiç durmayacağım.

Yetişkin çocukların ana-babalarını öldürdüğü, kader yaşamalarını isterken ölüm tanrıçalarından daha acımasız çocukların ebeveynlerinin canlarına kıydığı, ölmesi gerektiği düşünülen büyüklerin ve onların öldürülecekleri zamanın özel olarak belirlendiği, olgunluğu ifade eden ileri yaşların ve yavaş yavaş ihtiyarlamayı getiren yılların istenmediği, her çocuğun kendi ana-babasının celladı olduğu ve ana-baba öldürmenin dindarlığın yüklediği bir görev olarak görüldüğü yerler vardır. Bütün insanlar bu yerleri görüp dururken, çocukların ana-babaları karşısındaki ödevleri konusunda neye inanılacaktır? Aelianus, Sardinya'da bir gelenek olduğunu, çok yaşlanmış olan insanların hayatta kalmalarının yanlış olacağına inandıklarından dolayı, çocukların yaşı ilerlemiş babalarını sopayla vurmak suretiyle öldürdüklerini ve gömdüklerini söylemektedir. Yine Aelianus, Derbicelerin yetmiş yaşını aşan her insanı öldürdüklerini, diğer bazı kabilelerde de, çocuklar dilediği zaman ana-babalarını öldüreceğinden ve ana-babalar sanki kendi canlarını alması için başka bir canlıya hayat vermiş gibi olduklarından dolayı, çocuklara fazla ilgi gösterilmediğini bildirmektedir. Yeni doğan kız çocuklarını piç ve tabiatın bir yanlışı olarak görerek ölüme terkeden ve kendilerine çocuk verecek hanımlarını komşu kabilelerden satın alan bazı kabileler de vardır. Şu hâlde insanlar, tabiatın hayvanların ruhlarına yerleştirdiği ve onlar için bağlayıcı olan bir şey anlamında bile, herhangi bir kanun fikrine sahip bulunmamakta, bu nedenle de vahşilikte hayvanları geride bırakmaktadır.

Fakat, eğer insanlara, bütün insanlığın tabiî bir temayülle ve menfaatini devam ettirme isteğiyle uymak zorunda olacağı en

üst derecede değişmez olan bir tabiat kanunu fikri yerleştirilmiş ise, eminim ki bu kanun, kendini koruma (self-preservation) güdüsü olacaktır; bazıları bu güdüyü, en temel tabiat kanunu olarak görmektedir. Bununla birlikte, geleneksel hayat tarzlarına dayanan bazı âdet ve kanaatlerin, insanları kendi canlarına kıymaya sevkedecek yaptırıma sahip olduğu da inkâr edilemez bir gerçektir. Bu âdet ve kanaatlerin tesirinde kalan insanlar kendi elleriyle kendilerine zarar vermekte, diğer insanlar ölümden kaçarken onlar istekle ölüme koşmaktadır. Sağlığında krallarına ibadet edip onu savunan, bununla kalmayıp ölümünden sonra da krallarıyla birlikte ölüme giden tebaalara rastlanmaktadır. Yine, efendileri öldüğünde kendilerini öldüren ve herkesin eşit olduğu bir yerde bile (ölüm sonrasında) itaatlerini devam ettirmek isteyen köleler vardır.

öte yandan, bile bile ölüme atlama cesaretinin yalnızca insan ırkının en gözüpekleri olan erkeklere has olduğu da söylenemez; Hindistan'da kocaları öldüğünden dolayı kendilerini güçsüz hisseden ve utanç duyan kadınlar ölümü önemsiz görmekte, kendilerini alevlere atmak suretiyle, ölüm kapısından geçerek ölmüş kocalarına kavuşmayı hızlandırmaktadırlar. Bu kadınlar, kocalarıyla evlenerek yaktıkları evlilik meşalelerinin, kocaları öldükten sonra, yalnızca içine atladıkları alevlerde sönmesine rıza göstermekte ve bir pencere önünde ölmüş eş için yas tutmaktansa, mezarda ölmüş kocalarıyla paylaşacakları yeni bir evlilik yuvasına kavuşmayı amaçlamaktadırlar. Mandelslo, Olearius'a yaptığı seyahatleri anlatan yakınlarda yayımlanmış olan seyahat notlarında, bahsettiğimiz türden bir olaya bizzat kendisinin şahit olduğunu bildirmektedir. Kendi ifadesine göre, Mandelslo, kocası öldükten sonra arkadaşlarının tavsiyelerine, yalvarmalarına ve göz yaşlarına rağmen kontrol altına alınamayan ve kendisini öldürmesine engel olunamayan genç ve güzel bir kadın görmüştür. Bu kadın, çevreden gelen engellemelerin de etkisiyle kendini öldürmeyi altı ay ertelemiş, fakat sonunda, mahkemeden gerekli izni de alarak, sanki bir

düğüne gider gibi giyinmiş, gururlu ve neşeli bir yüzle pazar yerinin ortasına yığılmış odunların üzerine çıkmış ve alevlerin içinde sevinçle can vermiştir.

Bu konuda daha birçok örnek zikredilebilir; fakat bunu yapmak okuyucuya bıkkınlık verecektir. İnsanların neyin iyi ve doğru olduğu konusunda bu kadar farklı düşünmelerine şaşmamak gerekir; çünkü onlar ilk prensipler hakkında bile farklı görüşler ortaya atmakta, Tanrının varlığı ve ruhun ölümsüzlüğü konusunda şüphe içinde bulunmaktadır. Her ne kadar Tanrının varlığı ve ruhun ölümsüzlüğü ahlâkî önermeler ve tabiî kanun değilseler de, eğer tabiat kanunu olacaksa, bu ikisinin zorunlu olarak önceden kabul edilmesi gerekir. Zira, bir kanun yapıcı olmadan kanun olamaz ve cezalandırma (mükâfat ve cezanın görüleceği ölümsüz hayat) olmadan da kanun hiçbir fayda sağlayamaz.

Mesela, Brezilya'daki bazı toplumlar ve Saldanha Bay'da yaşayan insanlar, bu bölgelere seyahat etmeyi zahmete değer bir şey olarak gören kimselerin bildirdiğine göre, herhangi bir Tanrıya inanıp ibadet etmemektedirler. Fakat, kalbinde herhangi bir Tanrı inancı olmayacak kadar idraksiz, akıldan ve insani duygulardan mahrum hiçbir insan bulunmamış olsa bile, lütfen söyler misiniz, Politeistlerin Tanrı inancı herhangi bir Tanrı inancına sahip olmamaktan ne ölçüde daha iyidir? Yunanlıların, Romalıların ve bütün putperest dünyanın tanrılarla ilgili inanışları konusunda ne söylemeli? Bu toplumlar birçok tanrının varlığını kabul etmekte ve bu tanrıların, Trojan savaşında olduğu gibi, birbirleriyle savaşan, zulüm, hırsızlık ve zina gibi yollarla birbirlerini çeşitli şekillerde etkileyen varlıklar olduklarına inanmaktadırlar; bu nedenle, eğer onlar kendi yükümlülüklerinin temelini inandıkları bu tanrıların irâdelerine dayandıramamışsa, bunun şaşırtıcı olmaması gerekir.

Her insanın kendisi için özel bir tanrı seçtiği ve bu tanrıya dilediği gibi ibadet ettiği, tanrısal varlıkların bahçelerde yetiştiği, her yıl bir hasat bolluğu ölçüsünde tanrıların beklendiği ve öküzlerin ve köpeklerin tanrısal varlıkların itibarına sahip

olduğu yerlerde hüküm süren bir din, insanlara hayatlarında göz önünde bulunduracakları hangi kuralı öğretebilir? Böyle tanrılar hakkında insanların sahip olabilecekleri müşterek kabulün ahlâkî hayatın dayanacağı temele hiçbir katkı sağlayamıyor olması şaşırtıcı mıdır? Lütfen söyler misiniz, çok-tanrıcı inanışa sahip olan toplumlar, kılık değiştirmiş ateistlerden başka bir şey midirler? Bir çok tanrının var olması veya böyle bir şeyin kabul edilebilmesi, Tanrının var olmaması kadar imkânsız bir şeydir. Tanrıların sayısını artırmak, gerçekte ulûhiyyeti ortadan kaldırmak demektir.

İnsanların müşterek kabullerinin tabiat kanununun bilinmesindeki rolü konusunda daha medeni toplumları veya güvenilir filozofları inceleseniz de, elde edebileceğiniz bir şey yoktur. Yahudilere göre diğer bütün milletler putperest ve dinsizdir, Yunanlılara göre ise barbar; sert bir millet olan Ispartalılar hırsızlık yapmayı uygun görürken, Roma dinleri Latin Jüpiter'e kurbanlar sunmayı onaylamaktadır. Bu konuda filozoflara baş vurmanın ne yararı olacaktır? Varro bize, filozofların en yüksek iyi (*highest good*) hakkında ortaya koyduğu birbirinden farklı ikiyüzden fazla görüş bildirmektedir; onların, mutluluğa ulaşma yolu yani tabiat kanunu hakkında savunduğu birbirinden farklı görüşlerin sayısı da bundan az değildir? Melos'lu Diagoras, Kireneli Theodorus ve Protagoras gibi filozoflar ateist olmakla ün salmışlardı. Eğer Hristiyan olduğunu söyleyenlere bakmak isterseniz, geleneksel Hristiyan akidelerini benimsemeyenler (heretics), yani papanın yüceliğini kabul etmeyen ve papanın hâkimiyeti altında yer alan topluma katılmayanlar karşısında bir Hristiyanın imanının ön gördüğü dürüstlüğe uyması gerekmediğini söyleyen, böylece de insanlığı birbirine bağlayan güçlü iman bağını ortadan kaldıran kimseler hakkında ne söylemeli? Onlar, imanın emrettiği dürüst hayatın sadece kendileri gibi düşünenlere karşı yaşanması gerektiğini ve diğer insanlara karşı yapıldığı takdirde hile ve aldatmanın meşrû olduğunu savunacak kadar ileri gitmişlerdir. Diğer birçoğunu bir yana bırakırsak, Yunanlıların ve

Romalıların en bilge kişileri olan Sokrates ve Cato nasıl insanlardı? Onlar başka insanların kendi zifaf yataklarına girmesine izin vermiş ve eşlerini arkadaşlarına ödünç vermek suretiyle, başka bir erkeğin cinsel arzularını tatmin etmesine yardımcı olmuşlardır. Bütün bu gerçeklerden açıkca anlaşılmaktadır ki, tabiat kanunu hiçbir şekilde insanların müşterek kabulünden çıkarılamaz.

öte yandan, bize göre, insanlar arasında herhangi bir kanaat hakkında kesin ve evrensel bir müşterek kabul olsa bile, bu kabul, söz konusu kanaatin tabiat kanunu olduğunu kanıtlamaz. Çünkü, kesin olarak, her şahıs tabiat kanununu tabiatın ilk prensiplerinden çıkarmalıdır, başka bir insanın inancından değil. Ayrıca, insanlar arasında oluşabilecek bir müşterek kabul, kesinlikle tabiat kanunu olmayan bir şeyle de ilgili olabilir. Söz gelişi, eğer bütün insanlar arasında altın kurşundan daha değerli görülseydi, bu durum, altının kurşundan daha değerli olmasının tabiat kanunu tarafından belirlendiğini göstermezdi. Eğer bütün insanlar İranlılara uyarak ölmüş insan cesetlerini yemeleri için köpeklere verseydi veya Yunanlılar gibi onları yaksaydı, bu durum, söz konusu uygulamalardan ilkinin veya ikincisinin tabiat kanunu olup insanları bağlayıcı bir güce sahip olduğunu kanıtlamazdı; çünkü böyle bir genel mutabakat kesinlikle yükümlülük oluşturmak için yeter bir sebep değildir.

İtiraf etmek gerekir ki, insanlar arasında oluşabilecek bir müşterek kabul bizi tabiat kanununa götürebilir; fakat bu kabul, tabiat kanununun kendisi olamaz. Herhangi bir kanaat hakkında insanların sahip olabileceği bir müşterek kabul, benim bu kanaate daha güçlü inanmamı sağlayabilir, fakat onun bir tabiat kanunu olduğunu bana tam bir kesinlikle gösteremez. Gerçekte ben, ayrı ayrı her insanın sahip olduğu kanaatin tabiat kanunu olup olmadığını kesin bir şekilde bilemem. Bu, bir inanç işidir, bilgi işi değil. Çünkü, eğer ben sahip olduğum bir kanaatin tabiat kanunu ile aynı olduğunu farkeder ve daha sonra da, insanlar arasında benim kanaatime uygun bir müşte-

rek kabul bulunduğunu öğrenirsem, bu müşterek kabulü öğrenmiş olmam, benim daha önceden tabiî prensiplerden çıkarmış olduğum kanaatin gerçekliğini gösteren bir kanıt olamaz. Ancak, eğer ben insanların benim kanaatime uyan müşterek kabulünü öğrenmezden önce, benim kanaatimin tabiat kanunu ile aynı olduğu kesin değilse, ben de diğer insanların kanaatlerinin tabiat kanunu ile aynı olup olmadığı konusunda, haklı olarak, şüphe duyabilirim. Çünkü, benim sahip olmadığımı bildiğim bir şeyin (tabiat kanunu ile kesin uygunluğa sahip kanaatleri elde edebilme yetisi) diğer bütün insanların yapılarında bulunduğuna inanmam için bana makul bir neden gösterilemez. Doğrusu, aynı kabulü paylaşan insanların kendileri de, bir şeyin iyi olmasının onların aynı kabulü paylaşıyor olmalarından kaynaklandığını iddia edemez. Aksine, bu insanların aynı şekilde düşünüyor olmaları, onların iyi olan bir şeyin zaten var olduğunu tabiî prensiplerin yardımıyla biliyor olmalarındandır. O hâlde, açıkca anlaşılmaktadır ki, bilgi müşterek kabulden üstündür ve ona yön verir. Eğer böyle olmasaydı, bir ve aynı şey aynı zamanda hem sebep hem sonuç olurdu ve insanların müşterek kabulleri yeni müşterek kabullerin ortaya çıkmasına neden olurdu ki, bu açıkca kabul edilemez bir şeydir.

Son olarak, müşterek kabullerin üçüncü türüne, yani ilk prensiplerle ilgili kabullere gelince, bu konuda çok şey söylememe ihtiyaç bulunmamaktadır. Çünkü, spekülatif prensiplerin tartışmakta olduğumuz konuyla herhangi bir alâkası yoktur ve onlar ahlâkî alanı hiçbir şekilde etkilemezler. Bununla birlikte, yukarıda söylenenlerden, insanların müşterek kabullerinin pratik prensiplerle ilgili olarak nasıl bir öneme sahip olduğunu (veya olmadığını) anlamak oldukça kolaydır.

VI

Tabiat Kanunu İnsanı Bağlayıcıdır

Bazı insanlar tabiat kanununu insanın kendini koruma güdüsüne indirgediğine, tabiat kanununun temellerini yalnızca kendini koruma arzusu ve güdüsünde (her insan bu arzu ve güdünün kendinde bulunduğunu görmekte ve kendi emniyet ve mutluluğu için bu güdüye güvenmektedir) aradığına ve her insan kendisinin de kendini koruma amacına yönelik bir gayret ve çalışkanlık içinde olduğunu hissettiğine göre, tabiat kanununun bağlayıcılık gücünün ne olduğunu ve bu gücün hangi ölçülerde bulunduğunu araştırmak için zahmete katlanmamıza değer görünmektedir.

Eğer insanın kendi çıkarıyla ilgilenmesi ve kendini koruması tabiat kanununun kaynağı ve başlangıcı olarak görülürse, insanın ödevi olmak bakımından, kendi çıkarının peşinden koşmak erdemli olmaktan önce gelecek ve bu insanın gözünde, yalnızca ona yararlı olan şey "iyi" olacaktır. Bunun sonucunda, tabiatın akışının bize yüklediği tabiat kanununa uygun yaşama, bizim için, özel çıkarlarımızın gerektirdiği herhangi bir ayrıcalık ve avantaj elde etmek kadar ödev ve yükümlülük olmayacaktır. Böylece de, kendi haklarımıza sahip çıkmanın ve tutkularımızın peşinden koşmanın hoşumuza gittiği her defasında, tabiatın akışına aykırı yaşamak bizi kayba uğratacak olsa da, vicdani bir kınama olmadan, tabiat kanununu göz ardı etmemiz ve onu çiğnememiz kaçınılmaz hâle gelecektir.

Ancak, tabiat kanununun nasıl ve hangi ölçüde bağlayıcı olduğunun anlaşılabilmesi için, her şeyden evvel, yükümlülükle ilgili birkaç hususun ortaya konması gerekmektedir. Hukukçular yükümlülüğü, herhangi bir kanunun sahip olduğu, insanı ödevi yerine getirmeye zorlayan güç olarak tanımlamaktadır; bu tanımda, onların kanundan kastettiği şey medeni kanundur. Bununla birlikte, eğer siz buradaki "kanun" kavramının kapsamını, bağlayıcı gücünü ortaya koymayı istediğiniz bütün özel kanunları içine alacak şekilde geniş tutarsanız, yukarıdaki tanım bütün yükümlülük türlerini yeterince açıklamış olacaktır. Bu nedenle, burada kanunun bağlayıcılığından, insanı, kendisine yüklenmiş olan tabiî bir yükümlülüğü (*natural obligation*) yerine getirmeye zorlayan tabiat kanununun bağlayıcılığını anlamamız gerekmektedir. Tabiat kanunu insanı, ona tabiî yapısında yer alan akıl vasıtasıyla yerine getirmesi için yüklenmiş olan ödevi yapmaya zorlar ve ödev yerine getirilmediği takdirde işlenmiş olacak suça karşılık olan cezayı belirler.

Tabiat kanununun sahip olduğu bağlayıcılığı nereden aldığını anlayabilmek için, bizim üzerimizde bir hak ve otoritesi olmadıkça hiç kimsenin bizi herhangi bir şeyi yapmakla yükümlü tutamayacağını bilmemiz gerekmektedir. Bize herhangi bir yükümlülük yükleyen bir kişi, yapılmasını istediği şeyleri emreder ve yapılmamasını istediği şeyleri yasaklarken, gerçekte yalnızca, bizim üzerimizde sahip olduğu hakkı kullanmaktadır. Bu nedenle, tabiat kanunundaki bağlayıcılık, herhangi bir üstün varlığın bizim ve davranışlarımız üzerinde sahip olduğu hâkimiyetten kaynaklanıyor olmalıdır. Hangi ölçüde başka bir varlığa tâbi isek, o ölçüde bir yükümlülük altındayız demektir. Tabiat kanununun bağlayıcılığı bizi, üzerimize yüklenmiş olan sorumluluğu yerine getirmeye zorlamaktadır; bu sorumluluk da iki türlüdür.

İlk olarak, üzerimize yüklenmiş olan ödeve uygun itaati gerçekleştirme, yani üstün gücün emri ile yapılması ve yapılmaması istenen şeyleri yerine getirme sorumluluğumuz bu-

lunmaktadır. Çünkü, kanun yapıcının irâdesi bize bildirildiği veya (bizde herhangi bir anlama kusuru olmadığı takdirde) kolayca anlayabileceğimiz şekilde açıklandığı zaman, bize düşen şey, bu irâdeye itaat etmek ve her işimizde ona uymaktır; ödeve uygun itaati yerine getirme, yani davranışlarımızı onlar için belirlenmiş olan kurallara (üstün gücün irâdesine) uygun hâle getirme sorumluluğu olarak adlandırılan şey de budur. İnsanı böyle bir yükümlülük altına sokma, bize göre, kısmen kanun yapıcının ilâhî hikmetinden (*divine wisdom*) kısmen de Yaratıcı Varlığın yarattığı varlık üzerinde sahip olduğu haktan kaynaklanmaktadır. Çünkü, bütün yükümlülüklerin en son noktada dayanacağı kaynak Tanrıdır; bizim yapmamız gereken şey, Tanrının irâdesinin otoritesine itaat ettiğimizi göstermektir. Çünkü, hem varlığımız hem de faaliyetlerimiz, onları tamamıyle Tanrıya borçlu olduğumuz için, O'nun irâdesine dayanmaktadır. Bütün bunlardan dolayı, biz, Tanrının ilâhî irâdesiyle belirlediği sınırlara riayet etmekle sorumluyuz. Sonsuz bilgi ve hikmet sahibi bu Yüce Varlığın hoşnutluğunu sağlayacak şeyleri yapmamız gerektiği, aklın da kolayca kavrayabileceği bir gerçektir.

İkinci olarak, bir de, üzerimize yüklenmiş olan ödeve uygun itaati yerine getirmediğimiz takdirde, bu durum için belirlenmiş olan cezaya katlanma sorumluluğumuz bulunmaktadır. Bu sorumluluk sayesinde, kendilerini aklın idaresine teslim etmede ve ahlâklılık ve dürüst davranış konusunda üstün bir otoriteye tâbi oldukları gerçeğini kabul etmede tereddüt gösteren insanlar, bu otoriteye itaat etmek için belli bir güç ve yaptırım tarafından zorlandıklarını kolayca anlayacak ve irâdesine uymakta isteksiz oldukları Yüce Varlığın kudretini kendi içlerinde hissedeceklerdir. Şu hâlde, üzerimize yüklenmiş olan sorumluluğun bağlayıcı gücü, kanun yapıcının otoritesine dayanmaktadır; bu güç, uyarıları dikkate almama eğiliminde olabilecek insanları otoriteye itaat etmeye zorlayacaktır.

Bununla birlikte, bütün yükümlülüklerin, suçluları baskı altına alıp günahkarları cezalandıran bir üstün güce dayandığı ve

bu üstün güç tarafından belirlendiği de söylenemez. Yükümlülükler, daha ziyade, bir varlığın başka bir varlık üzerinde sahip olduğu bir otorite ve üstünlükten ortaya çıkar. Bu otorite ve üstünlük de, bütün varlıkların, kendilerini yaratan ve sürekli olarak koruyan bir Varlığa tâbi olmalarında olduğu gibi, tabiî bir haktan ve başka bir varlığı yaratmış olmanın sağladığı yetkiden; her şeyin kendisine tâbi olduğu Tanrının, sahip olduğu hâkimiyetin bir kısmını başka bir varlığa devrettiğinde ve yönetme hakkını, söz gelişi, ilk insana veya hükümdarlara verdiğinde olduğu gibi, bağış olarak verilmiş bir haktan; ya da, bir insanın kendi isteğiyle kendisini başka birinin idaresine bıraktığında ve bu insanın irâdesine uyduğunda olduğu gibi, insanlar arasında yapılmış bir anlaşmanın sağladığı bir haktan kaynaklanabilir.

Doğrusu, bütün yükümlülükler vicdanı bağlar ve kendileri ile akıl arasında bir irtibat noktası oluştururlar. Böylece, cezalandırılma korkusu değil de, doğru olanın rasyonel bir şekilde kavranmış olması bizi bir yükümlülük altına sokar ve vicdan ahlâkî davranışlarımızla ilgili yargılar oluşturmaya başlar; eğer ahlâkî bir suç işlemiş isek, cezalandırılmayı hak ettiğimizi bildirir. Şârin 'ahlâkî suç işleyen hiç kimse, vicdanî yargılamasında kendini temize çıkaramayacaktır' şeklindeki sözleri, kesinlikle bu gerçeği ifade etmektedir. Eğer bizi yükümlülük altına sokan şey yalnızca cezalandırılma korkusu olsaydı, durum tamamen farklı olurdu. Kendi tecrübelerini göz önünde bulunduran her insan gerçeğin bu olduğunu kolayca farkedecek ve kendisinin, esir alınarak herhangi bir korsana hizmet etmekle emrolunduğunda bu emre itaat etmesi ile, kendi rızası ile idaresi altına girdiği bir yöneticinin emirlerine itaat etmesinin tamamen farklı nedenlere dayandığını açık bir şekilde anlayacaktır. İnsanın, kendi rızası ile idaresi altına girdiği bir yöneticiye itaatsizlik ettiği ve onu esir alan bir korsanın emirlerini yerine getirmediği durumlarda bir iç hesaplaşmada bulunurken kendisi hakkında vereceği hükümler de tamamen farklı olacaktır. Zira, insan, korsanın emrini yerine getirmediğinde, vic-

danı onun bu tavrını onayladığı için, kendi huzurunu sağlamış olmaktadır; ancak, kendi rızası ile idaresi altına girdiği bir yöneticiye itaatsizlik ettiğinde, bir yandan vicdanının kınamasına maruz kalmakta, bir yandan da başka birinin (yöneticinin) yönetme hakkını ihlal etmiş olmaktadır.

Yükümlülükle ilgili olarak şunun da belirtilmesi gerekir ki, bazı şeyler etkide bulunarak (*effectively*) bağlayıcıdır, diğer bazıları da bir sonuç ortaya koyarak (*terminatively*) yani sınırlama yaparak. Direkt olarak etkide bulunmak suretiyle bağlayıcı olan şey, bütün yükümlülüklerin ana nedenidir ve yükümlülüğün formel nedeni (bu formel neden üstün varlığın irâdesidir) de ondan çıkar. Çünkü biz, yalnızca idaresi altında bulunduğumuz varlık öyle irâde ettiği için, bir şeyle yükümlü olmaktayız. Bir sonuç ortaya koyarak veya sınırlama yaparak bağlayıcı olan şey ise yükümlülük ve ödevimizin nasıl ve hangi ölçüde yerine getirileceğini açıklar; böyle olmakla o, üstün varlığın irâdesinin bir bildirisinden ibarettir; bu bildiriyi biz kanun (*law*) olarak da isimlendirmekteyiz. Her şeye gücü yeten Tanrı (*Almighty God*), yalnızca O öyle irâde ettiği için, bizim üzerimizde doğrudan bağlayıcı bir güce sahiptir; ancak, O'nun irâdesinin bize bildirilmesi de, taşıdığımız yükümlülüğün ve yerine getirmemiz gereken itaatin sınırlarını belirler. Çünkü biz, kanun yapıcının bize kendi irâdesi olarak bildirdiği ve ilân ettiği şeyden başkasını yapmakla yükümlü değiliz.

Bundan başka, bazı şeyler kendilerinden dolayı ve kendi asıllarmda bulunan bir güçle, diğer bazıları da dolaylı olarak ve kendilerine dışarıdan verilmiş bir güçle bağlayıcıdır:

(1) Kendinden dolayı ve aslında bulunan bir güçle (ve yalnızca bu şekilde) bağlayıcı olan şey ilâhî irâdedir (*divine will*). İlâhi irâde bizim tarafımızdan ya tabiat ışığı (*the light of nature*) vasıtasıyla bilinir, ki bu durumda o, üzerinde tartışmakta olduğumuz tabiat kanunudur; ya da bu irâde bize, Tanrıdan ilham alan (*God-inspired*) kimseler tarafından veya başka bir şekilde vahyedilir, ki bu durumda da onu vaz'î ilâhî kanun (positive divine law) olarak isimlendiriyoruz.

(2) Dolaylı olarak ve kendine başkası tarafından verilmiş bir güçle bağlayıcı olan şey ise, ilâhî Varlığın dışındaki üstün varlıkların irâdesidir. Burada kastedilen üstün varlık, Tanrı öyle irâde ettiği için kendisine tâbi olduğumuz bir kral da olabilir, bir ebeveyn de. Tanrının dışındaki kanun yapıcılar, diğer insanlar üzerinde sahip oldukları hâkimiyeti, kanun yapma ve uyulması gereken yükümlülükleri belirleme haklarını yalnızca Tanrıya borçludurlar. Tanrı öyle istediği ve emrettiği için, biz bu insanlara itaat etmekle yükümlüyüz; öyleyse, biz onlara itaat etmekle Tanrıya da itaat etmiş oluyoruz. Durumu bu şekilde ortaya koyduktan sonra, diyoruz ki, tabiat kanunu bütün insanları herşeyden önce, kendiliğinden ve aslında bulunan bir güçle bağlayıcıdır. Bu gerçeği aşağıdaki kanıtlarla göstermeye çalışacağız:

(a) Tabiat kanunu, bütün insanlar üzerinde yukarıda belirttiğimiz nitelikte bağlayıcı bir güce sahiptir. Çünkü bu kanun, bir kanunu bağlayıcı kılmak için gerekli olan bütün özellikleri içinde taşımaktadır.Yine çünkü, tabiat kanununu tesis eden Tanrı, bu kanunun, ahlâkî hayatımızı düzenleyen bir kanun olmasını istemiş ve onun bilgisini elde etmek için ciddi araştırma yapmaya ve zihnini bu amaca yöneltmeye istekli olan herkes kolayca anlayabilsin diye, bu kanunu yeterince anlaşılır kılmıştır. Buradan çıkarılması gereken sonuç şudur: Madem ki bir yükümlülük belirlemek için gerekli olan şey yalnızca, yükümlülüğü belirleyecek olan varlığın hâkimiyetinin ve meşrû gücünün bulunmasından ve bir de bu yükümlülüğe ait irâdesinin ortaya konmasından ibarettir, o hâlde, tabiat kanununun insanları bağlayıcı olduğundan hiç kimse şüphe edemez.

Zira, ilk olarak, madem ki Tanrı her şeyin üstündedir ve bizim üzerimizde, kendimizin sahip olduğundan daha büyük bir hâkimiyet ve güce sahiptir; madem ki biz bedenimizi, ruhumuzu ve hayatımızı (varlığımızı ve sahip olduğumuz, hatta olabileceğimiz her şeyi) Tanrıya ve yalnızca O'na borçluyuz, o hâlde, Tanrının irâdesinin ortaya koyduğu buyruklar doğrultusunda yaşamamız gerektiği kabul edilmesi gereken bir gerçek-

tir. Tanrı bizi yoktan (*out of nothing*) yaratmıştır ve dilediği takdirde tekrar yokluğa döndürecek güce de sahiptir. Bu nedenle, biz, tam bir ölçülülük içinde ve en üst zorunlulukta Tanrının irâdesine bağlı bulunmaktayız.

İkinci olarak, tabiat kanunu, her şeye gücü yeten bir kanun yapıcının (Tanrının), bize, tabiat ışığı ve tabiatta yürürlükte olan prensipler vasıtasıyla bildirilen irâdesidir; bu kanunun bilgisi hiçbir insana kapalı değildir; yeter ki insan körlüğü ve karanlığı sevmesin, kendisine yüklenmiş olan ödevden kurtulmak için tabiata sırt çevirmesin.

(b) Eğer tabiat kanunu insanları bağlayıcı olmazsa, vaz'î ilâhî kanun (vahiy) da bağlayıcı olamaz, ki bunu kimse savunamaz. Gerçekte, her iki durumda da (gerek tabiat kanununun gerekse vaz'î ilâhî kanunun bağlayıcılığında) yükümlülüğün dayandığı temel bir ve aynıdır, yani yüce Ulûhiyyetin (*supreme Godhead*) irâdesidir. Söz konusu iki kanun yalnızca, bize ulaştırılmalarında kullanılan metot ve bizim onları biliş şeklimiz bakımından ayrılmaktadır. Tabiat kanununu, kesin olarak tabiat ışığı vasıtasıyla ve tabiatta yürürlükte olan prensiplerden hareketle öğrenmekteyiz; vaz'î ilâhî kanunu ise iman (*faith*) yoluyla kavramaktayız.

(c) Eğer tabiat kanunu insanları bağlayıcı olmazsa, insanların ortaya koyduğu hiçbir vaz'î kanun da bağlayıcı olamaz. Zira, insanlığın çoğunluğunun düşüncesine göre, sivil yasama güçlerinin belirlediği kanunlar sahip oldukları bütün gücü, tabiat kanununun zorlayıcı gücünden almaktadır. Doğrusu, insanlığın çoğunluğu henüz ilâhî vahyin tam bir bilgisine sahip olmadığı için, onların elinde, tabiat kanununun dışında, yapısı gereği hem ilâhî hem de bağlayıcı olan başka bir kanun bulunmamaktadır. Bu nedenle, eğer insanların arasında tabiat kanununun varlığını ortadan kaldıracak olursanız, aynı zamanda, insanlığı birbirine bağlayan bütün ihtiyatı, her türlü otoriteyi, düzeni ve dostluğu da yok etmiş olursunuz. Bir krala, yalnızca bizden daha güçlü olduğu için zor kullanabilir korkusuyla itaat etmemeliyiz (çünkü sadece korkudan kaynaklanan itaat zorba-

ların, soyguncuların ve korsanların kullanacağı bir otoriteyi kurmaya yarayacaktır); bu itaat, kralın bizi yönetme hakkı bulunduğu için, yani tabiat kanunu prenslere ve kanun yapıcılara ya da hangi isimle anılırsa anılsın üstün varlıklara itaat edilmesini emrettiği için, vicdanın yönlendirmesinin bir sonucu olmalıdır.

Şu hâlde, sivil kanun, sahip olduğu bağlayıcı gücü tabiat kanunundan almaktadır. Tabiat kanunu, sivil yasama yetkisini elinde bulunduran merciye, insanları yönetme hakkı vermektedir. Bizi bu merciye itaat etmeye zorlayan şey, onun ortaya koyduğu sivil kanunun yaptırım gücünden çok, tabiat kanununun ona sağladığı yönetme hakkıdır.

VII

Tabiat Kanununun Bağlayıcı Gücü Sürekli ve Evrenseldir

Belki de, bütün fanilerin ittifakla kabul ettikleri tek şey, insanların, tabiat kanunu ve ahlâkî ödevlerinin dayandığı temelle ilgili kanaatlerinin farklı farklı ve çok çeşitli olduğu gerçeğidir. Bu, her ne kadar açıkça telaffuz edilmiyor olsa da, çok geniş bir farklılık sergileyen ahlâkî davranışların net bir şekilde ortaya koyduğu bir gerçektir. Sadece birkaç toplum ve devlette değil, bütün milletlerin içinde, herhangi bir kanun duygusuna ve ahlâkî tutarlılığa sahip olmayan birçok insanla karşılaşılmaktadır. Yine, hiç suçluluk duymadan tabiat kanununun en azından bazı buyruklarını göz ardı eden; gerçek bilgiyi elde ederek tabiatla uyum içinde yaşayan insanlara iğrenç görünen suçları işlemeyi ve onaylamayı sadece alışılmış değil, aynı zamanda övgüye değer bir şey olarak gören bazı toplumlar da vardır ve onların sayıları da çoktur. Bu tür toplumlarda, yapılan hırsızlıklar meşrû ve övgüye değerdir; hırsızların hırsla açılan ellerini tecavüz ve zulümden alıkoyabilecek herhangi bir vicdani engel söz konusu değildir. Bazı toplumlara göre, ahlâk dışı sefih bir hayat yaşamada utanılacak bir durum yoktur. Bazı toplumlarda tanrılara ibadet için yapılmış herhangi bir mabet veya mihrap bulunmazken, bazı toplumlarda ise çamuru insan kanıyla yoğrulmuş mabetler karşımıza çıkmaktadır.

Durum böyle olduğuna göre, tabiat kanununun bütün insanlık üzerinde bağlayıcı güce sahip olup olmadığı hususunda

haklı olarak şüphe duyulabilir ve bu kanunun, insanlar gibi kararsız ve değişken, birbirine en aykırı yorumlara müsait, tutkular tarafından oldukça değişik yönlere çekilebilen bir kanun olduğu şeklinde düşünceler oluşabilir; tabii ki, tabiatın buyruklarının bütün insanlıktan gizli kalacak kadar karmaşık ve anlaşılmaz olduğuna inanmak da mümkün değildir. Bazı insanların görme duyusu gibi zihni bakımdan da kusurlu olarak dünyaya geldikleri, hayatta nasıl bir yol izlemeleri gerektiğini bilmedikleri ve bir yol göstericiye ihtiyaç duydukları kolaylıkla kabul edilebilir. Ancak, bütün milletlerin tam bir körlük içine doğduğunu, tabiatın bize bildirdiği şey (tabiat kanunu) hakkında insanların hiçbir bilgisinin olmadığını, insanların kalplerine nakşedilmiş olan ışığın karanlıktan kesinlikle ayrılmayacağını ya da bu ışığın, cansız bir meşale (*ignis fatuus*) gibi, belirsiz pırıltılarıyla insanları sürekli olarak hataya sevkedeceğini kim iddia edebilir? Böyle bir iddiada bulunmak, tabiata haksızlık etmek olacaktır; tabiatın güzelliklerini överken onun en olumsuz yanlarını da belirtmeliyiz; fakat onu eleştirirken de gerçeklerden hareket etmeliyiz. Tabiat, kendisine bağlı olarak yaşayan varlıklara, onlardan bilgisini gizlediği bir kanuna uygun olarak yaşama sorumluluğu yükleyecek ve onlar da, hiç bilmedikleri bir irâdeye itaat etmek zorunda olacaklar! Sicilya'da yaşanan zulüm de dahil olmak üzere, yer yüzünde hiç bu kadar vahşi bir zulüm olmuş mudur?

Tarihi eserlerden okuduğumuza göre, Draco'nun kanunları kanla yazılmıştır. Fakat böyle olsa bile, onların yazılması, bu kanunların insanlar tarafından öğrenilmesi amacını gütmektedir. Eminim ki her şeyin anası olan tabiat, ölümlüleri, kendisinin öğretmediği ve yeterince duyurmadığı bir kanuna uymaya zorlayacak kadar zalim olamaz. Şu hâlde, şöyle bir sonucu ortaya koymak zorunlu görünmektedir: Ya tabiat kanunu hiçbir yerde bulunmamaktadır, ya da o, en azından bazı toplumları bağlayıcı değildir. Bu nedenle de, tabiat kanununun bağlayıcı gücünün evrensel olduğu söylenemez.

Tabiat kanununun bağlayıcılığı ile ilgili olarak yukarıda özetlediğimiz bütün tartışma ve itirazlara rağmen, biz tabiat kanununun bağlayıcı gücünün sürekli ve evrensel olduğunu iddia ediyoruz. Tabiat kanununun insanlara ahlâkî yönden bağlayıcı bir kanun olarak verildiğini bir önceki denemede kanıtlamıştık. O hâlde, şimdi yapmamız gereken şey bu kanunun bağlayıcılığının hangi ölçüde olduğunu tartışmaktır.

İlk olarak tabiat kanununun bağlayıcı gücünün sürekli olduğunu söylemek istiyoruz. Bu demektir ki, bir insanın tabiat kanununun ihtiva ettiği buyruklara aykırı davranışta bulunmasının meşrû sayılacağı bir zaman kesinlikle bulunmamaktadır. Tabiat kanununun bağlayıcılığında herhangi bir kesinti ve aksama olamaz; bu kanunun hâkimiyetinde, sınırsız hürriyet ve serbestliğin kullanımı için tahsis edilmiş Saturnalian tatiller yoktur. Tabiat kanununun bağlayıcılığı sürekli olup insan ırkıyla da zamandaştır; bu bağlayıcılık, insanlıkla var olmaya başlar ve onunla sona erer.

Bununla birlikte, tabiat kanununun bağlayıcı gücünün sürekli oluşundan, insanların her zaman tabiat kanununun buyurduğu bütün şeyleri yapmak zorunda oldukları sonucu çıkarılmamalıdır. Zaten, böyle bir sorumluluğu yerine getirmek insan için imkânsızdır. Çünkü, bir insan bir ve aynı zamanda birbirinden farklı davranışları gerçekleştiremez ve aynı anda birbirinden farklı ödevlere de yönelemez; meğer ki, bir beden aynı anda değişik mekânlarda bulunabilsin. Biz, tabiat kanununun bağlayıcı gücünün sürekliliğiyle, bu kanun insanlara veya belli bir insana herhangi bir şeyi yapmasını emrettiğinde, insanın kendisini söz konusu emre uymakla yükümlü saymadığı bir zamanın olmadığını ve olamayacağını anlatmak istiyoruz. Şu hâlde, tabiat kanununa uygun davranışların sürekliliği zorunlu olmamakla birlikte, tabiat kanununun insan üzerindeki bağlayıcı gücü süreklidir. İtaatimizin göstergesi olan davranışlarımızın zaman ve şartlarında sık sık değişmeler oluyorsa da, tabiat kanununun bağlayıcı gücü kesinlikle değişmemektedir. Tabiat kanununa uygun davranışlarda bulunmayı zaman za-

man durdurabiliriz; ancak, bu kanuna aykırı olan bir davranışı asla gerçekleştiremeyiz. Bu hayat yolculuğunda, hiçbir şey yapmamaya zaman zaman müsade edilebilir, ama başıboş ve gelişigüzel davranmaya asla. Bütün bunlardan sonra, tabiat kanununun bağlayıcı gücüyle ilgili olarak, şu hususlara da işaret etmemiz gerekmektedir:

(1) Tamamiyle yasaklanmış olan bazı şeyler vardır ki, biz (bilginlerin de söyleye geldikleri gibi) onlardan her zaman kaçınmakla yükümlüyüz. Başka türlü söylemek gerekirse, bir insanın yasaklanmış olan bu şeylerden (mesela, hırsızlık, cinayet ve bu tür diğer davranışlar) herhangi birini günaha bulaşmaksızın gerçekleştirme hürriyetine sahip olduğu tek bir an bulunmamaktadır. Zor kullanarak veya hile yoluyla bir insanın malını elinden almak her zaman bir suçtur; hiç kimse günaha bulaşmaksızın başka birinin kanını akıtamaz. Biz, bu ve benzeri diğer davranışlardan sürekli olarak uzak durmakla yükümlüyüz.

(2) Bazı şeyler de vardır ki, tabiat kanunu bizden onlara karşı sürekli olarak belirli duygulara sahip olmamızı ister; İlâhi Varlığa saygı ve O'ndan korkma, ana-babaya muhabbet, komşuyu sevme vb. bu tür duygulardandır. Biz sürekli olarak bu duygulara sahip olmakla yükümlüyüz. Bir insanın bu tür rûhi durumlardan âzâde sayıldığı ya da üzerinde konuşmakta olduğumuz varlıklara karşı, tabiat kanununun emrettiğinin dışında duygulara sahip olmanın mazur görüldüğü tek bir an yoktur.

(3) Yine, yerine getirilmesi emredilmiş olan bazı şeyler de vardır. Tanrıya dışarıdan görülebilecek şekilde ibadet etme, kederli bir komşunun üzüntüsünü paylaşarak onu teselli etme, sıkıntıda olan birinin bu durumdan kurtulmasına yardımcı olma ve aç olan insanları doyurma bu konuda verilebilecek örneklerden bazılarıdır. Bizim bu davranışları yerine getirme yükümlülüğümüz sürekli değildir; burada, yükümlülüğün ortaya çıkması, yalnızca belirli zaman ve şartların oluşmasından sonradır. Çünkü biz, herbir insana her zaman barınacak bir yer ve yiyecek bir gıda temin etmekle yükümlü olamayız; yal-

nızca, yoksul bir insanın çaresizliği bizim yardımımızı gerektirdiği ve sahip olduğumuz şeyler yardım etmemiz için gerekli olan vasıtaları sağladığı zaman bizim için bir yükümlülük söz konusu olabilir.

(4) Son olarak, bazı durumlar vardır ki, burada tabiat kanununun buyruğu, davranışların kendileriyle değil de, davranışların doğurduğu şartlarla ilgilidir. Söz gelişi, insanlar arası ilişkilerde ve sosyal hayatta, kimin 'bir komşusu hakkında konuşma veya başka insanların işleriyle ilgilenme' gibi bir yükümlülüğü olabilir? Tabii ki hiç kimsenin. Her insan komşusu hakkında isterse konuşur, isterse susar ve her iki durumda da bir zarar görmez. Ancak, şayet olur da bir kimse başka biri hakkında konuşmak isterse, hiç şüphe yok ki, tabiat kanunu, bu konuşmanın dürüstçe ve dostça olmasını, hakkında konuşulacak kişinin itibarına ve kişiliğine zarar vermeyecek şeylerin söylenmesini emreder. Bu gibi durumlarda davranışın kendisi ne iyidir, ne de kötü; fakat davranışın doğurduğu şartlar iyi de olabilir, kötü de. Buradaki yükümlülüğümüz nihai değil, şarta bağlı bir yükümlülüktür; bizi bu tür yükümlülüklerle karşı karşıya getirecek davranışlara kalkışmaya istekli olmak veya olmamak, tamamiyle kendi kabiliyetimize ve ileri görüşlülüğümüze bağlı bulunan bir şeydir.

Açıkca görüldüğü gibi, yukarıda maddeler hâlinde özetlediğimiz durumların herbirinde tabiat kanununun bağlayıcı gücü aynı ölçüde süreklidir; bununla birlikte, bu durumların herbirinde ödevimizin gerektirdiği şeyler aynı ölçüde sürekli değildir. İlk iki maddede zikrettiğim durumlarda biz, devamlı olarak, gerçek bir itaati yerine getirmekle yükümlüyüz. Son iki maddede zikredilen durumlarda da, aynı şekilde devamlı olarak,yapmamız gereken şeyleri yerine getirmekle yükümlüyüz; ancak bu şeyler, sürekli değil, belirli zaman aralıklarıyla ve birbirini takip eder bir şekilde ortaya çıkar; ödevin oluşması, belirli zaman ve mekân şartlarının mevcudiyetine bağlıdır; davranış belirli bir zamanda sona erdiğinde, artık yükümlülük ortadan kalkmış olmaktadır.

Biz tabiat kanununun bağlayıcı gücünün sürekli olduğu kadar evrensel olduğunu da söylüyoruz. Ancak bu evrensellik, herbir tabiat kanununun herbir insan için bağlayıcı olduğu şeklinde anlaşılmamalıdır; zaten böyle bir şey de mümkün değildir. Çünkü, tabiat kanununun birçok buyruğu insanların sahip olduğu çeşitli özellikleri göz önünde bulundurur ve bu özelliklere dayanır. Söz gelişi, yöneticiler hâlka tanınmayan birçok ayrıcalığa sahiptir; yönetilenlerin de, kendi kapasitelerine göre, bir kral için söz konusu olamayacak birçok ödevi bulunmaktadır. Askerlere yapacakları şeylerle ilgili emirler vermek generalin ödevi iken, bu emirleri yerine getirmek askerlerin ödevidir. Çocuklarını merasimli ve hürmetli bir şekilde selamlamanın ana-babaya yakıştığı söylenemez.

Bu konuyla ilgili görüşlerimizi özetlemek gerekirse, şunları söyleyebiliriz: Tabiat kanununun değişmez olan ve hırsızlıkları, sefahatleri, iftiraları ve benzerlerini içine alan buyrukları yanında din, hayırseverlik, dürüstlük ve benzerlerinin tamamı dünyadaki bütün insanları (yönetilenleri olduğu kadar kralları, sıradan insanları olduğu kadar asilleri, çocukları olduğu kadar ebeveynleri, Greklerden daha az olmamak üzere barbarları) eşit ölçüde bağlayıcıdır. Bu bağlarla kayıtlı tutulamayacak kadar insanlıktan uzak, yabani ve kanun tanımaz bir millet veya insan yoktur. Ancak, tabiat kanununun insanların içinde bulundukları şartları ve onların toplum içindeki konumlarını göz önünde bulunduran buyrukları, insanları tamamiyle ferdî ve sosyal görevlerinin gerektirdiği oranda bağlayıcıdır; bir kralın ödevi ile başka birinin idaresi altında yaşayan bir insanın ödevi ayrı ayrı şeylerdir. Yönetilenlerin herbiri yöneticiye itaat etmekle yükümlüdür; fakat her insan yönetilen olmakla yükümlü değildir; çünkü bazı insanlar kral olarak doğarlar. Çocuklarını doyurmak ve yetiştirmek babaya düşen bir ödevdir; ancak hiç kimse baba olmak zorunda değildir. Bu söylenenlerden çıkarılması gereken sonuç şudur: Tabiat kanununun bağlayıcı gücü her yerde aynıdır; değişen şey yalnızca, yaşadığımız hayatta bizi çevreleyen şartlar ve tabiat kanununun bu

şartlarla ilgili buyruklarıdır. Başka bir insana tâbi olarak yaşayan herhangi birinin yerine getirmekle yükümlü olduğu ödev Atinalılarda ve Romalılarda olduğu kadar Garmatalılarda ve Hintlilerde de bir ve aynıdır.

Bütün bunlardan sonra, tabiat kanununun, kendisinin sahip olduğu bağlayıcı gücü bütün çağlarda ve dünyanın her yerinde, bu güçte herhangi bir azalma ve değişme olmaksızın elinde bulundurduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü, eğer tabiat kanunu bütün insanlar için bağlayıcı değilse, bunun sebebi, ya tabiat kanununun insanların bazısı veya tamamı tarafından kabul edilmiyor olması ya da bu kanunun tamamen lağvedilmiş olması olabilir. Ancak, bunlardan hiçbirinin kabul edilebilir bir ihtimal olmadığı da ortadadır.

İlk olarak, bazı insanların tabiat kanununa hiçbir şekilde tâbi olamayacak şekilde hür olarak dünyaya geldiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Çünkü tabiat kanunu, sadece belirli kişiler için geçerli özel bir kanun ya da belirli şartlardan dolayı ve geçici bir tedbir olarak ortaya konmuş pozitif (vaz'î) bir kanun değildir; o, aklın bize bildirdiği ve insanın tabiatının derinliklerine sıkıca kök salmış bir gerçeklik olarak ayakta duran sabit ve devamlı bir ahlâk kuralıdır. Bu nedenle, eğer tabiat kanununda değişiklik olacaksa veya bu kanun tümüyle ortadan kalkacaksa, önce insan tabiatının değişmesi gerekir. Doğrusu bu ikisi (tabiat kanunu ve insan tabiatı) arasında bir paralellik ve uygunluk vardır ve şu anda rasyonel tabiata uygun olan herhangi bir şey, bu tabiat rasyonel olarak kaldığı sürece, uygunluğunu sürekli olarak devam ettirmek zorundadır; akıl, aynı akıl olarak kaldıkça her yerde aynı ahlâk kurallarını ortaya koyacaktır. Bütün insanlar doğuştan rasyonel varlıklar olarak dünyaya geldiğine, insanın rasyonel yapısı ile tabiat kanunu arasında bir uygunluk bulunduğuna ve bu uygunluk tabiat ışığı (*light of nature*=akıl) tarafından bilinebilir olduğuna göre, rasyonel bir yapı ile donatılmış olan bütün varlıkların (insanların) ahlâkî bakımdan tabiat kanununun bağlayıcılığı altında bulundukları gerçeği tereddütsüz olarak kabul edilme-

lidir. Bu yüzden, eğer tabiat kanunu en azından bazı insanlar için bağlayıcı ise, açıktır ki, o, aynı nedenden dolayı bütün insanlar için bağlayıcı olmalıdır. Çünkü, bütün insanlar için, yükümlülüğün tabiatı, onun dayandığı temel ve biliniş tarzı bir ve aynıdır.

Doğrusu, tabiat kanunu, sabit olmayan ve değişken bir irâdeye değil, varlıkların ezelî dizilişine dayanmaktadır. Çünkü, kanaatimizce, varlıkların değişmez olan birtakım aslî özellikleri (*essential features*) vardır ve bilinen yükümlülükler de buradaki zorunluluktan (*necessity*) kaynaklanmaktadır; bu yükümlülüklerin olduklarından başka türlü olmaları da imkânsızdır. Bunun sebebi, tabiatın ya da daha doğru bir adlandırma ile Tanrının insanı olduğundan farklı yaratamıyor olması değildir. Bu noktada kabul edilmesi gereken gerçek şudur: Madem ki insan, şu anda olduğu gibi, akıl ve diğer yetilerle donatılmış olarak varkılınmış ve şu hayat tarzını yaşamakla programlanmıştır, o hâlde, onun doğuştan sahip olduğu özellikler insana yüklenmiş olan bazı ödevler olduğunu zorunlu olarak göstermektedir; bu ödevlerin olduklarından başka türlü olması mümkün değildir. Her ne kadar bir çok insan, gerekli dikkate sahip olmadıkları için, hiçbir şeyin kendilerinden daha açık olamayacağı ölçüde âşikâr ve kesin olan şu iki gerçeklikten habersiz bulunacak kadar kavrayışsız ve düşüncesiz olabilirse de, bana öyle geliyor ki, tıpkı bir üçgenin yapısından, o üçgen olarak kaldığı sürece açılarının toplamının iki dik açıya eşit olduğu sonucunun zorunlu olarak çıktığı gibi, insanın yapısından da, insan olarak kaldığı sürece onun Tanrıyı sevmek ve O'na ibadet etmekle ve kendi rasyonel tabiatına uygun olan diğer şeyleri yerine getirmekle, yani tabiat kanununa uygun yaşamakla yükümlü olduğu sonucu zorunlu olarak çıkmaktadır. Şu hâlde, tabiat kanununun bütün insanlar için bağlayıcı olduğundan hiç kimse şüphe edemez.

İkinci olarak, tabiat kanunundan kaynaklanan yükümlülüğün hiçbir zaman iptal edilemeyeceğini de belirtmemiz gerekmektedir. Çünkü, insanlar tabiat kanununa tâbi olarak yaşa-

makla programlandıklarından dolayı, onların bu kanunu değiştirmeleri mümkün değildir; herhangi bir kanuna tâbi olarak yaşama durumunda olan varlıkların bu kanunda istedikleri şekilde değişiklik yapma imkânları olamaz, ayrıca böyle bir değişikliğe Tanrı da rıza göstermeyecektir. Çünkü, Tanrı, sonsuz ve ezelî-ebedî hikmetini de kullanarak, insanı, ona yüklenmiş olan sorumlulukların kendi rasyonel tabiatından zorunlu olarak çıkarılabileceği şekilde varkılmıştır. Bu nedenle O, yarattığı varlığı kesinlikle değiştirmeyecek ve başka bir tabiat kanununa ve ahlâk kuralına sahip yeni bir insan ırkı yaratmayacaktır; tabiat kanunu, hâlihazırda olduğu gibi, insan tabiatıyla birlikte vardır ve bu tabiatla birlikte sona erecektir. Tanrı insanları, gözleri olmaksızın ve onlara ihtiyaç duymayacak bir şekilde yaratabilirdi. Ancak, insanlar gözlerini açmak istedikleri ve onları kullandıkları, güneş de ışıklarını saçmaya devam ettiği sürece, insanoğlunun gündüz ve gecenin birbirini düzenli olarak takip ettiğini bilmesi, renklerin birbirinden ayrıldığını farketmesi ve eğiri bir çizgi ile düz çizginin arasındaki farklılığı gözleriyle görmesi zorunludur.

Tabiat kanununun bağlayıcı gücünün evrensel olduğunu gösteren diğer kanıtlar da tecrübeye başvurularak (*a posteriori*), yani bu gücün bazı yerlerde geçerli olmayabileceği kabulünün doğuracağı olumsuzluklardan yola çıkılarak ortaya konabilir. Böyle bir kabul benimsendiği takdirde, insanlar arasında din, dostluk, dürüstlük ve bu tür diğer sayılamayacak kadar çok şeyin varlığı mümkün olmayacaktır. Ancak, bu noktaya böyle özet bir şekilde temas etmek bizim için yeterlidir. Şimdi yapılması gereken şey, üzerinde durduğumuz bağlayıcı gücün evrenselliği konusunda ortaya atılabilecek itirazları kısaca ele alıp değerlendirmektir.

(1) Tabiat kanununun bağlayıcı gücünün sürekli ve evrensel olmadığını gösteren kanıtlardan biri şu şekilde ortaya konabilir: Her ne kadar insanlar arasındaki genel kabule göre her insanın kendi malını korumasına izin verilmesi gerektiği veya (dilerseniz şöyle de diyebiliriz) hiç kimsenin başka birinin ma-

lını alıp kendi mülkiyetine katamayacağı hususu bir tabiat kanunu olarak görülmekte ise de, Tanrı emrettiği takdirde, bu kanunun bağlayıcı gücü ortadan kalkabilir; kutsal kitapda da okuduğumuz gibi, böyle bir olay, mallarını olduğu gibi bırakarak Mısır'dan Filistin'e gitmeleri emredildiği zaman İsrail Oğullarının yaşadığı durumda gerçekten vuku bulmuştur.[12]

Biz bu itiraza, küçük öncül önermenin doğru olmadığını söyleyerek cevap vermek istiyoruz: Eğer Tanrı herhangi bir kişinin (O'ndan) ödünç olarak aldığı bir şeye artık sahip olmamasını irâde etmişse, bu durumda, tabiat kanununun bağlayıcılığı değil, o kişinin söz konusu şeye sahip olmaklığı sona ermiş olmaktadır. Burada tabiat kanunu çiğnenmemekte, sadece mala sahip olan kişi değişmektedir; çünkü, o mala sahip olan kişi, ona sahip olmaklığını kaybederken o mal üzerindeki hakkını da kaybetmiş olmaktadır. Gerçekte, Tanrı tarafından bize lütuf olarak verilmiş olan şeyler, kesinlikle, Tanrının mülkiyetinden tamamen çıkmış olacak kadar bizim olamazlar. Her şeyin Yüce Sahibi kendi mülkiyetindeki bir şeyi, mutlak irâdesiyle dilediği şekilde, dilediği kimseye verebilir ve böyle yapınca bir hata da işlemiş olmaz.

(2) Eğer ebeveynlerimize karşı göstermemiz gereken itaati yerine getirmekle bazen yükümlü olmayabiliyorsak (söz gelişi, kral ile ebeveynlerimizin emirleri ters düştüğünde krala itaat etmemiz gerekir), buradan tabiat kanununun bağlayıcı gücünün sürekli olmadığı sonucunu çıkarabiliriz.

Bu itiraza da şöyle cevap verebiliriz: Şüphesiz ki biz ebeveynimizin emirlerine itaat etmekle yükümlüyüz; ancak bu itaat yalnızca meşrû emirlere olabilir; meşrû şeylerle ilgili emirlere itaat etme yükümlülüğümüz hiçbir zaman ortadan kalkmaz. Ne var ki, kralın emirleri ile ebeveynimizin emirleri ters düştüğünde ebeveynimizinkiler gayr-i meşrû olacaktır. Söz gelişi, kral bir insana askerî bir görevi yerine getirme emri veriyorsa, ebeveyninin o insana evde kalıp ailesiyle ilgilenmesini emretmesi gayr-i meşrûdur. Şu hâlde, tabiat kanununun

[12] *Exod.* XII.35f.

bağlayıcı gücü hiçbir zaman ortadan kalkmamakta, fakat bu gücün ortaya çıktığı olayların yapısı değişebilmektedir.

(3) Eğer, insanların ahlâkî ödevle ilgili görüşlerinin farklı farklı olması ve onların alışkanlık hâline gelmiş davranışlarının bu kadar birbirinden ayrılması noktasından hareketle tabiat kanununun bağlayıcı gücünün evrensel oluşundan şüphe duyulacak olursa, insanlar arasındaki bu davranış ve görüş farklılığının, tabiat kanununun her millette farklı oluşundan değil, insanların kökleşmiş alışkanlıklardan ve geleneklerde yer alan örneklerden çokca etkilenmelerinden ya da kendi tutkuları tarafından yalnış yönlendirilip başkalarının yaşayışlarını körü körüne takip etmelerinden kaynaklandığının hatırlanması faydalı olacaktır. Ayrıca, insanlar, çoğu zaman, kendilerine, akıllarını kullanma imkânı tanımadıkları ve sadece isteklerini karşılamayı düşündükleri için, hayvanların yaptığı gibi, toplulukla birlikte hareket etme yolunu seçmektedirler. Aynı şekilde, önünde herhangi bir engel bulunmasa ve görme yetisi yeterince keskin olsa bile, bir kimse eğer önünü görmek için gözlerini açmıyorsa, onun yürürken hataya düşmesi, anasından kör olarak doğan biriyle aynı ölçüde muhtemeldir.

Tabiat kanununun bağlayıcılığı konusunda çocukların ve aklî dengesi yerinde olmayan insanların durumlarını incelememize ihtiyaç bulunmamaktadır. Çünkü, tabiat kanunu kendisinin bildirilmiş olduğu herkes için bağlayıcı iken, bu kanundan habersiz olanlar için böyle bir bağlayıcılık söz konusu değildir; tabiat kanununu anlayamayacak durumda olanların (çocukların ve aklî dengesi yerinde olmayanların) bu kanundan haberdar oldukları düşünülemez.

VIII

İnsanların Kendi Çıkarları Tabiat Kanununun Dayandığı Bir Temel Olamaz

Tabiat kanununun varlığı fikrine karşı çıkan ve bunu yaparken şöyle bir akıl yürütmeyi kendilerini destekleyici kanıt olarak gören bazı insanlar mevcuttur: "İnsanların, kendileri için, onların hayat tarzlarına ve geleneklerine göre farklılık arzeden ve çoğu zaman aynı toplumda bile zamanın değişmesi ile birlikte değişebilen birtakım meşrû kurallar belirlemeleri tamamiyle faydalılık ilkesine dayanmaktadır. Tabiat kanunu diye bir şey yoktur; çünkü, bütün diğer yaratılmış canlılar gibi, insanlar da, onlara kendi çıkarlarının peşinden gitmeyi buyuran tabiî bir dürtü tarafından yönetilmektedir. Yine aynı şekilde, dürüstlüğü ve iyiliği buyuran bir tabiat kanunu yoktur; eğer böyle bir şey varsa, o, deliliğin en son noktası olmalıdır, zira başkalarının yararını gözetmesi insanın kendine zarar vermesi demektir". Karneades, başında bulunduğu Akademi'de bu ve benzeri iddiaları savunuyordu. Onun keskin zekâsı ve hitabet gücü, ele alıp sarsmadık hemen hemen hiçbir şey bırakmamıştı; o zamandan beri bu doktrini şevkle benimseyen çok sayıda insan var olagelmektedir. Bu insanlar, ahlâkî erdemlerden ve kendilerine onurlu ve huzurlu bir hayat hazırlamada kullanabilecekleri aklî yetilerden mahrum oldukları için, sürekli olarak insanlığa haksızlık yapıldığından şikayet etmekte ve toplum işlerinin yürütülmesinde, insanların ortak çıkarına hiz-

met edecek yaygın ve tabiî üstünlüklere gereken önem verilmediği sürece adaletsizliğin önüne geçilemeyeceğini savunmaktadırlar. Onlar aynı zamanda, otorite bağının tamamen koparılması, tabiî hürriyetin (natural liberty) savunulması ve bütün doğruluk ve dürüstlüklerin dışarıdan gelen bir kanun tarafından değil de her insanın kendi özel çıkarı tarafından belirlenmesi gerektiğini iddia edecek kadar ileri gitmişlerdir.

İnsanlık için zararlı olabilecek görüşlerin en başında yer alan bu görüşe, aklı başında olan, içinde bir parça müşterek insanlık duygusu bulunan ve insanlar arasında iyi ilişkilerin oluşması için bir arzu taşıyan kimseler tarafından daima karşı çıkılmıştır. Bununla birlikte, üzerinde konuştuğumuz konuyu daha dikkatli bir şekilde inceleyebilmek için, ilk olarak bazı terimlerin açıklamasını yapmamız, "tabiat kanununun temeli (*the basis of natural law*)" ve "her insanın özel çıkarı (*each man's private interest*)" derken neyi kastettiğimizi ortaya koymamız faydalı olacaktır.

İlk olarak, tabiat kanununun temeli dediğimiz zaman biz, tabiat kanununun bütün buyruklarının üzerine kurulduğu ve ondan çıkarılabildiği bir dayanağı kastediyoruz. Tabiat kanununun buyrukları, sahip oldukları bağlayıcı gücün tamamını bu temelden alırlar; çünkü onların varlığı, kendisine dayanan bütün kuralların standardı ve kriteri durumunda olan bu temel kanunla kâimdir.

İkinci olarak, biz, insanların kendi özel çıkarları tabiat kanununun dayandığı bir temel olamaz dediğimiz zaman, bununla, insanî dürüstlüğü gösteren müşterek kurallarla insanların özel çıkarları arasında bir aykırılık olduğunu kastettiğimizin düşünülmesini istemiyoruz. Çünkü, insanların özel mülkiyetlerinin en güçlü koruyucusu tabiat kanununun kendisidir; bu kanuna uyulmadığı takdirde, bir insanın kendi malının sahibi olması ve kendi yararına olan şeyi takip etmesi mümkün değildir. Şu hâlde, tabiat kanununa uymanın insanların ortak mutluluğuna yaptığı katkıyı başka hiçbir şeyin yapamayacağı ve tabiat kanununa uymanın insanların sahip oldukları şeylere

sağladığı güçlü emniyeti başka hiçbir şeyin sağlayamayacağı, insanın türü ve yapıp-etmeleri hakkında samimi olarak düşünen herkesin kolayca kabul edebileceği bir gerçektir.

Hemen belirtelim ki, biz, insanın kendini çevreleyen şartlar içinde kendi yararına olduğuna hükmettiği her şeyi yapma hürriyetine sahip olduğunu da kabul etmiyoruz. Hiçbir insan başka birinin yararına olan şeyleri tam ve kusursuz bir şekilde takip edemeyeceği için, her bir insanın kendi kendisinin yargıcı olmasını ve kendi yararına olan şeyi yine kendisinin belirlemesini sağlamadığınız sürece, doğruluk ve dürüstlüğün ne olduğunun belirlenmesinde insanların özel çıkarlarının temel kriter olması gerektiğini savunamazsınız. Eğer bir insanın kendi yararına olan her şeyi yapmakta serbest olduğunu söyler, ama bununla birlikte, yararlı olan ve olmayan şeyi belirleme yetkisini başka birine verirseniz, siz birinci kişiyi, yararlı olanın benzeriyle (sahtesiyle) aldatmış olursunuz. Bu nedenle, sorulması gereken soru tamamiyle şudur: Her bir insanın kendini çevreleyen şartlar içinde kendisi ve yapıp-etmeleri için yararlı olduğuna hükmettiği her şeyin tabiat kanunuyla uygunluk içinde bulunmasının, bu nedenle de o kişi için meşrû olmakla kalmayıp aynı zamanda kaçınılmaz olmasının ve birtakım kişisel yararlar sağladığı durumların dışında, tabiattaki hiçbir şeyin insanı bağlayıcı bir güce sahip olamayacağının doğru olması mümkün müdür? Biz böyle bir imkânı şu üç nedenden dolayı reddediyoruz:

(1) İlk olarak, kendisi ile aynı yapıda fakat evrensellik bakımından kendisinden daha alt derecede bulunan başka kanunların bağlayıcı gücünün kaynağı durumunda olmayan herhangi bir şeyin tabiat kanununun dayandığı bir temel veya prensipial kanun olması mümkün değildir. Yine, evrensellik bakımından tabiat kanunundan daha alt derecede bulunan diğer kanunların bağlayıcı gücünün de faydalılık ilkesini temel alarak ona dayanması söz konusu olamaz. Çünkü, insan hayatında yer alan ödeve ilişkin davranışların tamamını gözden geçirecek olursanız, yalnızca faydalılık ilkesine dayanan ve

yalnızca faydalı olması nedeniyle insanı bağlayıcı olan herhangi bir davranışa rastlamanız mümkün olmayacaktır.

Doğrusu, ahlâkî erdemlerin büyük ekseriyeti ve en aslî olanları, yalnızca, kendimizin kayba uğraması pahasına başkalarına iyilik yapabildiğimiz durumlarda ortaya çıkmaktadır. Geçmiş zamanlarda efsaneleşmiş olan saygıdeğer insanlar, bu tür erdemli davranışları sayesinde göklere yükseltilmiş ve tanrıların katında hakettikleri yeri almışlardır; onlar, cenneti, oradan buradan toplânmış servetlerini harcayarak değil, zahmetli ve gayretli çalışmalarda bulunarak, cömertlik göstererek kazanmışlardır. Bu insanlar, kendi çıkarlarını değil, toplumlarının ve bütün insanlığın yararlarını gözetmişlerdir. Onlardan bazısı ölümsüzlüğü gerçekleştirdiği işlerle, bazısı inceleme ve araştırmalarıyla, bazısı da canını feda ederek elde etmiştir; hiçbiri yüceliğe veya mükemmelliğe aylaklık ve açgözlülükle ulaşmamıştır.

Eğer her insanın kendini ve çıkarını düşünmesi gerektiği temel tabiat kanunu olsaydı, tarihi kayıtların yücelte geldiği ahlâkî erdemin muhteşem örnekleri unutulmaya terkedilmek zorunda kalırdı ve böylesi unutkan ve kötü bir hafıza da yok olur giderdi. Yine, şu anda insanların en iyileri ve en seçkinleri olarak hayranlık duyduğumuz kimselerin yalnızca budala değil, aynı zamanda günahkâr ve kötü insanlar olarak görülmeleri gerekirdi. Çünkü bu insanlar, utanmayı gerektirecek durumlarını daima yüksek bir bedelle ödemiş olmak için, kendilerine ve çıkarlarına karşı büyük bir küçümseme içindeydiler ve kendi masumiyetlerini inkâr ettiklerini göstermek için mallarını kendi çıkarlarına uygun olmayan bir şekilde (yani başka insanların yararına) kullanıyorlardı; onlar çektikleri ızdırapların ve duydukları suçluluk duygusunun artması için çaba sarfetmeleri gerektiğine inanıyorlardı.

Eğer biz faydalılığı doğru olanı belirlemede kullanmamız gereken temel kriter olarak kabul edecek olursak, Herkül'ün ortaya koyduğu çabalar cennette bulunan bir mekândan ziyade, bir günahkâra verilmesi gereken cezayı hak edecek ve

Herkül de canavarlara değil tabiatın kendisine savaş ilân etmiş olacaktır. Aynı şekilde, Marcus Curtius'un, Roma İmparatorluğunun kendi hazırladığı kötülüklerin girdabında boğulup gitmesinden korktuğu için ülkesi uğruna, kendini kazılmış çukura bırakması ve diri diri toprağa gömülmesi, bir çılgınlıkta bulunmak kadar erdemli sayılmayacaktır; o, bu davranışıyla, hayata ve suçsuzluğa veda etmiş ve toprağa gömüldüğü anda ölüme kavuşmuştur.

Gerçekten de, eğer tabiat bizim yerine getirmemiz gereken ödevlerin yalnızca kaçınılmaz değil aynı zamanda mutluluk verici ve kârlı olmasını diliyor ve fayda sağlamadığı sürece hiçbir davranışın erdemli sayılamayacağını söylüyorsa, şüphesiz ki o, bütün anaların en şefkatlisi olarak nitelendirilmeyi hak ediyor demektir! Kısacası, erdemin faydalılıkla doğru orantılı olarak artacak olması gerçekten insanlığın lehine bir şey midir! öyle olsaydı, biz kanaatkârlığı ile ünlü Fabricius Luscinus'un fakru zaruret içinde geçen hayatını neden takdirle karşılayacak ve onun aşırı tutumluluğunu neden parlak ifadelerle süsleyerek anlatacaktık? Bu insan, ülkesinin çıkarını kendi servetine ve üstünlüğüne tercih etmiş, Roma devletini kendisinden daha değerli saymış ve kendisinden daha fazla sevmiştir.

Tabiat kanununun buyrukları konusunda mükemmel bir bilgiye sahip olan, bununla birlikte, kendi çıkarını dünyanın başkenti sayılan Roma devletinin çıkarına tercih eden ve kendisine bir menfaat sağlayacağını umduğu sürece düşmanın pulluğunu Roma'nın duvarlarına doğru sürmekten çekinmeyen Catilina'nın zarif ruhunu, ona yaraşır bir şekilde nasıl takdir etmemiz gerekir! Çiçero Roma'nın babası olarak adlandırılmayı hak etmektedir; ancak Catilina tabiatın oğlu (*son of nature*) sayılacak ölçüde tabiat bilgisine sahipti ve Roma'ya saldırdığı sırada, dünyayı idare etmeye Roma'yı savunmakta olan Çiçero'dan daha lâyık durumdaydı. Şüphesiz ki, Catilina'nın durumundaki utançtan tabiatı sorumlu tutmak ve böylesi kötülükleri tabiatın kurallarına yüklemek kaçınılması gereken bir şeydir. Bunu bir yana bırakalım (zira, çıkar hırsının, er veya

geç, şiddete bulaştıramayacağı kadar kutsal hiçbir şey yoktur) ve şu soruyu soralım: Eğer ödevin temeli faydalılık üzerine kurulmuş olsaydı ve kişisel çıkar doğru olanın belirlenmesinde temel kriter olarak kabul edilseydi, bu her türlü kötülüğün işlenmesine kapı aralamaktan başka ne anlama gelirdi?

(2) İkinci olarak, ihlâl edilmesi mukadder olan bir kanunun temel tabiat kanunu olarak görülmesi mümkün olamaz. Eğer herbir insanın özel çıkarı tabiat kanununun dayandığı bir temel olarak kabul edilirse, bu kanun kaçınılmaz olarak ihlâl edilmek durumunda olacaktır. Çünkü, bütün insanların özel çıkarlarını bir ve aynı zamanda gözetmek ve korumak imkânsız bir şeydir. Doğrusu, bütün insanlık için bağışlanmış olan nimetler baştan beri hep aynı ölçüde olmuştur; bu nimetler dünyaya doğan insanların sayısıyla orantılı olarak artmaz. Tabiat insanlara, onların fayda ve rahatı için lüzumlu olan belirli miktarda imkân sunmuştur. Bu imkânlar, belirli bir yolla ve önceden belirlenmiş ölçüde sağlanmıştır; onlar bir rastlantı sonucu ortaya çıkmadıkları gibi, insanların ihtiyaç duyduğu veya elde etmeyi arzuladığı şeylerle orantılı olarak artmazlar da. Biz giydiğimiz elbiselerle doğmuyoruz; yine, insanlar, kaplumbağalar gibi kendileriyle birlikte var olmaya başlayan ve kendileriyle beraber büyüyen kabuklara da sahip değildirler ve böyle tabiî koruyucu taşımazlar. İnsanlar arasında herhangi bir şeye duyulan arzu veya ihtiyaçta artış olduğu her anda, dünyada insanın hizmetine sunulmuş imkânların hemen artırılacağını söylemek mümkün değildir. Yiyecekler, giysi yapmada kullandığımız şeyler, ziynetler, tabiî zenginlikler ve bu hayatta faydalı olan diğer şeyler insanların ortak kullanımı için verilmiştir. Bu nedenle, herhangi bir insan, gücü yettiği ölçüde kendi mülkiyetini artırdığı her anda, kendi mülkiyetine ilave ettiği oranda başka birinin payına düşen imkânları eksiltmiş olacaktır,herhangi bir kimsenin, başka birinin payına düşen imkânları eksiltmeksizin kendi servetini artırması mümkün değildir.

Bu noktada, insanların özel çıkarlarının tabiat kanununun dayandığı bir temel olduğunu iddia eden kimselerden bazıları kendilerini şu şekilde savunmak isteyebilirler: Eğer biz herbir insanın özel çıkarının tabiat kanununun dayandığı temel olduğunu söylüyorsak, bu, her insanın müreffeh ve mutlu olması gerektiği, her insanın istediği her şeyi bol bol elinde bulunduracağı şeklinde anlaşılmamalıdır; bizim kastettiğimiz şey, her insanın gücü yettiği ölçüde kendi çıkarını gözetmek zorunda olduğudur. Sonuç olarak, ahlâkî dürüstlüğü belirlemede göz önünde tutulacak ölçüt insanın kendi çıkarıdır; hayatta yer alan bütün ödevler, insanın kendi çıkarını gözetmek zorunda olduğu gerçeği üzerine dayanmaktadır.

Bu görüşü kabul etmek, her şeyden önce, insanların gerçekleştirilmesi mümkün olmayan bir yükümlülük altında bulunduklarını da kabul etmeyi gerektirecektir. Çünkü, böyle bir durumda, her insan, mümkün olan en fazla miktarda yararlı şeyi kendisine sağlamak ve kendi mülkiyetinde bulundurmak zorunda olacaktır. Böyle olunca da, yararlı şeylerden mümkün olan en az kısmının başka insanlara kalması kaçınılmaz hâle gelecektir; başka birinin kayba uğramasını beraberinde getirmeyen hiçbir kazancın size ulaşması mümkün olamaz.

Ancak, ahlâkî erdemde bulunması gereken temel özelliklerden birini hatırlayacak olursak, varacağımız sonuç yukarıdakinden tamamen farklı olacaktır: Gerçekte, ayrı ayrı bireylerin gerçekleştirdiği erdemli davranışlar birbirleriyle çatışmaz ve kendilerini gerçekleştiren insanları çatışmaya sevketmezler; aksine, erdemli davranışlar birbirlerine sebebiyet verir ve birbirlerini geliştirirler. Benim göstereceğim dürüstlük başka birinin dürüstlüğünü ortadan kaldırmayacağı gibi, bir yöneticinin ihsanda bulunması da idaresi altında bulunan kimselerin cömertliğine engel olmaz. Yine, ana-babanın ahlâkî temizliği çocuklarının ahlâkını bozmayacağı gibi, Cato'nun itidalli davranışları Çiçero'nun sadeliğine hâlel getirmez. Hayatımızda yer alan ahlâkî ödevlerimiz birbirleriyle uyuşmazlık içinde değil-

dirler; onlar, insanların birbirleriyle mücadele etmelerine de neden olmazlar.

Halbuki, biraz önce üzerinde durduğumuz, insanların özel çıkarlarını tabiat kanununun dayandığı bir temel olarak kabul eden görüşün doğuracağı zorunlu sonuçlardan biri de, tabiat kanununun insanlığı bir savaş devleti (*state of war*) olarak yaşamaya mecbur kılan bir kanun şeklinde anlaşılmasıdır; böyle bir sonuç da, hem insanlığın kendisinin, hem de onu bir arada tutan bağ olan güven duygusunun ortadan kalkması için yeterlidir. Çünkü, adalet ve dürüstlük faydalılık ile bir ve aynı şey olarak kabul edilecek olursa, verilen sözü yerine getirmeyi sağlayan hangi neden, toplumu birbirine bağlayan hangi güven duygusu ayakta kalacak ve insanlar arasında nasıl bir müşterek hayat yaşanabilecektir? Her insanın başka birinin elinde olanı (bu başka biri de tabiat kanunu gereğince elinde olanı korumakla yükümlü olacaktır) her türlü yola baş vurarak almaya yalnızca izinli değil aynı zamanda mecbur olduğu kabul edilirse, insanlar arasında dolandırıcılık, zorbalık, düşmanlık, soygun, cinayet ve benzerlerinden başka bir ilişkinin olması mümkün müdür?

(3) Böylece, faydalılığın tabiat kanununun dayandığı bir temel olamayacağı şeklindeki görüşümüzü destekleyen üçüncü bir kanıt ortaya çıkmaktadır ki, onu da şöyle ifade edebiliriz: Eğer herhangi bir ilke, doğru olarak kabul edilip uygulandığında insan hayatındaki adaletin, dostluğun ve cömertliğin ortadan kalkmasına neden oluyorsa, böyle bir ilkenin tabiat kanununun dayandığı bir temel olması mümkün değildir. Şahsî mülkiyetin veya mülkiyet hakkının bulunmadığı herhangi bir yerde adaletin olması mümkün müdür? Bir insanın yalnızca elinde bulunan şeylere sahip olmasına izin verilmekle kalınmadığı, aynı zamanda onun (ne şekilde olursa olsun, zorla veya başka bir yolla) elde ettiği her şeye sahip çıkmasına da (yalnızca, böyle yapması onun faydasına olacaktır düşüncesiyle) göz yumulduğu takdirde herhangi bir şahsî mülkiyetten bahsedilebilir mi?

Doğrusu, burada özetle şu söylenebilir ki, faydalılığı tabiat kanununun dayandığı bir temel olarak kabul edenler, ahlâkî davranışın prensiplerini ve kendilerine uyulması gereken yaşam kurallarını tabiat kanununun bağlayıcı gücünde değil de insanların tutkularında ve tabiî güdülerinde aramaktadırlar; sanki böyle yapmakla, insanların ahlâk alanında en fazla peşinden koştuğu şeyi gerçekleştirdiklerini düşünüyorlar. Ayrıca, bu yaklaşımın şöyle bir sonucu da beraberinde getirdiğini belirtmek gerekmektedir: Ya tabiat kanunu insanları bağlayıcı değildir (ki, bunu iddia edecek herhangi bir kimse olamaz, zira bu takdirde hiçbir kanunun var olması mümkün olmayacaktır), ya da insan hayatı öyle bir düzene oturtulmuştur ki, belli bir karşılık beklentisi olmadan herhangi bir insanın haklarından vaz gecmesini veya başkalarına fayda sağlamasını meşrû görmek hiçbir zaman mümkün olmayacaktır. Gerçekte, eğer bir davranışın meşrûluğu o davranışın kendisini gerçekleştiren kişiye sağladığı çıkarla ölçülürse ve insanlar bu ölçüye uymakla yükümlü tutulursa, herhangi bir kimsenin (bu ölçüyü ihlâl etmeden), karşılıksız bir iyilik yapmak maksadıyla bir dostuna herhangi bir şey vermesi, onun için bir harcama yapması veya ona başka bir yardımda bulunması, bilmem ki nasıl mümkün olacaktır? Bu görüşün nasıl bir akıl almazlığı beraberinde taşıdığı ve onun akla, insan tabiatına ve onurlu bir hayat tarzına ne kadar aykırı olduğu hususunu değerlendirmeyi başkalarına bırakıyorum.

Bu noktada herhangi bir kimse bizim görüşlerimize şöyle bir itirazda bulunabilir: Eğer tabiat kanununa uymak ve hayatımızda yer alan ödevlerimizi yerine getirmek bizi sürekli olarak kendimiz için yararlı olan sonuçlara götürüyor ve tabiat kanununa uygun olarak gerçekleştirdiğimiz her şey bize mutlaka ya doğrudan ya da dolaylı büyük avantajlar sağlıyorsa, insanların özel çıkarlarının tabiat kanununun dayandığı bir temel olduğu kabul edilmelidir. Bu çıkarımda yer alan küçük öncül önermenin doğruluğu açıktır. Çünkü, tabiat kanununa uygun yaşamak barışın, uyumlu ilişkilerin, dostluğun, cezadan

kurtulmanın, güven içinde yaşamanın, mülkiyet hakkının, tek kelimeyle özetlemek gerekirse mutluluğun elde edilmesini sağlamaktadır.

Bizim bu itiraza vereceğimiz cevap şudur: Faydalılık tabiat kanununun bir esası veya yükümlülüğümüzü ayakta tutan bir temel değil, yükümlülüğümüzü yerine getirmenin yalnızca bir sonucudur. Şurası muhakkak ki, bir davranışın kendi başına birtakım yararlar sağlıyor olması ile, o davranışın tabiat kanununa uygunluk taşıdığı için faydalı olması bütünüyle ayrı şeylerdir; çünkü ikinci durumda, eğer tabiat kanunu ortadan kalkacak olursa davranışın faydalılığı da sona erecektir. Söz gelişi, eğer tabiat kanunu olmasaydı, bir kimsenin, kendisinin zarara uğraması pahasına önceden verdiği sözü yerine getirmesinin herhangi bir faydası olmayacaktı. Gerçekte, bizim, sıradan davranış ile ödeve uymayı amaçlayan davranış (obedient action) arasında bir ayrım yapmamız gerekmektedir. Çünkü, herhangi bir davranış kendi başına değerlendirildiğinde zarara yol açan bir davranış olarak görülebilir; bize emanet edilen bir şeyin zararını ödememizin sahip olduğumuz şeyleri azaltması buna bir örnektir. Halbuki, ödeve uymayı amaçlayan bir davranış, eğer o, bir günah için belirlenmiş olan cezayı ortadan kaldırıyorsa, birtakım tabiî zararlara yol açıyor olsa da faydalıdır. Eğer davranışın meşrûluğu onun dolaysız bir fayda (*immediate advantage*) sağlayıp sağlamamasına dayanıyor olsaydı, herhangi bir cezadan bahsetmek ve ondan kurtulmaya çalışmak yersiz olurdu. Sonuç olarak, herhangi bir davranışın tabiat kanununa uygun olup olmadığı bu davranışın faydalılığına dayanmamaktadır; aksine, davranışın fayda sağlaması, onun tabiat kanununa uygun oluşunun bir sonucu olabilir yalnızca.

Dizin

adalet, 94
Adem, 36
Aelianus, 60
ahlâk, 46
  ahlâk alanı, 95
  ahlâk Felsefesi, 12, 14
  ahlâk kuralı, 58
  ahlâk kuralları, 27, 55, 56
  ahlâkî alan, 55, 66
  ahlâkî bozukluk, 34
  ahlâkî buyruklar, 35
  ahlâkî düşüklük, 55, 57
  ahlâkî eğitim, 38
  ahlâkî erdem, 89, 90
  ahlâkî fiil, 55
  ahlâkî gelenek, 38
  ahlâkî hayat, 12
  ahlâkî konular, 55, 56
  ahlâkî ödev, 75, 85
  ahlâkî prensip, 40, 43, 44
  ahlâkî tavır, 58
  ahlâksızlık, 38, 55, 57
Akademi, 87
akıl, 18, 19, 23, 30, 43, 44, 45, 46, 81, 95
  akıl ışığı, 20
  aklın hâkimiyeti, 21
  doğru akıl, 18, 26, 44
Amerika, 54
ampirizm, 9
Aristo, 58
Aristoteles, 19, 20
  Nikomakhos'a Etik, 19
Asurlu kadınlar, 59
Asya, 54
Atinalılar, 81
Aulus Gellius, 58
Bilgi öğretisi, 9, 11, 14
Brezilya, 62
Catilina, 91
Cato, 59, 64, 93
Çiçero, 28, 91, 93
Diagoras, 63
Didymus, 58
Din Felsefesi, 12, 14
doğuştan fikirler, 9
Draco, 76
en yüksek iyi, 63
Etyopya, 60
Fabricius Luscinus, 91
faydalılık, 94, 92
  faydalılık ilkesi, 89
Filistin, 84
Garamant yerlileri, 60
Garmatalılar, 81
gâyelilik, 50
gelenek, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 43, 57
Grekler, 80
hak, 19
  tabiî hak, 19
Herkül, 90, 91
Hindistan, 61
Hintliler, 81
Hippokrates, 22
Homer, 58
Hristiyan, 63
  Hristiyan akideleri, 63
  Hristiyan ilâhiyatı, 11
  Hristiyanın imanı, 64
hukuk, 20
  hukuk yorumları, 21
  hukukçular, 21
  tabiî hukuk, 20
  yasal hukuk, 20
ilâhî, 19, 69
  ilâhî hikmet, 69
  ilâhî irâde, 19, 71

ilahî mesaj, 31, 32
ilâhî vahiy, 26, 57
ilâhî Varlık, 72
İranlılar, 64
kanun, 12, 19, 22, 23, 27, 95
kanun yapıcı, 73
kanunluluk, 12
milletler kanunu, 54
pozitif kanun, 32
sivil kanun, 74
tabiatın gizli ve sırlı kanunları, 21
tabiî kanun, 62
Karneades, 87
kıyas, 27
Locke, 9, 10, 11, 12, 13, 14
Mandelslo, 61, 62
Marcus Curtius, 91
Matematik bilimler, 45
Messalina, 59
Mısır, 84
Mısırlılar, 58
mucizeler, 17
mutabakat, 21
mülkiyet, 94
mülkiyet hakkı, 94, 92
müşterek kabuller, 65
Olearius, 61
ödev, 24, 27, 29, 34, 71, 89, 92
ödevin kaynağı, 29
Politeistler, 62
Pomponius Mela, 60
prensip, 41
mantıkî prensip, 40
pratik prensipler, 66
Protagoras, 63
Roma, 91
Roma devleti, 91
Romalılar, 59, 62, 64, 81
ruh, 23, 48
ruhun ölümsüzlüğü, 62
Sardinya, 60
Seneca, 18
Sezar, 28
Siyaset Felsefesi, 9, 10, 11
Sokrates, 64
Stoacı filozoflar, 18
tabiat, 32, 39, 56, 76
tabiat ışığı, 19, 25, 32, 34, 43, 44, 71, 81
tabiat kanunu, 12, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 43, 44, 50, 53, 54, 55, 57, 58, 64, 65, 67, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 91, 93, 94, 95, 92
tabiata uygun yaşama, 18
tabiatın akışı, 67
Tanrı, 17, 32, 39, 43, 47, 50, 51, 52, 56, 63, 69, 72, 82, 84
Hakkaniyet, 59
herşeye gücü yeten Tanrı, 71
Tanrı fikri, 49
Tanrı inancı, 62
Tanrının irâdesi, 73
Tanrının varlığı, 49, 52, 62
Yüce Varlık, 69
tatbikî bilimler, 46
teleolojik delil, 12
Theodorus, 63
Thomas Aquinas, 22
Trojan savaşı, 62
ulûhiyyet, 49, 57, 73
Varro, 63
Yahudiler, 63
Yunanlılar, 63, 64
yükümlülük, 64, 70, 71, 79
ahlâkî yükümlülük, 12
tabiî yükümlülük, 68

John Locke

Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler

Doğrusu, tabiat kanunu, sabit olmayan ve değişen bir iradeye değil, varlıkların ezeli dizilişine dayanmaktadır. Çünkü, kanaatimce, varlıkların değişmez olan bir takım aslî özellikleri vardır ve bilinen yükümlülükler de buradaki zorunluluktan kaynaklanmaktadır; bu yükümlülüklerin olduklarından başka türlü olmaları imkânsızdır. Bunun sebebi, tabiatın ya da daha doğru bir adlandırma ile Tanrının insanı olduğundan farklı yaratmıyor olması değildir. Bu noktada kabul edilmesi gereken gerçek şudur: Madem ki insan, şu anda olduğu gibi, akıl ve diğer yetilerle donatılmış olarak varkılınmış ve şu hayat tarzını yaşamakla programlanmıştır, o halde, onun doğuştan sahip olduğu özellikler insana yüklenmiş olan bazı ödevler olduğunu zorunlu olarak göstermektedir; bu ödevlerin olduklarından başka türlü olması mümkün değildir (...) insanın kendini çevreleyen şartlar içinde, kendi yararına olduğuna hükmettiği her şeyi yapma hürriyetine sahip olduğunu da kabul etmiyoruz.

ISBN 975-96979-2-0

Paradigma